

Parki krajobrazowe Wielkopolski

Przyroda krajobraz człowiek

**Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego
Bogucki Wydawnictwo Naukowe
Poznań 2017**

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA WIELKOPÓLSKIEGO

Tekst:

Janusz Łakomicz (wstęp)

Piotr Basiński (Parki krajobrazowe jako forma ochrony przyrody, Parki krajobrazowe w województwie wielkopolskim, Nadwarciański Park Krajobrazowy, Powidzki Park Krajobrazowy)

Karolina Ferenc (Pszczewski Park Krajobrazowy)

Artur Golis (Lednicki Park Krajobrazowy)

Jerzy Karg (Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderygo Chłapowskiego)

Michał Kławinski (Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy”, Przemęcki Park Krajobrazowy)

Małgorzata Kołtowska (Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderygo Chłapowskiego, Rogaliński Park Krajobrazowy)

Monika Konatowska (Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka)

Mirosław Masztalerz (Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy)

Natalia Sulanowska (Nadgoplański Park Tysiąclecia)

Paweł Śliwa (Park Krajobrazowy Promno)

Jacek Wendzonka (Sierakowski Park Krajobrazowy)

Mapy: Wydawnictwo Kartograficzne Daunpol Sp. z o.o., Maciej Nowak, Tomasz Michalski

Zdjęcie na pierwszej stronie okładki: Widok z Wału Żerkowskiego na Brzostków (fot. Marek Chwistek)

Zdjęcie na trzeciej stronie okładki: Kwitnąca łąka pod Kopojnem w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym (fot. Marek Chwistek)

Autorzy zdjęć na tylnej stronie okładki (od góry od lewej): Paweł Śliwa (2x), Jerzy Karg, Michał Kławinski, Karolina Ferenc,

Magdalena Piątkowska, Michał Kławinski, Piotr Skórnicki, Monika Konatowska, Artur Golis, Paweł Śliwa, Marek Chwistek (2x)

Aktualność informacji na 1 sierpnia 2017 r.

Wydano na zlecenie:

Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego

ul. Kościuszki 95, 61-716 Poznań

tel. 61 65 54 650, fax 61 65 54 652

www.zpkww.pl

Dofinansowano ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

ISBN 978-83-63400-97-2

Przygotowanie do druku:

Bogucki Wydawnictwo Naukowe

Druk i oprawa:

Uni-druk

Wydanie I poprawione, Poznań 2017

Dolina Warty w rejonie Dębna w Żerkowsko-Czeszewskim Parku Krajobrazowym (fot. Marek Chwistek)

Z satysfakcją przekazujemy Państwu niniejsze opracowanie powstałe dzięki wsparciu finansowemu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu.

Publikacja ta jest efektem działań mających wpływ na wzrost świadomości i rozwój postaw ekologicznych w naszym regionie. Jesteśmy przekonani, że będzie ona dla Państwa inspiracją oraz cennym źródłem informacji.

W imieniu Wojewódzkiego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Hanna Grunt
Prezes Zarządu

Krawędź pradoliny w Kopoju w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym (fot. Marek Chwistek)

Wstęp

Mimo zachwytu nad trwającym od pokoleń postępowaniem cywilizacyjnym, nigdy nie brakowało ludzi urzeczonych pięknem otaczającej ich przyrody. O szumiących lipach pisał Kochanowski, las o zachodzie urzekł Staffa, a wieś i natura bliskie były zarówno romantykowi, jak i poetom młodopolskim. Dziś ową tęsknotę za tym, co naturalne, nazywamy modnie ekologią. Ludzie XXI wieku znudzeni wielkimi aglomeracjami i cywilizacją coraz częściej uciekają do źródeł życia na Ziemi.

W Wielkopolsce dla zachowania cennych przyrodniczo terenów utworzono wiele form ochrony przyrody, między innymi parki krajobrazowe. Jak dotąd powstało ich trzynaście, dziesięć położonych jest w całości na terenie Wielkopolski, trzy znajdują się częściowo na obszarze sąsiednich województw. Nazywamy je zwyczajowo „transgranicznymi”. Powstanie tylu parków krajobrazowych w znaczący sposób zabezpiecza cenne przyrodniczo tereny w Wielkopolsce, jednak ich liczba, moim zdaniem, jest jeszcze niewystarczająca.

Powołane służby, zarządzające terenami parków krajobrazowych, przyczyniają się do ochrony ich walorów przyrodniczych i kulturowych oraz wpływają na ograniczenie

postępu inwestycji, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Działania służb polegają między innymi na współpracy przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, udziale w pracach związanych z wydawaniem pozwoleń wodnoprawnych, opiniowaniu wniosków o usunięcie drzew i krzewów itp. Istotne znaczenie dla ochrony środowiska mają także inwentaryzacja przyrodnicza, czynna ochrona przyrody oraz przedsięwzięcia edukacyjne. Działania służb parków krajobrazowych wpływają na wzrost poziomu świadomości społecznej, co w efekcie ułatwia zrozumienie skomplikowanych procesów zachodzących w środowisku i sprawia, że aktywność na rzecz ochrony przyrody staje się coraz powszechniejsza. Gwarantuje to trwałą, ale zrównoważoną rozwój oraz powoduje, że ochrona środowiska, wzrost ekonomiczny i rozwój człowieka są od siebie zależne i kształtują się we wzajemnej równowadze. Przyjęcie tej zasady daje szansę na zaspokojenie niezbędnych potrzeb zarówno przez obecne, jak i przyszłe pokolenia.

Jestem przekonany, że niniejsza publikacja, przygotowana przez Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego, rozszerzy Państwa wiedzę dotyczącą parków krajobrazowych Wielkopolski i zachęci do ich odwiedzenia, do czego serdecznie zapraszam.

Janusz Łakomic
Dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych
Województwa Wielkopolskiego

Spis treści:

Parki krajobrazowe jako forma ochrony przyrody	7
Parki krajobrazowe w województwie wielkopolskim	8
Lednicki Park Krajobrazowy	14
Nadgoplański Park Tysiąclecia	22
Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy”	30
Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderego Chłapowskiego	38
Park Krajobrazowy Promno	46
Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka	54
Powidzki Park Krajobrazowy	62
Przemęcki Park Krajobrazowy	70
Pszczewski Park Krajobrazowy	78
Rogaliński Park Krajobrazowy	86
Sierakowski Park Krajobrazowy	94
Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy	102
Nadwarciański Park Krajobrazowy	110
Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie	119
Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Łądzie	120

Parki krajobrazowe jako forma ochrony przyrody

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie przyrody na terenie Polski funkcjonuje 10 różnych form ochrony przyrody. Jedną z nich jest park krajobrazowy definiowany jako „obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju”. Podstawową funkcją parków krajobrazowych jest zatem ochrona walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych oraz funkcja wychowawcza, polegająca na popularyzacji tych walorów w społeczeństwie. Obecnie utworzenie parku krajobrazowego następuje na mocy uchwały sejmiku województwa. Funkcjonowanie parków krajobrazowych oparte jest na zasadzie zrównoważonego rozwoju, która zakłada dążenie do równoważenia aspektów przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych. Na terenach parków krajobrazowych przy-

kładem wprowadzenia tej zasady w życie jest pozostawienie gruntów ornych i leśnych oraz innych nieruchomości w gospodarczym wykorzystaniu.

Parkiem krajobrazowym (lub zespołem parków) zarządza dyrektor, który wraz z podległą mu Służbą Parku Krajobrazowego realizuje szereg działań między innymi z zakresu ochrony przyrody, walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego, udostępniania obszaru parków na potrzeby ruchu turystycznego oraz edukacji. Organem opiniodawczo-doradczym, wspierającym działania dyrektora, jest rada parku krajobrazowego. Zarządzanie obszarem parku krajobrazowego odbywa się na podstawie planu ochrony, czyli dokumentu, który przedstawia diagnozę aktualnego stanu środowiska przyrodniczego, a następnie wskazuje konkretne sposoby działania zmierzające do ochrony jego najcenniejszych walorów.

Ols w Czernicach w Parku Krajobrazowym Puszcza Zielonka (fot. Monika Konatowska)

Parki krajobrazowe w województwie wielkopolskim

W Polsce za prekursora idei parków krajobrazowych uważa się profesora Zygmunta Nováka z Politechniki Krakowskiej. W jego ujęciu park krajobrazowy to obszar o znamienitych walorach krajobrazowych, który powinien być przeznaczony do rozwijania różnych form wypoczynku. Koncepcja profesora Nováka, przedstawiona na początku lat 60. XX wieku, doczekała się realizacji w roku 1976, kiedy utworzono pierwszy park krajobrazowy w Polsce – Suwalski, choć już nieco wcześniej (w roku 1967) powstał rezerwat przyrody Nadgoplański Park Tysiąclecia, zarówno nazwą, jak i zasadami funkcjonowania nawiązujący do idei parków krajobrazowych. W 1991 roku po raz pierwszy definicja parku krajobrazowego pojawiła się w ustawie o ochronie przyrody.

W granicach województwa wielkopolskiego, które łącznie obejmuje niemal 30 000 km², dotychczas utworzono

13 parków krajobrazowych. Pierwsze z nich (Pszczewski i Lednicki) powstały w latach 80. XX wieku na mocy uchwał ówczesnych Wojewódzkich Rad Narodowych (odpowiednio) w Gorzowie i Poznaniu. Później kompetencje w zakresie tworzenia parków krajobrazowych przejęli wojewodowie. Lata 1991–1998 to okres szybkiego rozwoju sieci parków krajobrazowych Wielkopolski, których liczba wzrosła do 12. Reforma administracyjna, w ramach której powstało jedno województwo wielkopolskie, przyniosła również w 1999 roku podporządkowanie wszystkich dotychczas istniejących parków zarządowi nowo powstałego Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego. W kolejnych latach utworzono już tylko jeden park – Nadgoplański Park Tysiąclecia, który powstał w miejsce rezerwatu o tej samej nazwie zajmującego południową część Nadgopla w gminie Skulsk.

Jezioro Dębiniec w Parku Krajobrazowym Promno (fot. Milena Kuleczka)

Wśród 13 obecnie istniejących parków krajobrazowych 3 są parkami o charakterze transgranicznym, a więc położone są na terenie dwóch województw. Są to: Przemęcki Park Krajobrazowy (niewielka część w województwie lubuskim), Pszczewski Park Krajobrazowy (większa część w województwie lubuskim) oraz Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” (większa część w województwie dolnośląskim), który jest jednocześnie największym parkiem krajobrazowym w Polsce (powierzchnia 87 040 ha). Do niedawna najmniejszy w regionie był Park Krajobrazowy Promno, obecnie – po jego powiększeniu – najmniejszy jest Nadgoplański Park Tysiąclecia, zajmujący nieco ponad 3000 ha w gminie Skulsk. Rozmieszczenie parków krajobrazowych w Wielkopolsce cechuje się pewną dysproporcją. Większość parków znajduje się w środkowej części regionu, dobrze reprezentowane są również siedliska doliny Warty. Zauważalny jest natomiast brak parków krajobrazowych we wschodniej i północnej części województwa. W pierwszym przypadku jest to związane z występowaniem stosunkowo niewielkiej liczby walorów przyrodniczych. Nieco inna jest sytuacja w obrębie dawnego województwa piłskiego, gdzie wyróżnić można wiele terenów o wysokich walorach przyrodniczych (np. doliny Noteci i Gwdy).

Większość parków krajobrazowych Wielkopolski leży w zasięgu zlodowacenia bałtyckiego. Krajobraz młodogłacialny na tym obszarze cechuje się bogactwem form, urozmaiconą rzeźbą terenu oraz występowaniem licznych jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych. Młodogłacialna rzeźba terenu obejmuje między innymi: wzgórza moren czołowych, płaskie bądź faliste moreny denne, rynny polodowcowe czy równiny sandrowe. Właśnie **wartościowy, urozmaicony krajobraz**, stanowiący pokłosie działalności lądolodu skandynawskiego, stał się istotnym, niejako pierwszym i podstawowym przedmiotem ochrony parków regionu. W wielu miejscach na terenie parków krajobrazowych występują duże różnice wysokości względnych, z kulminacjami w postaci wzgórz morenowych (Dziewicza Góra, Wał Żerkowski, morena czołowa w rejonie Pobiedzisk), o znacznych walorach widokowych. W granicach parków znalazły się także rozległe obszary pojezierne (Pojezierze Międzychodzko-Sierakowskie, Pojezierze Gnieźnieńskie, Pojezierze Sławskie) wraz z najważniejszymi jeziorami re-

gionu (m.in. Jezioro Powidzkie, Gopło, Lednica, Jezioro Chrzypskie, Jezioro Dominickie). Cztery parki chronią fragmenty doliny Warty – zarówno szerokie odcinki pradolin (Dolina Konińska), jak i fragment odcinka przełomowego w rejonie Poznania. W dolinie największej rzeki regionu na obszarach chronionych znajdują się liczne starorzecza (Dolina Konińska, Uroczysko Warta, okolice Śremu i Rogalina) oraz wydmy (na terenie Puszczy Noteckiej). Spośród mniejszych rzek w granicach parków krajobrazowych na uwagę zasługują doliny Baryczy, Kamionki, Lutyni i Obry. Uzupelnieniem sieci hydrograficznej są stawy hodowlane (rozległy kompleks w dolinie Baryczy, stawy w rejonie Miłostawia) oraz zajmujące stosunkowo niewielkie powierzchnie, lecz bardzo cenne przyrodniczo torfowiska. Zbiorowiska łąkowe, związane najczęściej z dolinami rzecznyymi, największe zwarte powierzchnie zajmują w dolinie środkowej Warty (m.in. Łąki Pyzdurskie) oraz w dolinie Baryczy (Łąki Odolanowskie). Do najważniejszych kompleksów leśnych w par-

*Derkacz – stały mieszkaniec parków krajobrazowych
(fot. Tomasz Skorupka)*

kach krajobrazowych należą Puszcza Notecka, Puszcza Zielonka, lasy włoszakowickie, lasy czerniejewskie oraz lasy liściaste (łęgi i grądy) w rejonie Czeszewa (Uroczysko Warta). Znaczący udział w ogólnej powierzchni parków ma krajobraz rolniczy, często o charakterze tradycyjnym. Szczególny przykład takiego krajobrazu stanowi sieć zadrzewień śródpolnych wprowadzona przez generała Dezyderego Chłapowskiego w rejonie Turwi. Istotne znaczenie przyrodnicze ma również zachowanie skupisk starych drzew, takich jak Dęby Rogalińskie, Dęby Antonińskie czy liczne aleje przydrożne (w tym aleje drzew owocowych). Nad jeziorem Lednica (i w mniejszym stopniu nad Gopłem) ochroną objęto krajobraz kulturowy z licznymi pamiątkami z czasów początków państwa polskiego.

Wielkopolska jako region florystyczny i faunistyczny ma charakter przejściowy. W związku z tym w składzie gatunkowym flory i fauny regionu występuje niewiele endemitów i jest on zbliżony do listy gatunków obecnych na całym Niżu Polskim. Mimo to na terenie wielkopolskich parków krajobrazowych stwierdza się szereg wartościowych siedlisk

przyrodniczych oraz stanowiska roślin, zwierząt i grzybów chronionych, rzadkich w skali regionu i kraju. Z uwagi na znaczące **walory przyrodnicze** występujące w parkach krajobrazowych ich powierzchnia często pokrywa się z innymi formami ochrony przyrody. W granicach województwa wielkopolskiego są to: 24 rezerваты, 7 obszarów chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000: 8 obszarów specjalnej ochrony ptaków i 16 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty oraz użytki ekologiczne i pomniki przyrody.

Trzecim elementem, stanowiącym podstawę do tworzenia parków krajobrazowych, są **walory historyczne i kulturowe**. Parki krajobrazowe Wielkopolski to obszary o bogatym i urozmaiconym dziedzictwie kulturowym, obejmującym obiekty materialne i niematerialne, pochodzące z różnych epok, o różnej wielkości, pochodzeniu i stanie zachowania. Na uwagę zasługują zwłaszcza dwa obiekty, wpisane na prestiżową listę pomników historii: Ostrów Lednicki na jeziorze Lednica oraz pocysterskie opactwo w Łądzie nad Wartą, a także zespół pałacowo-parkowy w Rogalinie i pocysterski zespół klasztorny w Przemęcie.

Rzeka Warta i klasztor pocysterski w Łądzie w Nadwarciańskim Parku Krajobrazowym (fot. Marek Chwistek)

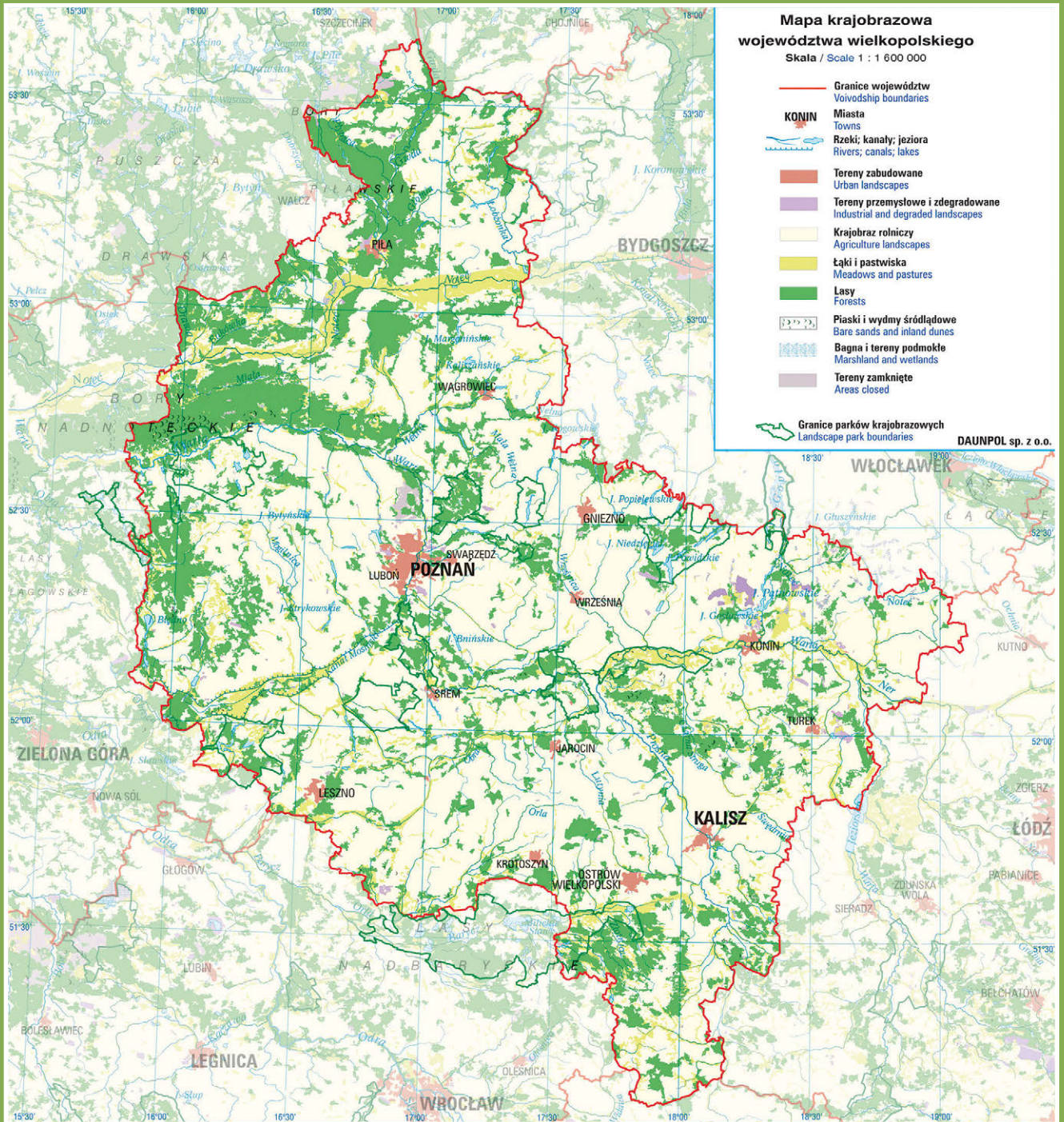
Mapa krajobrazowa województwa wielkopolskiego

Skala / Scale 1 : 1 600 000

- Granice województw
Voivodship boundaries
- **KONIN**
Miasta
Towns
- Rzeki; kanały; jeziora
Rivers; canals; lakes
- Tereny zabudowane
Urban landscapes
- Tereny przemysłowe i zdegradowane
Industrial and degraded landscapes
- Krajobraz rolniczy
Agriculture landscapes
- Łąki i pastwiska
Meadows and pastures
- Lasy
Forests
- Piaski i wydmy śródlądowe
Bare sands and inland dunes
- Bagna i tereny podmokłe
Marshland and wetlands
- Tereny zamknięte
Areas closed

 Granice parków krajobrazowych
Landscape park boundaries

DAUNPOL sp. z o.o.

Mapa podziału fizycznogeograficznego województwa wielkopolskiego

Skala / Scale 1 : 1 600 000

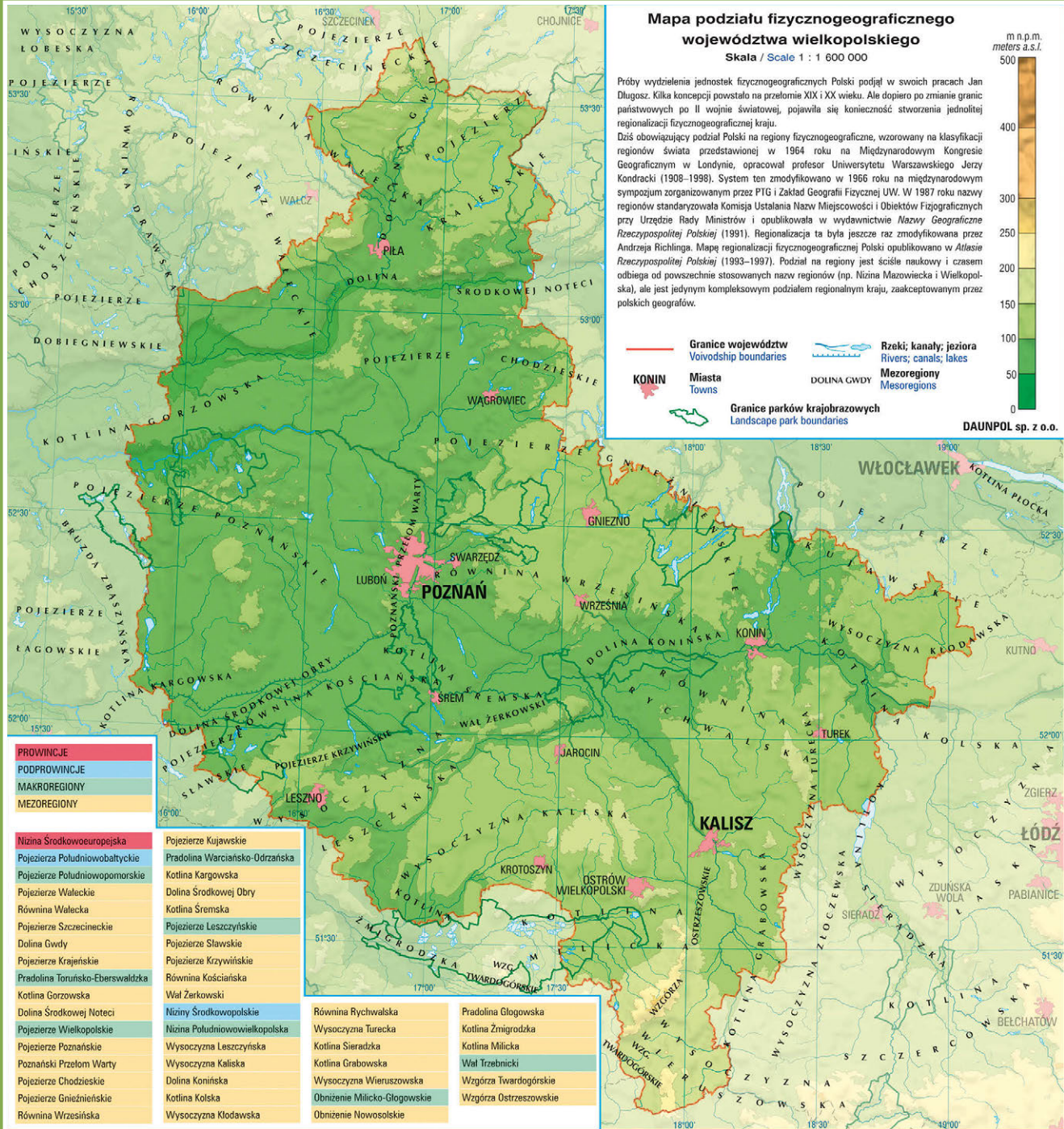
m n.p.m.
meters a.s.l.

Próby wydzielenia jednostek fizycznogeograficznych Polski podjął w swoich pracach Jan Długosz. Kilka koncepcji powstało na przełomie XIX i XX wieku. Ale dopiero po zmianie granic państwowych po II wojnie światowej, pojawiła się konieczność stworzenia jednolitej regionalizacji fizycznogeograficznej kraju.

Dziś obowiązujący podział Polski na regiony fizycznogeograficzne, wzorowany na klasyfikacji regionów świata przedstawionej w 1964 roku na Międzynarodowym Kongresie Geograficznym w Londynie, opracował profesor Uniwersytetu Warszawskiego Jerzy Kondracki (1908–1998). System ten zmodyfikowano w 1966 roku na międzynarodowym sympozjum zorganizowanym przez PTG i Zakład Geografii Fizycznej UW. W 1987 roku nazwy regionów standaryzowała Komisja Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Urzędzie Rady Ministrów i opublikowała w wydawnictwie *Nazwy Geograficzne Rzeczypospolitej Polskiej* (1991). Regionalizacja ta była jeszcze raz zmodyfikowana przez Andrzeja Richlinga. Mapę regionalizacji fizycznogeograficznej Polski opublikowano w *Atlasie Rzeczypospolitej Polskiej* (1993–1997). Podział na regiony jest ściśle naukowy i czasem odbiega od powszechnie stosowanych nazw regionów (np. Nizina Mazowiecka i Wielkopolska), ale jest jedynym kompleksowym podziałem regionalnym kraju, zaakceptowanym przez polskich geografów.

DAUNPOL sp. z o.o.

PROWINCJE
PODPROWINCJE
MAKROREGIONY
MEZOREGIONY

Nizina Środkowoeuropejska	Pojezierze Kujawskie
Pojezierza Południowobaltyckie	Pradolina Warciańsko-Odrzańska
Pojezierze Południowopomorskie	Kotlina Kargowska
Pojezierze Waleckie	Dolina Środkowej Obry
Równina Walecka	Kotlina Śremska
Pojezierze Szczecińskie	Pojezierze Leszczyńskie
Dolina Gwdy	Pojezierze Sławskie
Pojezierze Krajenskie	Pojezierze Krzywiskie
Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka	Równina Kościańska
Kotlina Gorzowska	Wał Zerkowski
Dolina Środkowej Noteci	Nizina Środkowopolskie
Pojezierze Wielkopolskie	Nizina Południowowielkopolska
Pojezierze Poznańskie	Wysoczyzna Leszczyńska
Poznański Przełom Warty	Wysoczyzna Kaliska
Pojezierze Chodzkie	Dolina Konńska
Pojezierze Gnieźnieńskie	Kotlina Kolska
Równina Wrzesińska	Wysoczyzna Kłodawska

Równina Rychwalska	Pradolina Głogowska
Wysoczyzna Turecka	Kotlina Zmigrodzka
Kotlina Sieradzka	Kotlina Miłicka
Kotlina Grabowska	Wał Trebnicki
Wysoczyzna Wieruszowska	Wzgórze Twardogórskie
Obniżenie Miłcko-Głogowskie	Wzgórze Ostrzeszowskie
Obniżenie Nowosolskie	

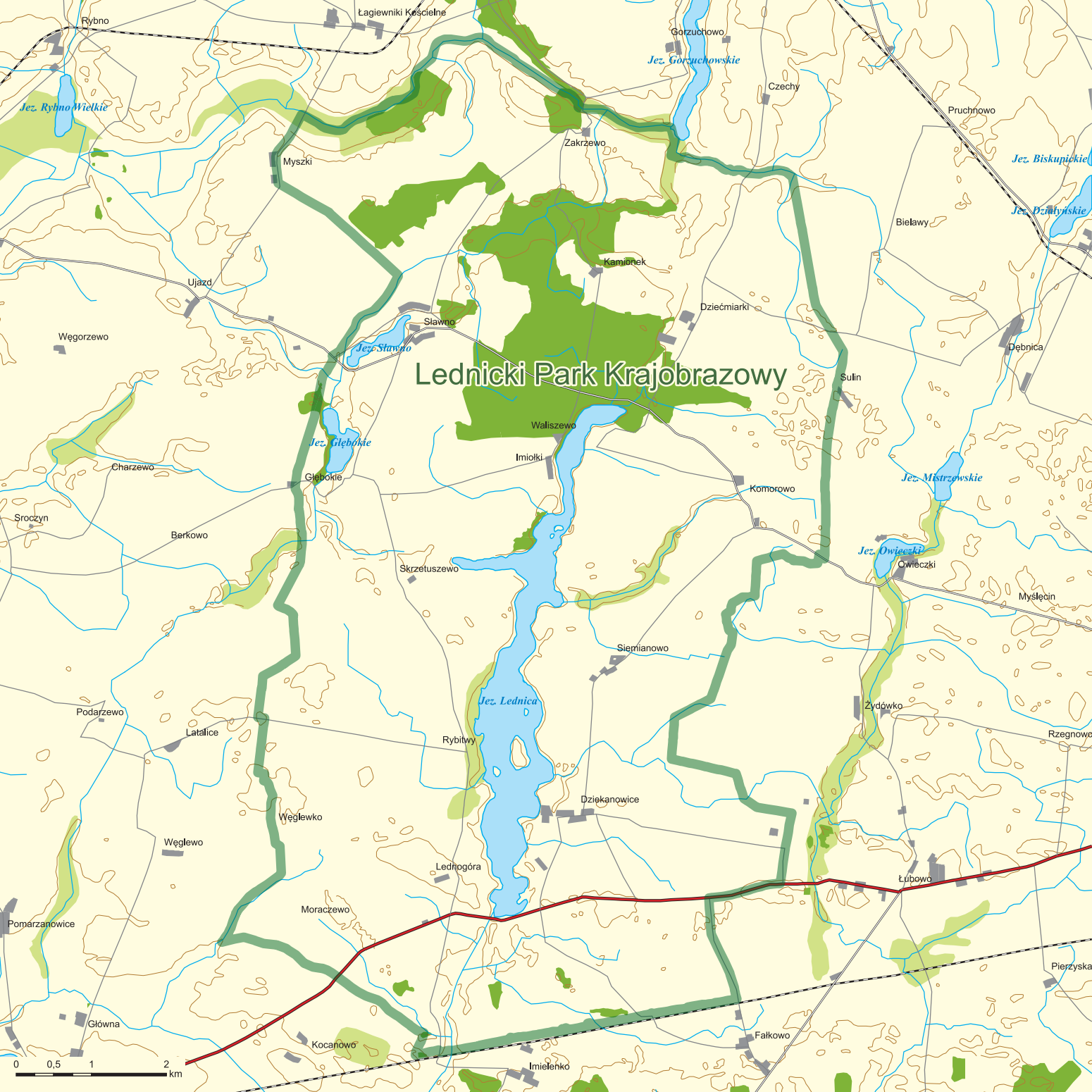
**Mapa administracyjna
województwa wielkopolskiego**

Skala / Scale 1 : 1 600 000

- Granice województw
Voivodship boundaries
- Granice powiatów i miast na prawach powiatów
County and city boundaries
- Granice gmin; granice miast w obrębie gmin
Commune boundaries; cities boundaries within communes
- POZNAŃ** Miasto wojewódzkie
Main town of Voivodships
- KONIN** Miasta na prawach powiatu
Seats of city counties
- KOŁO** Siedziby powiatów
Seats of counties
- ŚLESIN** Miasta i wsie – siedziby gmin
Cities and villages – seats of communes
- Granice parków krajobrazowych
Landscape park boundaries

DAUNPOL sp. z o.o.

Lednicki Park Krajobrazowy

0 0,5 1 2 km

Lednicki

Park Krajobrazowy

Podstawowe informacje

Jezioro Lednica (fot. Paweł Śliwa)

- Rok utworzenia: 1988
- Powierzchnia: 7618,40 ha
- Cele ochrony: zachowanie krajobrazu kulturowego okolic jeziora Lednica – akwenu z urozmaiconą linią brzegową i wyspami oraz krajobrazu leśno-polnego ze zróżnicowaną rzeźbą terenu w północnej części parku, zachowanie cennych ekosystemów z rzadkimi gatunkami roślin i zwierząt, w tym ekosystemów jeziornych, oraz ekosystemów lasów łągowych, olsów i grądów; zachowanie elementów dziedzictwa kulturowego i historycznego wraz z ich otoczeniem, w tym szczególnie pozostałości zespołu osadniczego z czasów pierwszych Piastów
- Położenie fizycznogeograficzne: Pojezierze Gnieźnieńskie, Równina Wrzesińska
- Położenie administracyjne: powiat poznański, gmina Pobiedziska; powiat gnieźnieński, gminy: Łubowo, Kiszkowo i Kłecko
- Inne formy ochrony przyrody: pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Lednicki Park Krajobrazowy znajduje się w środkowo-wschodniej Wielkopolsce pomiędzy miastami: Gniezno, Pobiedziska, Kłecko oraz miejscowościami Łubowo i Kiszkowo. Teren parku położony jest zasadniczo w obrębie Pojezierza Gnieźnieńskiego, jedynie jego krańce południowe znajdują się na Równinie Wrzesińskiej. Park to obszar z dominacją wysoczyzn morenowych falistych i płaskich, rozciętych płaskodennymi rynnami jezior i dolinami cieków. W części północnej parku zlokalizowane są najgłębsze i najbardziej strome wcięcia rynnowe, wypełnione wodami jezior: Bachorce, Kamionek i Linie. W tym miejscu znaczne zróżnicowanie hipsometryczne decyduje o szczególnej mozaikowości siedlisk i w rezultacie o malowniczości krajobrazu. Na tle moreny znacząco wyróżniają się odosobnione pagórki, obecne między innymi w części środkowej i południowej parku, w okolicach miejscowości Siemianowo, Dziekanowice, Skrzetuszewo, Latalice, Lednogóra czy Moraczewo. Podobnie wyrazisty charakter ma kulminacja wału ozowego w sąsiedztwie stacji kolejowej Lednogóra. Najniższy położony punkt znajduje się w dolinie rzeki Małej Wełny w okolicach wsi Myszkki (96,9 m n.p.m.), najwyższy (129,7 m n.p.m.) to kulminacja moreny czołowej w okolicach Moraczewa. Park rozciąga się na obszarze dorzecza Warty, odwadnianym przez rzeki Główną i Małą Wełnę. Największym akwenem jest jezioro

Krajobraz polodowcowy w okolicy Zakrzewa (fot. Paweł Śliwa)

Lednica – ostatnie w ciągu rynny łączącej osiem jezior, a biegnącej od północy z miejscowości Łopienno. Lednica to jezioro o charakterze przepływowym, jego maksymalna długość wynosi blisko 7 km, powierzchnia niespełna 340 ha, a maksymalna głębokość 15 m. Na jeziorze znajdują się cztery wyspy, największa z nich to Ostrów Lednicki (około 7,5 ha), pozostałe to Ledniczka i Wyspa Mewia oraz bezimienna wyspa w północnej części jeziora. W tej samej rynnie występują jeszcze dwa zbiorniki – Bachorce i Linie. Pozostałe naturalne akweny parku to jeziora: Głębokie, Sławno, Skrzetuszewo Małe i Kamionek. Formują one osobną rynnę glacialną, łączącą się z rynną Lednicy w okolicach wsi Skrzetuszewo i Kamionek. Łącznie wody stanowią około 5,6% powierzchni terenu. Park reprezentuje krajobraz typowo rolniczy, o czym między innymi decyduje dominacja gleb płowych. Grunty orne zajmują blisko 74% powierzchni, łąki i pastwiska to około 6,5% terenu pokrytego glebami torfowymi, lasy (głównie na glebach bielcowych) obejmują niewiele ponad 9,1% arealu.

Krajobraz rolniczy koło Zakrzewa (fot. Paweł Śliwa)

Walory przyrodnicze

Jak na teren typowo rolniczy świat przyrody ożywionej parku jest dość bogaty. Rośliny tworzą tu ponad 100 zespołów roślinnych, w tym 19 zagrożonych (na przykład zespół okrzężnicy bagiennej, zespół lilii wodnych – grzybieni białych i grążela żółtego, czy zespół żabiścieku pływającego). W dolinie Głównej stwierdzono rzadko spotykany szuwar turzycy dwustronnej. Siedliska przyrodnicze o znaczeniu wspólnotowym to: naturalne eutroficzne zbiorniki wodne, ziołorośla nadrzeczne, łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe, grąd środkowoeuropejski, łęg jesionowy, niżowe świeże łąki ekstensywne, wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi, ciepłolubne, śródlądowe murawy napiaskowe i murawy kserotermiczne (ze stanowiskami posłonka kutnerowatego i sasanki łąkowej). Florę tworzy ponad 600 gatunków roślin naczyniowych, w tym 12 ściśle chronionych (między innymi storczyki – stoplamek krwisty,

Roślinność kserotermiczna na grodzisku w Moraczewie
(fot. Paweł Śliwa)

Wiosenne runo w grądzie z kwitnącą kokoryczą pustą w okolicy Kamionka
(fot. Artur Golis)

stoplamek szerokolistny oraz kruszczyk błotny i kruszczyk szerokolistny). W zbiorowiskach leśnych obecna jest przyłaszczka pospolita, śnieżyca przebiśnieg czy lilia złotogłów. Gatunki pod ochroną częściową to między innymi kopytnik pospolity, konwalia majowa, kocanki piaskowe, grązel żółty czy grzybienie białe. W parku występuje też 15 roślin rzadkich i zagrożonych w Wielkopolsce, w tym czerniec gronkowy, groszek błotny, selernica żyłkowana albo czyściec prosty. Najcenniejsze osobniki drzew, głównie dębów i lip, ale także wiązów, topól, buków i innych gatunków, objęto ochroną w formie pomników przyrody, których na terenie parku ustanowiono około 50. Gromada owadów najlepiej rozpoznana została w zakresie dzikich pszczołowatych, dla których ważnym siedliskiem występowania są zabudowania Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach. Jeden z obiektów w skansenie – karczma z Sokołowa Budzyńskiego – uznany został nieformalnie za pomnik architektoniczno-przyrodniczy z uwagi na liczną grupę błonkówek zasiedlających gliniane ściany i strzechę tego budynku.

Fauna ryb parku reprezentowana jest przez 24 gatunki, w tym dwa (rózankę i kozę) z załącznika II dyrektywy siedliskowej. Najbardziej rozbudowana jest ichtiofauna jeziora Lednica, w którym do niedawna występowały także sieja i sielawa. Listę płazów tworzą: grzebiuszka ziemna,

Samce porobnicy włośчатки zamieszkującej ściany glinianych budynków (fot. Artur Golis)

kumak nizinny, ropucha szara, ropucha zielona, traszka zwyczajna i cztery gatunki żab. Spośród gadów najliczniej obserwuje się zaskrońca zwyczajnego, jaszczurkę zwinkę, rzadziej padalca i jaszczurkę żyworodną. W parku stwierdzono 158 gatunków ptaków, w tym 111 lęgowych. Największe skupienie awifauny wodno-błotnej związane jest z jeziorem Lednica. Gniazdują tam na przykład błotniak

Jaszczurka zwinka (fot. Artur Golis)

stawowy, bąk, bączek, wąż, wąż, derkacz, remiz, gęga-wa i łyśka. W szuwarze jeziora liczne gniazda zakładają trzcinniczki, trzciniaki, potrzosy i rokitniczki. Jezioro jest też żerowiskiem gniazdującego w parku bielika. Tereny podmokłe w obrębie kompleksów leśnych to łągowiska żurawia. Poza tym obszary leśne są siedliskiem licznie występującego dzięcioła średniego, obecny jest także dzięcioł czarny. W krajobrazie otwartym występują ortolany, potrzyszczki, dzierlatki, gąsiorki i przepiórki. Duże ssaki to jeleni, dziki i sarna oraz daniel, mniejsze – bóbr, borsuk, lis, wydra i zając. Na terenie parku stwierdzono dotąd sześć gatunków nietoperzy, w tym nocka rudego, mroczka późnego, borowca wielkiego i karlika większego.

Najistotniejszym czynnikiem zagrażającym walorom krajobrazowym parku jest intensywny rozwój urbanistyczny. Linia brzegowa jeziora Lednica podlega silnym przekształceniom dla potrzeb różnych form rekreacji. Niepokojące jest upraszczanie struktury przestrzennej użytków rolnych, związane z eliminacją drobnych oczek wodnych i zadrzewień oraz likwidacją mozaiki samych użytków. Różnorodność biologiczna zagrożona jest przez upraszczanie składu zbiorowisk roślinnych – głównie na skutek wzmożonej eutrofizacji. Podobnie jak w całym regionie notuje się tutaj problemy związane ze spadkiem poziomu wód gruntowych.

Szuwary nad brzegiem jeziora Lednica (fot. Paweł Śliwa)

Walory kulturowe

Osadnictwo na terenie dzisiejszego parku sięga epoki neolitycznej (V–IV wiek p.n.e.), począwszy od kultury pucharów lejkowatych i amfor kulistych, przez następującą po niej kulturę łużycką, aż po wkraczającą w erę nowożytną kulturę przeworską. Swoistą kulminacją rozwoju osadnictwa jest okres wczesnego średniowiecza, kiedy to na wyspie Ostrów Lednicki powstał gród obronny Mieszka I i Bolesława Chrobrego, uważany za kolebkę państwowości polskiej. Do dziś podziwiać możemy odsłonięte ruiny palatium (pałacu królewskiego) połączonego z kaplicą i basenami chrzcielnymi (tzw. baptysteriami). To właśnie tutaj, obok Gniezna i Poznania, miał rozpocząć się proces chrystianizacji naszych ziem. Wyjątkowe znaczenie dziejowe Ostrowa Lednickiego zdecydowało o nadaniu wyspie rangi pomnika historii. Teren parku obfituje także w liczne twory architektoniczne bliższe czasom współczesnym. Na pierwsze miejsce wysuwa się zespół pałacowy w Zakrzewie. Renesansowy pałac wraz z otaczającym go parkiem, oficyną, powozownią oraz obiekty folwarczne (z godnym uwagi budynkiem gorzelni) pochodzą z drugiej połowy XIX wieku. Wśród obiektów sakralnych na uwagę zasługują dwa kościoły drewniane. Pierwszy z nich pod wezwaniem św. Katarzyny znajduje się w Waliszewie, drugi – kaplica św. Rozalii – w Sławnie. Budowle mają konstrukcję zrębową, pokryte są gontem, a powstały w drugiej połowie XVIII wieku. Spośród innych zabytków wymienić można: dwór wraz z parkiem w miejscowości Głębokie, park podworski

Pałac w Zakrzewie (fot. Artur Golis)

Wzgórze wiatraczne w Moraczewie – fragment ekspozycji Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach (fot. Artur Golis)

w Dziećmiarkach, dwór w Rybitwach, kościół murowany w Sławnie i kościół w Lednogórze. W bogactwo architektoniczne terenu wpisuje się utworzony w 1975 roku Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach. Skansen tworzony jest przez ponad 60 obiektów, głównie dziewiętnastowiecznych, ale też starszych. Najcenniejsze elementy substancji historycznej stanowią inwentarz powstałego w 1969 roku Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Jednym z najbardziej rozpoznawalnych współczesnych elementów kulturowych parku są Pola Lednickie i organizowane na nich coroczne spotkania młodzieży katolickiej.

Wojowie – rzeźby przed wjazdem do Dziekanowic (fot. Artur Golis)

Turystyka

Lednicki Park Krajobrazowy pokryty jest gęstą siecią szlaków turystycznych – zarówno pieszych, jak i rowerowych. Są to z jednej strony trasy pozwalające na duży kontakt z przyrodą, na przykład szlak czerwony, z drugiej zaś szlaki kulturowe, na przykład Szlak Piastowski (którego ważnym przystankiem jest Ostrów Lednicki), fragment Wielkopolskiej Drogi Świętego Jakuba (szlak pielgrzymkowy) czy Szlak Kościołów Drewnianych (łączy zabytkowe drewniane obiekty sakralne). Szlaki rowerowe spinają najciekawsze miejsca kulturowe i łączą się z Europejską Drogą Rowerową EuroVelo (E2 i E9). Najważniejszą atrakcją turystyczną parku jest Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy – zwiedzanie grodu na Ostrowie Lednickim, kameralnej ekspozycji muzealnej i Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach. Godny polecenia jest również Dom Jana Pawła II, w którym można zobaczyć pamiątki po papieżu Polaku, i Brama Trzeciego Tysiąclecia w nowo utworzonej miejscowości Pola Lednickie. Największą przyrodniczą atrakcją turystyczną jest obserwacja zimujących gęsi na jeziorze Lednica.

Palatium na Ostrowie Lednickim (fot. Magdalena Piątkowska)

Ścieżki dydaktyczne

■ Ścieżka przyrodnicza w Lednickim Parku Krajobrazowym (długość: 7 km, 20 przystanków). Trasa: przystanek autobusowy Waliszewo – jezioro Linie – Dziećmiarki –

Zagroda w Wielkopolskim Parku Etnograficznym (fot. Artur Golis)

Kamionek – powrót. Ścieżka daje możliwość zapoznania się z szatą roślinną przydroży, lasu, jeziora i terenów podmokłych, łąk oraz pól, a także zadrzewień śródpolnych. Umożliwia też podziwianie pomników przyrody i pozostałości założeń parkowych w Dziećmiarkach. Trasa przebiega brzegami jezior Linie i Bachorce, pozwalając na obserwację ptactwa wodnego, płazów i gadów oraz owadów związanych z ekosystemami wodnymi. Ścieżka nie jest oznakowana w terenie.

Prom na jeziorze Lednica (fot. Paweł Śliwa)

Warto zobaczyć:

- ▶ stada „dzikich gęsi” na jeziorze Lednica w trakcie sezonowych przelotów,
- ▶ ruiny wczesnośredniowiecznego palatium na Ostrowie Lednickim,
- ▶ panoramę jeziora Lednica,
- ▶ malownicze pejzaże w rejonie miejscowości Kamionek,
- ▶ barwne runo wiosennego lasu w dolinie jeziora Kamionek – kwitnące kokorycze, zawilce i ziarnopłony,
- ▶ wzgórze wiatraczne w Moraczewie.

Jezioro Lednica w okolicy Skrzetuszewa (fot Artur Golis)

Warto odwiedzić:

- ▶ ekspozycję Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy,
- ▶ Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach – jeden z największych skansenów w Polsce,
- ▶ cmentarną kaplicę św. Rozalii w Sławnie,
- ▶ kościoły w Waliszewie i Lednogórze,
- ▶ dziewiętnastowieczny pałac i okalający go park w Zakrzewie.

Wnętrze chaty w Wielkopolskim Parku Etnograficznym w Dziekanowicach (fot. Artur Golis)

Warto przeżyć:

- ▶ cykliczne spotkania organizowane przez Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy w Wielkopolskim Parku Etnograficznym w Dziekanowicach, takie jak Majówka nad Lednicą, Żywy Skansen czy Pożegnanie Lata,
- ▶ Ogólnopolskie Spotkanie Młodych Lednica 2000 – coroczne spotkania młodzieży katolickiej.

Brama III Tysiąclecia (fot. Paweł Śliwa)

Nadgoplański

Park Tysiąclecia

Podstawowe informacje

Panorama jeziora Gopło (fot. Magdalena Piątkowska)

- Rok utworzenia: 2009
- Powierzchnia: 3074,59 ha
- Cele ochrony: zachowanie miejsc lęgowych ptaków, szczególnie populacji ptaków wodnych i błotnych; zachowanie siedlisk wykorzystywanych przez ptaki przelotne oraz zimujące; zachowanie torfowisk i innych środowisk wilgotnych oraz bagiennych i naturalnie ukształtowanego krajobrazu polodowcowego
- Położenie fizycznogeograficzne: Pojezierze Gnieźnieńskie, Pojezierze Kujawskie
- Położenie administracyjne: powiat koniński, gmina Skulsk
- Inne formy ochrony przyrody: Goplańsko-Kujawski Obszar Chronionego Krajobrazu; obszary Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków Ostoja Nadgoplańska, obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Jezioro Gopło; pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Nadgoplański Park Tysiąclecia leży we wschodniej Wielkopolsce, stanowiąc najdalej wysunięty na wschód park krajobrazowy w województwie. Według regionalizacji fizycznogeograficznej Kondrackiego mniej więcej połowa powierzchni parku znajduje się w mezoregionie Pojezierze Gnieźnieńskie, pozostała część – na Pojezierzu Kujawskim. W obrębie Pojezierza Gnieźnieńskiego usytuowana jest zachodnia część parku obejmująca ciąg jezior: Skulskie, Skulska Wieś i Czartowo, natomiast do Pojezierza Kujawskiego należą okolice południowo-wschodniego rejonu jeziora Gopło oraz fragment kanału Warta–Gopło. Krajobraz opisywanego obszaru ma charakter młodoglacjalny, a jego najistotniejszy element stanowią obszary wodne i podmokłe. Najważniejszą rolę odgrywa jezioro Gopło, największy zbiornik wodny na pograniczu Wielkopolski i Kujaw, przez kronikarza Galla Anonima nazwane *Mare Polonorum*, czyli polskim morzem. W granicach parku znajduje się południowy fragment Gopła, obejmujący 8% powierzchni jeziora.

Stosunkowo dużą powierzchnię na terenie parku, jak na obszar od wieków zdominowany przez rolnictwo, zajmują lasy – zlokalizowane w rejonie Mniszek i Łuszczewa. Obszary podmokłe zazwyczaj związane są ze strefą przybrzeżną jezior. Wzdłuż rozwiniętej linii brzegowej zbiorników wodnych oraz wokół wysp powstały pasy rozległych szuwarów. W licznych rynnach, a także w śródpolnych obniżeniach terenu zachowały się mokradła, często o charakterze torfowisk niskich. Na pozostałym obszarze od setek lat dominuje użytkowanie rolnicze. Największym terenem zwartej zabudowy w obrębie parku jest Skulsk – siedziba władz gminnych. W pobliskich wioskach spotykana jest rozproszona zabudowa zagrodowa oraz stosunkowo liczne obiekty rekreacyjne.

Tereny Nadgopla położone w województwie kujawsko-pomorskim objęto ochroną w postaci siostrzanego odrębnego parku krajobrazowego (z własnymi władzami i służbami), również nazwanego Nadgoplańskim Parkiem Tysiąclecia oraz rezerwatu o tej samej nazwie.

Typowy krajobraz parku (fot. Magdalena Piątkowska)

Walory przyrodnicze

Zróżnicowany charakter krajobrazu Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia wpływa na wysoki poziom bioróżnorodności tego terenu. Wśród zbiorowisk roślinnych wiele związanych jest z wodami jezior. Wśród nich wymienić można zespoły ramienicy omszonej, wywłócznika kłosowego i okółkowego oraz zespół lilii wodnych z udziałem grzybieni białych i grążela żółtego. Przy granicy lustra wody i pasa szuwarów występują: pięknie kwitnący rdest ziemnowodny, różne gatunki rzęs, spirodela wielokorzeniowa oraz chroniony pływacz zwyczajny. Rozległe pasy szuwarów okalające jeziora parku tworzy między innymi rzadka kłoc wiechowata, a także pałka wąskolistna i szerokolistna, tatarak, manna mieliec i jeżogłówka gałęzista. Największą powierzchnię zajmują jednak pasy trzcinowisk. Przy północno-wschodnim brzegu jeziora Skulska Wieś oraz pomiędzy jeziorami Czartowo i Skulskim w dobrym stanie zachowały się torfowiska niskie, gdzie stwierdzono występowanie sierpika barwierskiego oraz chronione-

Kruszczyk błotny (fot. Artur Golis)

Pas przybrzeżny Gopła (fot. Natalia Sulanowska)

go kruszczyka błotnego. Nad Gopłem występują cenne i bogate gatunkowo łąki trzęślicowe z dominującą trzęślicą modrą, a także inne bardzo wartościowe zbiorowiska otwarte: łąki sitowo-trzęślicowe, łąki selernicowe, wymagające regularnego wiosennego podtopienia łąki wyczyńcowe oraz łąki rajgrasowe. W obrębie łąk odnotowano stanowiska staroduba łąkowego, storczyków: krwistego i szerokolistnego oraz goździka piaskowego i pysznego. Na pastwiskach i łąkach parku spotyka się stanowiska roślin słonolubnych, w tym rzadkiej świbki morskiej i chronionego mlecznika nadmorskiego. Piaszczyste miejsca porośnięte są zbiorowiskami psammofilnymi – należą do nich chronione murawy szczotlichowe tworzone przez sinozieloną trawę szczotlichę siwą, zespół goździka kropkowanego i zawciągu pospolitego. W ciepłych miejscach występują również kocanki piaskowe, groszek czerniejący oraz pierwiosnka lekarska. Lasy w parku nie zajmują dużej powierzchni. Nadbrzeżne pasy leśne rozciągające się wokół Gopła tworzone są przez cenne olsy, łągi wiązowo-jesionowe oraz łąg jarzmiankowy. Na południowy wschód od Lubstówka odnaleźć można niewielką powierzchnię świetlistej dąbrowy.

Świat ichtiofauny parku reprezentowany jest przez 25 gatunków ryb, a wśród nich: ciernika, sandacza, suma, jazgarza, szczupaka, leszcza i węgorza. Herpetofauna nie została do tej pory dostatecznie przebadana, stwier-

Traszka zwyczajna (fot. Tomasz Skorupka)

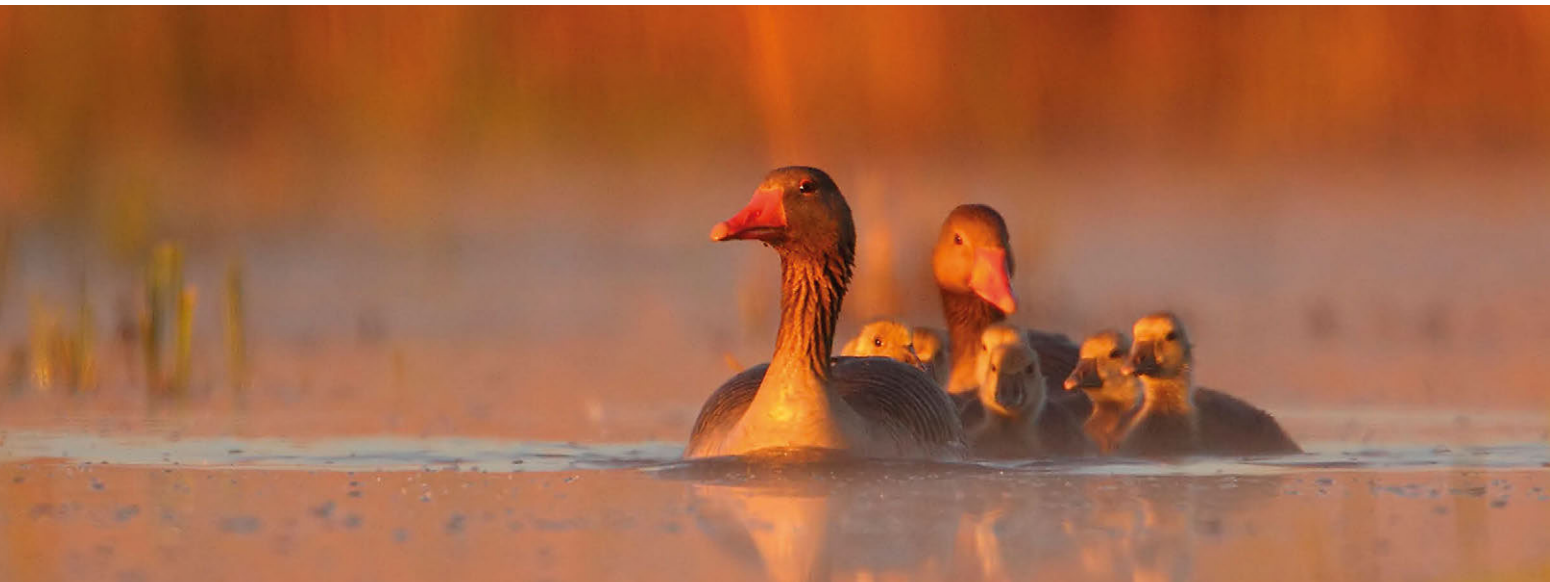
Bączek (fot. Tomasz Skorupka)

dzono jednak występowanie wielu chronionych płazów, między innymi traszki zwyczajnej, kumaka nizinnego i grzebiuszki ziemnej, a gady reprezentowane są przez: padalca, jaszczurkę zwinę i zaskrońca. Najlepiej zbadaną grupą zwierząt są ptaki, wśród których najcenniejsze są gatunki wodno-błotne. Obok pospolitych, takich jak łyśka, perkoz dwuczuby czy krzyżówka, obszary podmokłe parku zasiedlają gatunki rzadsze, między innymi bąk, bączek, błotniak stawowy, kropiatka, wąsatka, wodnik i żuraw. Jezioro Gopło jest bardzo ważną ostoją dla gęgawy, która na całym akwenie gniazduje w liczbie kilkuset par, stanowi ono też miejsce żerowania bielika. Opisywane tereny słyną również z masowych koncentracji ptaków w okresach przelotów, kiedy na wodach Gopła spotyka się między innymi wielotysięczne stada

gęsi zbożowych i białoczelnych. Fauna ssaków została słabo poznana. Spośród chronionych gatunków w parku występują jeź wschodni, wydra, łasica, gacek wielkouch, kret i bóbr.

Przyrodzie opisywanego terenu zagraża intensywny rozwój turystyki i budownictwa letniskowego, szczególnie przy południowym brzegu Gopła. Negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze ma także nadmierne nawożenie pól oraz zaprzestanie wypasu i wykaszania łąk. Wciąż obserwuje się tu wypalanie łąk i trzcinowisk oraz wycinanie szuwarów. Poważnym problemem jest również eutrofizacja oraz obniżenie się poziomu wód, a przez to osuszanie terenu oraz kłusownictwo nagminnie obserwowane na wodach parku.

Gęgawy z młodymi (fot. Tomasz Skorupka)

Walory kulturowe

Osadnictwo nad Gopłem rozwijało się już od epoki neolitu, kiedy były to jedne z najbardziej intensywnie zasiedlonych ziem polskich. Okolice Gopła to kolebka dynastii Piastów i źródło związanych z nimi legend. Według jednej z nich w Warzymowie i położonej niedaleko Goplanie urodzili się Piast Kołodziej i jego żona Rzepicha – protoplaści rodu Piastów. Najwcześniejsze wzmianki o miejscowościach nadgoplańskich pochodzą z późnego średniowiecza, a zdecydowana większość osad w dokumentach jest wymieniana już w XVII wieku. Wsie leżące na terenie parku mają na ogół charakter rolniczy (w przeszłości folwarczny). Na ich tle wyróżnia się Łuszczewo, wzmiankowane po raz pierwszy w 1399 roku jako osada rolniczo-rybacka.

W Nadgoplańskim Parku Tysiąclecia i jego otoczeniu znajdują się interesujące zabytki architektury sakralnej. Pierwszoplanową wartość ma kościół z 1810 roku pod we-

zwaniem Matki Boskiej Bolesnej i św. Józefa w Skulsku – miejscowości już od XVI wieku znanej jako ośrodek kultu maryjnego. Obecnie w Skulsku znajduje się także XX-wieczna kalwaria. Warto również zobaczyć gotycki kościół z XV wieku w Warzymowie oraz XIX-wieczny kościół w Skulskiej Wsi; cenne nagrobki cmentarne oraz krzyże zachowały się natomiast na cmentarzu w Skulskiej Wsi. W obrębie parku do dziś znajdują się zabytkowe pałace, folwarki, spichlerze i parki. Warto wśród nich wymienić odrestaurowany pałacyk i park w Lisewie, dworek w Galiszewie oraz spichlerz w Łuszczewie. Ciekawym walorem niematerialnym okolic Skulska jest kmina ochweśnicka – żargon, który powstał w pierwszej połowie XIX wieku na terenie zaboru rosyjskiego. Była to gwara wędrownych handlarzy świętymi obrazami ze Skulska, a później też handlarzy gęśmi i pierzem z pobliskiego Ślesina. Na kminę ochweśnicką składały się słowa zapożyczone z żargonów: polskiego złodziejskiego i ruskich, a także czeskich.

*XV-wieczny gotycki kościół w Warzymowie
(fot. Magdalena Piątkowska)*

Turystyka

Przez teren Nadgopla przebiegają szlaki piesze, rowerowe i wodne. Dla potrzeb turystyki edukacyjnej zaprojektowano system ścieżek edukacyjnych, częściowo oznakowanych w terenie. Najdłuższą z nich jest ścieżka Mare Polonorum o charakterze przyrodniczo-historycznym. Na trasie południowej odnogi tej ścieżki w granicach województwa wielkopolskiego znalazły się przystanki dydaktyczne zlokalizowane nad jeziorem Gopło oraz jeziorami Skulskim i Skulska Wieś. Rowerzyści nad Gopło mogą dotrzeć, wykorzystując Bursztynowy Szlak Rowerowy, który stanowi część Wielkopolskiego Systemu Szlaków Rowerowych. Na miejscu rowery można wypożyczyć w Skulsku. Na wielbicielei kajaków czekają szlak wodny przez Gopło oraz kanał Warta-Gopło, łączący Wartę i Noteć, stanowiący fragment największego szlaku wodnego regionu – Wielkiej Pętli Wielkopolski. Na terenie Wielkopolski amatorzy kąpeli mogą skorzystać z ośrodków wypoczynkowych w Skulsku (nad jeziorem Skulska Wieś) i Mielnicy Dużej (nad Gopłem), gdzie znajdują się plaże i działają wypożyczalnie sprzętu wodnego. Bazę noclegową tworzą gospodarstwa agroturystyczne, domki letniskowe oraz hotel w Lisewie.

Ścieżki dydaktyczne

■ Ścieżka przyrodnicza Brzegiem Jeziora (0,5 km, 6 przystanków). Trasa: Skulsk – Mniszki A (wzdłuż jeziora Skulska Wieś). Ścieżka prezentuje walory przyrodnicze okolicy jeziora Skulska Wieś oraz walory przyrodnicze i kulturowe parku.

■ Mare Polonorum w południowej części i Jeziora Skulskie (długość 17 km, 7 przystanków). Trasa: Mielnica Duża – Skulsk – Pilich – Galiszewo – Łuszczewo. Ścieżka prezentuje Sanktuarium Matki Boskiej Bolesnej w Skulsku oraz zróżnicowane siedliska południowej części Nadgopla wraz z ich bogactwem gatunkowym (szczególnie roślin naczyniowych i ptaków). Trasa nieoznakowana w terenie.

Turystyka wodna (fot. Magdalena Piątkowska)

■ Ścieżka ornitologiczna Poznaj Ptasie Tajemnice (długość 13 km, 8 przystanków). Trasa: Skulsk – Mniszki – Łuszczewo – Skulsk. Ścieżka przedstawia zróżnicowane siedliska przyrodnicze południowej części Nadgopla wraz z zamieszkującymi je licznymi gatunkami ptaków.

Kropiatka (fot. Tomasz Skorupka)

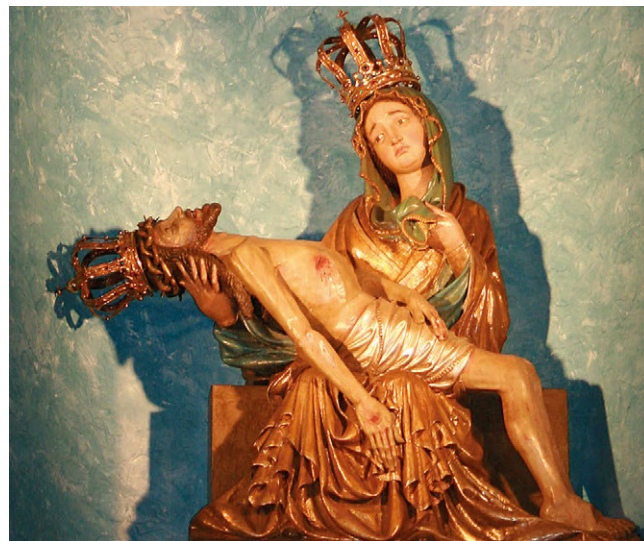
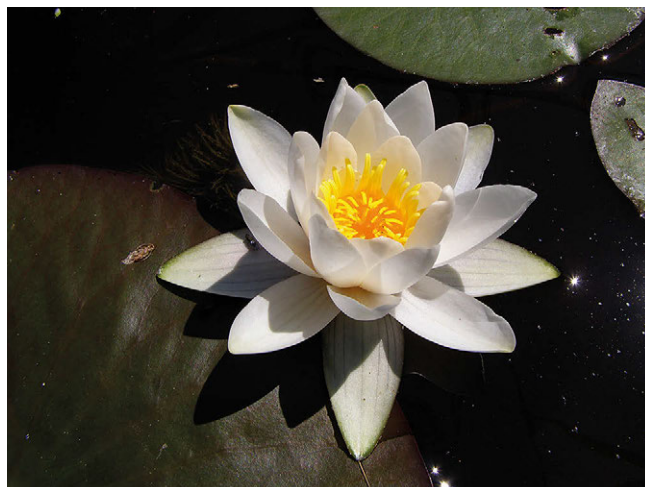
Warto zobaczyć:

- ▶ wielotysięczne stada gęsi białoczelnych, gęgaw i zbożowych odpoczywających na Goplu podczas sezonowych przelotów,
- ▶ malowniczą panoramę Gopla ze szczytu Mysiej Wieży w Kruszwicy,
- ▶ kwitnące grzybenie białe i grązele żółte na taflach jezior parku.

Warto odwiedzić:

- ▶ kościół Matki Boskiej Bolesnej i św. Józefa w Skulsku z zabytkową gotycką pietą oraz piękną amboną i witrażami,
- ▶ Lokalną Izbę Pamięci im. Stefana Wajchta mieszczącą się w budynku dawnej plebanii w Skulsku,
- ▶ skulski jarmark o tradycji sięgającej XIX wieku, odbywający się regularnie co miesiąc w pierwszą środę po ósmym dniu miesiąca,
- ▶ gotycki kościół w Warzymowie,
- ▶ pałacyk i park w Lisewie.

Grzybenie białe (fot. Artur Golis)

Łaskami słynąca Figura Matki Boskiej Bolesnej ze Skulska
(fot. Magdalena Piątkowska)

Warto przeżyć:

- ▶ spływ kajakowy przez jezioro Gopło i kanałem Warta-Gopło,
- ▶ ucztę kulinarną w postaci posiłku przygotowanego z ryb złowionych w Goplu.

Kanał Warta-Gopło w rejonie Mielnicy Dużej
(fot. Magdalena Piątkowska)

Park Krajobrazowy

Dolina
Baryczy

0 1 2 4 km

Barycz (fot. Piotr Skórnicki)

Podstawowe informacje

- Rok utworzenia: 1996
- Powierzchnia: 87 040 ha, w tym w województwie wielkopolskim 17 000 ha
- Cele ochrony: zachowanie cennych przyrodniczo terenów położonych w dolinie rzeki Baryczy z ekosystemami wodnymi i łąkowymi, największym w Europie kompleksem stawów rybnych i licznymi gatunkami ptaków wodno-błotnych
- Położenie fizycznogeograficzne: Kotlina Żmigrodzka, Kotlina Milicka, Wysoczyzna Kaliska, Wzgórza Trzebnickie, Wzgórza Twardogórskie, Wzgórza Ostrzeszowskie
- Położenie administracyjne: województwo dolnośląskie, powiat milicki, gminy: Cieszków, Krośnice i Milicz; powiat oleśnicki, gmina Twardogóra; powiat trzebnicki, gminy: Trzebnica i Żmigród; województwo wielkopolskie, powiat ostrowski, gminy: Odolanów, Przygodzice i Sośnie
- Inne formy ochrony przyrody: rezerваты przyrody: Olszyny Niezgodzkie, Radziądź, Stawy Milicke, Wydymacz i Wzgórze Joanny; obszary Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków Dolina Baryczy, obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Ostoja nad Baryczą; liczne użytki ekologiczne (w województwie dolnośląskim); pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” leży na pograniczu województw wielkopolskiego i dolnośląskiego i jest największym parkiem krajobrazowym w Polsce. Znaczny fragment parku usytuowany jest po stronie dolnośląskiej. Jego przeważająca część znajduje się na terenie dwóch mezoregionów: Kotliny Żmigrodzkiej i Kotliny Milickiej, przeciętych pasmem Wzgórz Twardogórskich. Od północy park obejmuje fragment Wysoczyzny Kaliskiej. Od południa dolinę Baryczy otaczają Wzgórz Trzebnickie i Ostrzeszowskie. Rzeka Barycz ma zaledwie 133 km długości. Swój początek bierze na łąkach na południe od Ostrowa Wielkopolskiego, natomiast uchodzi do Odry w okolicach Wyszanowa. Jej równoleżnikowo ułożona dolina od wieków stanowi naturalną granicę między Wielkopolską a Dolnym Śląskiem. Barycz charakteryzuje się najmniejszym spadkiem spośród polskich rzek – zaledwie 0,035%. Dzięki swojemu leniwemu biegowi i płaskiemu ukształtowaniu dna doliny rzeka rozlewa się, tworząc rozległe mokradła i łąki. Tę charakterystyczną cechę dostrzegli już w XIII wieku cystersi, zakładając na tym obszarze

Barycz na Łąkach Odolanowskich (fot. Michał Klawinski)

pierwsze stawy hodowlane i zarybiając je nieznanym do tej pory w Polsce karpem. Stawy w obecnej postaci są dziełem XIX-wiecznych inżynierów i stanowią przyrodnicze i krajobrazowe serce doliny Baryczy. Najokazalsze, zlokalizowane w okolicach Milicza, tworzą jeden z największych ośrodków hodowli karpia w Europie. Największymi miejscowościami tego regionu są leżące w województwie dolnośląskim Żmigród i Milicz oraz Odolanów, Antonin i Sośnice w Wielkopolsce.

Staw Grabownica (fot. Michał Klawinski)

Walory przyrodnicze

Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy” chroni przede wszystkim siedliska związane z wodą: dolinę rzeczną i stawy hodowlane. Stawy Milickie objęte są konwencją ramsarską chroniącą najcenniejsze obszary wodno-błotne. Zostały także włączone do prowadzonego przez ONZ programu Living Lakes (ang. żyjące jeziora), w ramach którego powstała sieć unikatowych śródlądowych zbiorników wodnych. Poza stawami rybnymi w Parku Krajobrazowym „Dolina Baryczy” istnieje duża różnorodność siedlisk. Składają się na nią między innymi rozległe kompleksy leśne, podmokłe kompleksy leśno-łąkowe oraz pagórkowate obrzeża doliny. W dolinie Baryczy chroni się także podmokłe łągi i olsy (w rezerwach Wydymacz i Olszyny Niezgodzkie) oraz grądy i buczyny (w rezerwach Radziądz i Wzgórze Joanny). Innym charakterystycznym elementem przyrodniczym opisywanego terenu są okazałe dęby – w Antoni-

nie podziwiać można skupisko ponad 220 pomnikowych okazów tego gatunku o obwodach powyżej 300 cm. Dęby Antonińskie są drugim skupiskiem tej klasy w Europie, zaraz po Dębach Rogalińskich. Pomiedzy miejscowościami Moja Wola a Szklarka Śląska znajduje się ciekawa aleja dębowa zwana Czarną Drogą. Na odcinku 1,5 km rośnie tam około 130 dębów w wieku mniej więcej 150 lat. Nieopodal, w okolicy wsi Możdżanów, podziwiać można okazały pomnik przyrody – dąb „Jan” o obwodzie 835 cm.

Aleje starych drzew odgrywają bardzo ważną rolę w ekosystemie, dając schronienie wielu gatunkom zwierząt, w tym szczególnie cennym bezkręgowcom o znaczeniu europejskim, takim jak kozioróg dębosz czy pachnica dębowa. Na terenie Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy” naliczono ponad 400 starych dębów zasiedlonych przez te gatunki. Poza tym na opisywanym obszarze spotkać można wiele innych gatunków bezkręgowców charakterystycznych dla tej części kraju. Dolina Baryczy kojarzy się przede wszystkim z jednym gatunkiem ryby – karpem. Dzięki jego

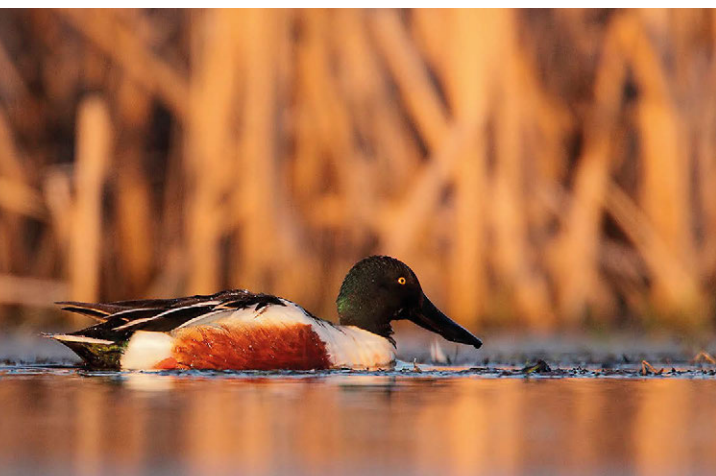
Zalane łąki nad Baryczą (fot. Piotr Skórnicki)

hodowli region już dawno temu zyskał uznanie i sławę nie tylko w kraju, ale i za granicą. Spośród gatunków wolno żyjących wspomnieć należy chronione: kozę, kozę złotawą, piskorza czy różankę. Na terenie tak obfitującym w wodę nie mogło zabraknąć płazów. Spotkać i usłyszeć można tu niemal wszystkie nizinne gatunki krajowe, między innymi traszki: zwyczajną i grzebieniastą, kumaka nizinnego, grzebiuszkę ziemną czy rzekotkę drzewną. Równie licznie reprezentowane są gady. Występują tu trzy gatunki jaszczurek: zwinka, żyworódka i padalec oraz trzy gatunki węży: zaskrońiec, gniewosz plamisty i jadowita żmija zygzakowata. Można tu też spotkać bardzo rzadkiego żółwia błotnego.

Dolina Baryczy to jednak przede wszystkim królestwo ptaków. Specyficzne warunki przyrodnicze, a także położenie geograficzne przyciągają tu co roku wiele tysięcy ptaków, zwłaszcza tych związanych z wodami i terenami podmokłymi. Wrażenie robić może już sama liczba gatunków. Ornitolodzy naliczyli ich niemal 300, z czego ponad połowa to gatunki lęgowe. Wiele ptasich osobliwości występuje tu w nienotowanym nigdzie indziej zagęszczeniu, tak jak gęsi: zbożowa, gęgawa i białoczelna, czaple: siwa i biała, błotniak stawowy, wąsatka czy łabędzie krzykliwe. Podczas jesiennych odłowów karpia, zwabione łatwością zdobycia pokarmu, nad stawy rybne zlatują duże grupy bielików. Obserwować wówczas można w jednym miejscu nawet kilkadziesiąt żerujących osobników. Bogata roślinność wodna i szuwarowa, liczne groble i wyspy sprzyjają koncentracji ptaków takich, jak: perkoz dwuczuby i rdzawoszyi, głowienka, krakwa, płaskonos, zausznik, bąk, zimorodek, rybitwa czarna i rzeczna oraz wiele innych.

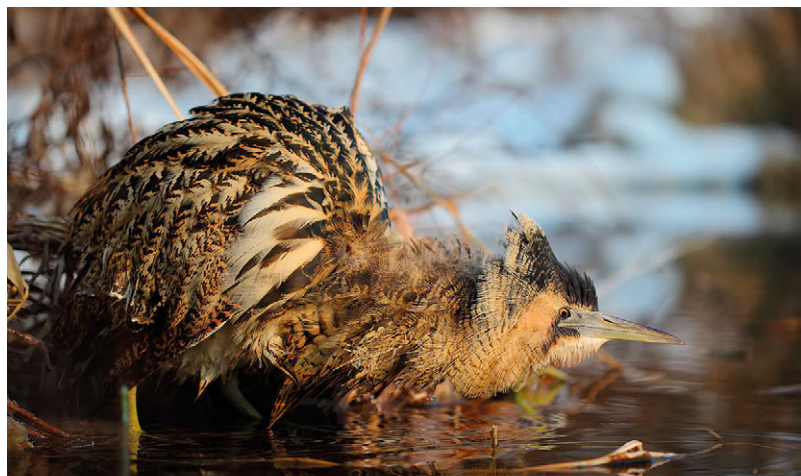
Płaskonos (fot. Tomasz Skorupka)

Grzebiuszka ziemna (fot. Tomasz Skorupka)

Ptaki z doliny Baryczy można podglądać również w Internecie. W Przygodzicach, na kominie urzędu gminy, zainstalowano kamerę, która śledzi życie zamieszkującej tam bocianej rodziny. Ten swoisty ptasi „reality show” zyskał już okazałą rzeszę fanów na całym świecie. Bogactwo przyrodnicze doliny Baryczy może trwać i rozwijać się dzięki swoistej symbiozie człowieka z naturą. Największym zagrożeniem dla tego obszaru jest zarówno intensyfikacja, jak i nadmierne ograniczenie gospodarki stawowej i łąkarskiej. Ponadto niezwykle istotna jest dbałość o zasoby wodne Baryczy. Konieczne jest wypracowanie kompromisu między zmniejszaniem deficytu wody a ochroną przeciwpowodziową. Przykład doliny Baryczy bardzo dobrze ukazuje wzajemną zależność i kruchą równowagę na styku interesów człowieka i dobrej przyrody.

Bąk (fot. Tomasz Skorupka)

Walory kulturowe

Oprócz atrakcji przyrodniczych w dolinie Baryczy znaleźć można wiele ciekawych miejsc związanych z historią i kulturą, chociażby wspomniany już Antonin, gdzie znajduje się jeden z najciekawszych zabytków regionu – słynny neoklasycystyczny modrzewiowy pałac myśliwski zbudowany na planie krzyża greckiego. Pałac ufundowany został przez księcia Antoniego Henryka Radziwiłła w 1822 roku. W pobliskiej wsi Moja Wola, otoczony lasami, stoi osobliwy pałacyk myśliwski zbudowany w 1852 roku dla księcia brunszwicko-oleśnickiego Wilhelma. Fasada tej budowli pokryta jest niemal w całości korą dębu korkowego

Zameczek myśliwski na Wzgórzu Joanny
(fot. Magdalena Piątkowska)

Pałac w Mojej Woli (fot. Michał Klawinski)

(uzupełnioną korą dębów rodzimych). W części dolnośląskiej parku zobaczyć można między innymi usytuowany na szczycie Wzgórza Joanny (w sercu rezerwatu o tej samej nazwie) zbudowany w połowie XIX wieku urokliwy zamek myśliwski z wieżą widokową. W Miliczu znajduje się okazały neoklasycystyczny pałac wzniesiony pod koniec XVIII wieku oraz położone w jego pobliżu ruiny gotyckiego zamku z XIV wieku.

Neoklasycystyczny pałac w Miliczu (fot. Magdalena Piątkowska)

Dolina Baryczy to idealne miejsce do wypoczynku dla wszystkich spragnionych spokoju, kontaktu z przyrodą oraz sielskiej atmosfery. Baza noclegowa działa tu głównie w oparciu o małe pensjonaty i gospodarstwa agroturystyczne. Turystom sprzyja także gęsta sieć szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych. Dla tysięcy obserwatorów ptaków, którzy zjeżdżają do doliny Baryczy z całej Europy, przygotowano czatownie i wieże widokowe. Birdwatching, czyli obserwacje ptaków, najlepiej prowadzić tu wiosną, kiedy ptaki łączą się w pary, oraz jesienią – w czasie ptasich migracji, gdy na stawach i rozlewiskach żerują wielotysięczne stada. Ulubionymi miejscami obserwatorów są stawy w okolicach Milicza: Stary, Jeleni III, Mewi Duży, Słoneczny i Grabownica. Amatorzy bardziej aktywnego wypoczynku skorzystać mogą ze szlaków rowerowych lub spłynąć Baryczą kajakiem.

Ścieżki dydaktyczne

■ **Moja Wola** (długość 5 km, 5 przystanków). Trasa: w okolicach wsi Sośnie. Leśna ścieżka edukacyjna w pobliżu pałacu w Mojej Woli.

■ **Rezerwat Wydymacz** (długość 4 km, 7 przystanków). Trasa: przez rezerwat Wydymacz, początek i koniec przy pałacu w Antoninie. Ścieżka pozwala obserwować życie wielu gatunków występujących tu ptaków związanych ze środowiskiem wodnym i leśnym.

■ **Ruda Sułowska** (długość 5 km, 8 przystanków). Trasa: Ruda Sułowska – kompleks stawów – Ruda Sułowska. Ścieżka prowadzi drogami między stawami kompleksu Ruda Sułowska, położonymi na południe od wsi.

■ **Ruda Żmigrodzka** (długość 8 km, 15 przystanków). Trasa: rezerwat Olszyny Niezgodzkie. Ścieżka prowadzi przez najcenniejsze w dolinie Baryczy siedliska leśne, położone nad rzeką Ługą.

■ **Stawy Krośnickie** (długość 9,5 km). Trasa: wokół kompleksu stawów, na zachód od wsi Krośnice. Ścieżka pro-

Czatownia nad Stawem Stupickim (fot. Michał Klawinski)

wadzi przez śródleśny kompleks Stawów Krośnickich, zwanych również Czarnymi Stawami.

■ **Trzy stawy w Niezgodzie** (długość 8,5 km, 8 przystanków). Trasa: przy stawach wokół miejscowości Niezgoda. Ścieżka okrąży stawy Niezgoda I i Niezgoda II i prowadzi dalej nad Staw Stary.

■ **Wałkowa** (długość 6 km, 10 przystanków). Trasa: Wałkowa – OWŚ Karłów – Wałkowa. Ścieżka przyrodniczo-leśna prowadzi przez lasy w pobliżu Ośrodka Wypoczynku Świątecznego (OWŚ) w Karłowie.

■ **W krainie ptaków** (długość 9 km, 10 przystanków). Trasa: Ruda Milicka – Nowy Zamek. Ścieżka prowadzi groblami przez kompleks stawów rybnych w pobliżu miejscowości Ruda Milicka.

■ **Wokół stawów Trześniówki** (długość 5 km, 8 przystanków). Trasa: Ruda Sułowska – wokół stawów Trześniówki – Ruda Sułowska. Ścieżka umożliwi zwiedzanie południowej części kompleksu stawowego Ruda Sułowska.

■ **Wokół Wzgórza Joanny** (długość 7,5 km, 16 przystanków). Trasa: Postolin – Wzgórze Joanny – Postolin. Ścieżka prowadzi przez najpiękniejsze w regionie lasy bukowe, objęte ochroną rezerwatową.

Czaple białe (fot. Marek Chwistek)

Tak zwane dzikie gęsi (gęsi zbożowe i białoczelne) w trakcie wiosennych przelotów (fot. Marek Chwistek)

Warto zobaczyć:

- ▶ tysiące ptaków podczas przelotów,
- ▶ „żelazne domy” zbudowane z rudy darniowej,
- ▶ jesienne odłowy karpia,
- ▶ przekaz internetowy z gniazda bocianów białych w Przygodzicach (projekt Blisko bocianów),

Pałac w Antoninie (fot. Michał Klawinski)

- ▶ „drzewa na szczudłach” w rezerwacie Olszyny Niezgodzkie,
- ▶ polujące bieliki.

Warto odwiedzić:

- ▶ rezerwat Stawy Milickie, chroniony na mocy konwencji ramsarskiej,
- ▶ otoczony parkiem pałac myśliwski w Antoninie,
- ▶ osobliwy pałac myśliwski w Mojej Woli,
- ▶ izbę regionalną w Przygodzicach,
- ▶ park dworski i arboretum w Postolinie.

Warto przeżyć:

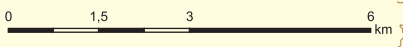
- ▶ spływ kajakowy Baryczą,
- ▶ wycieczkę pieszą lub rowerową jedną ze ścieżek dydaktycznych,
- ▶ Dni Karpia – festiwal kulinarny organizowany podczas jesiennych odłowów,
- ▶ ptasie gody na Stawach Milickich,
- ▶ festiwal „Chopin w barwach jesieni” w Antoninie.

Park Krajobrazowy

im. gen. Dezyderygo Chłapowskiego

Rogaliński
Park Krajobrazowy

Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderego Chłapowskiego

Podstawowe informacje

Krajobraz parku (fot. Jerzy Karg)

- Rok utworzenia: 1992
- Powierzchnia: 17 323,21 ha
- Cele ochrony: zachowanie unikatowego, historycznego krajobrazu rolniczego z siecią zadrzewień śródpolnych, ukształtowanego niemal 200 lat temu przez generała Dezyderego Chłapowskiego
- Położenie fizycznogeograficzne: Nizina Kościańska, Pojezierze Krzywińskie
- Położenie administracyjne: powiat kościański, gminy: Kościan, Czempin i Krzywiń; powiat śremski, gmina Śrem
- Inne formy ochrony przyrody: Krzywińsko-Osiecki Obszar Chronionego Krajobrazu; użytek ekologiczny Żabie Oczka; pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderygo Chłapowskiego leży w zachodniej części województwa wielkopolskiego w granicach gmin Kościan, Krzywiń, Czempin i Śrem. Niemal w całości mieści się na Nizinie Kościańskiej (tylko niewielki fragment wchodzi w skład mezoregionu Pojezierze Krzywińskie) charakteryzującej się równinnym, płaskim krajobrazem o deniwelacjach nie przekraczających kilku metrów. Opisywany obszar cechuje się ubogą siecią cieków wodnych, z których największym jest rów Wysokość, przecinający park z zachodu na wschód. Sieć hydrologiczną tworzy także znaczna liczba drobnych zbiorników śródpolnych oraz jezioro Zbęchy na południowym krańcu parku. W obniżeniach terenu oraz w dolinach cieków znajdują się łąki, najlepiej wykształcone nad jeziorem Zbęchy. Krajobraz parku ma typowo rolniczy charakter, lesistość wynosi zaledwie 15%, a lasy to niewielkie śródpolne kompleksy. Specyficzną cechą jest obecność w krajobrazie sieci różnorodnych zadrzewień śródpolnych założonych wzdłuż dróg oraz na rozległych kompleksach ornych. W krajobrazie rolniczym parku widoczne są małe wsie i przysiółki, tworzone przez liczne

*Nowe zadrzewienia w rejonie Wysokoci
(fot. Jerzy Karg)*

*Pałac w Turwi wśród kwitnących śnieżycz wiosennych
(fot. Krzysztof Kujawa)*

gospodarstwa rolne. Wśród nich uwagę zwracają duże gospodarstwa, w których skład wchodzi rozległa, często zabytkowa zabudowa gospodarska oraz zajmujące znaczne powierzchnie grunty orne. W wielu wsiach spotyka się zabytkowe dwory, a przy nich stare parki podworskie z okazałym drzewostanem.

Śródpolny zbiornik wodny – cenny element krajobrazu rolniczego (fot. Małgorzata Kołtowska)

Walory przyrodnicze

Idea utworzenia parku krajobrazowego w okolicach Turwi propagowana była już w latach 70. ubiegłego wieku w środowiskach naukowych (w Turwi od lat 50. XX wieku istniała placówka Polskiej Akademii Nauk) i kulturalnych (od lat prężnie działało Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej). Była ona również popierana przez duże gospodarstwa rolne i lokalną administrację. Jako główny cel stawiano objęcie ochroną obszaru, w którego centralnej części znalazłby się unikatowy krajobraz rolniczy stworzony na początku XIX wieku przez ówczesnego gospodarza tych ziem – generała Dezyderego Chłapowskiego. W szczególności zakładano ochronę niemal dwusetletniej sieci zadrzewień śródpolnych, jej sukcesywne uzupełnianie oraz prowadzenie właściwej gospodarki zadrzewieniowej. Nie mniej ważnym celem było wykreowanie właściwego modelu krajobrazu rolniczego, w którym można prowadzić intensywną gospodarkę rolną, unikając jednocześnie, dzięki mozaikowej konstrukcji przestrzeni rolniczej, podstawowych zagrożeń, które ona generuje. Krajobraz okolic Turwi powinien więc stać się poligonem badawczym dla różnych dziedzin nauki związanych z rolnictwem, ekologią i biologią tak, aby w efekcie wypracować najlepszy model

Sędziwe wierzby głowiaste (fot. Piotr Skórnicki)

nowoczesnej gospodarki rolnej. Dzisiaj można uznać, że większość stawianych przed ćwierćwieczem celów została osiągnięta.

Można by sądzić, że bogactwo przyrodnicze typowo rolniczego krajobrazu będzie raczej niewielkie. Okazało się, że wcale tak nie jest, a dziesięciolecia badań na tym terenie wykazały obfitość roślin, zwierząt i grzybów, a wszyst-

Krajobraz w okolicy Turwi (fot. Dariusz Sobczyk)

*Kąkol polny – coraz rzadszy towarzysz upraw zbożowych
(fot. Krzysztof Kujawa)*

ko głównie dzięki dużej różnorodności ekosystemów tworzących krajobraz: pól, łąk, bagien i torfianek, drobnych oczek śródpolnych, przydroży i oczywiście różnego rodzaju zadrzewień, przeplatających się wzajemnie i często połączonych tak zwanymi korytarzami ekologicznymi.

Dotąd w parku zanotowano blisko 700 gatunków grzybów, wśród nich 19 bardzo rzadkich i chronionych, takich jak na przykład ozorek dębowy, żagwica listkowata, kilka gatunków gwiazdoszy. W parku występuje także 900 gatunków roślin naczyniowych, w tym gatunki rzadkie i chronione. Należą do nich między innymi: podejrzon marunowy, podkolan biały, starodub łąkowy, goździk pyszny i listera jajowata. Wśród bezkręgowców dominują owady, a co szczególnie ważne – wiele spośród nich reprezentuje gatunki drapieżne i pasożytnicze – sprzymierzeńców rolnika. Najliczniejsze grupy to chrząszcze, motyle, muchówki i błonkówki. Każda z nich szacowana jest na około 700 gatunków. Wśród owadów stwierdzono też wiele gatunków bardzo rzadkich (duża błonkówka – smukwa kosmata – z „Polskiej czerwonej księgi zwierząt”), chronionych i ginących (na przykład kwietnica okazała, ciolek matowy).

Zwierzęta kręgowce są również bogato reprezentowane, w tym najliczniej ptaki (130 gatunków lęgowych). Licznie

*Samiec dzierzby gąsiorek
(fot. Krzysztof Kujawa)*

występuje żuraw, łabędź niemy (podczas przelotów także łabędź krzykliwy), kruk, kuropatwa, potrzuszcz, ortolan i gąsiorek. W drobnych zbiornikach wodnych i ciekach doliczono się 12 gatunków płazów, w tym kumaka nizinnego i traszki grzebieniastej. Stwierdzono też występowanie 40 gatunków ssaków (w tym aż 13 gatunków nietoperzy), a ich liczba stale rośnie za sprawą często niechcianych przybyszów, takich jak jenot, szop prac, norka amerykańska czy nawet daniel i muflon.

Godujące żaby trawne (fot. Marek Chwistek)

Walory kulturowe

Na terenie parku odkryto 753 punkty archeologiczne, które zawierają relikty osadnictwa od epoki kamienia po późne średniowiecze. Najcenniejszym zabytkiem architektury sakralnej na tym obszarze jest drewniany kościół pw. Wniebowstąpienia Najświętszej Marii Panny w Gołębiniu Starym, pochodzący z drugiej połowy XVII wieku. Drugi pod względem wieku jest również drewniany kościół pw. św. Michała Archanioła w Błociszewie z 1736 roku. Spośród wielu obiektów zabudowy rezydencjonalnej na uwagę zasługuje barokowy pałac w Turwi – rezydencja gen. Dezyderego Chłapowskiego i jego rodziny. Przykładem rezydencji w stylu klasycystycznym jest wybudowany w latach 1780–1790 w Racocie pałac księżąt Jabłonowskich. Dopełnieniem architektury dworskiej są parki przypałacowe, najczęściej w stylu angielskim. Ponadto na terenie parku krajobrazowego zachowały się niezwykle cenne zabudowania folwarczne pochodzące najczęściej z XIX wieku. Warte uwagi są również zabudowania stacji kolejowych na trasie Kościan – Gostyń z przełomu XIX i XX wieku. Bezcennym przykładem budownictwa drewnianego i jednocześnie zabytkami techniki są wiatraki koźlaki w Racocie i Jerce. Malowniczym ele-

Pałac w Kopaszewie (fot. Dariusz Sobczyk)

*Jedna ze stacji Kopaszewskiej Drogi Krzyżowej
(fot. Małgorzata Kołtowska)*

mentem krajobrazu są obiekty małej architektury sakralnej w postaci krzyży i kapliczek przydrożnych, spośród których wyróżnia się Kopaszewska Droga Krzyżowa.

Turystyka

W obrębie parku wytyczono 4 szlaki piesze, 10 szlaków rowerowych, a także 3 ścieżki dydaktyczne i 2 szlaki konne (Trakt Chłapowski i Wielkopolska Podkowa). Przez teren parku przebiega fragment Wielkopolskiej Drogi Świętego Jakuba. Park znajduje się również na szlaku Podróże z Panem Tadeuszem. Oryginalną atrakcją turystyczną tych terenów są podróże Krzywińską Koleją Drezynową.

Krzywińska Kolej Drezynowa
(fot. Tomasz Węsierski)

Ścieżki dydaktyczne

■ Ścieżka ekologiczno-dydaktyczna (długość 12 km, 7 przystanków). Trasa: Rogaczewo Małe – Rogaczewo Wielkie – Rąbiń – Turew. Ścieżka prowadzi przez najcie-

kawsze pod względem historycznym i przyrodniczym fragmenty parku, na które składa się mozaika pól, zadrzewień i śródpolnych oczek wodnych oraz podmokłych łąk.

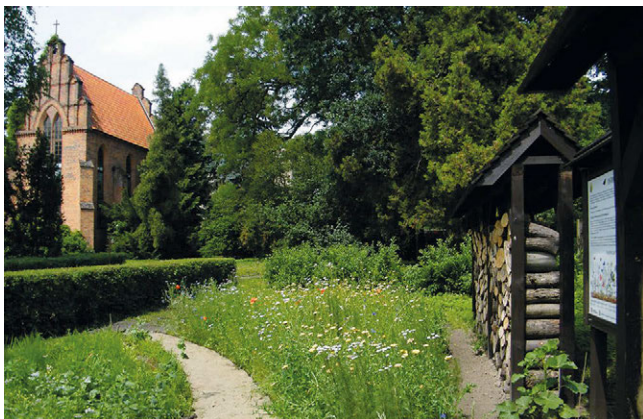
Modrzewiowa kaplica w Lesie Rąbińskim
(fot. Małgorzata Kołtowska)

■ Ścieżka edukacyjna w parku pałacowym w Turwi (długość 1 km, 16 przystanków). Trasa: ścieżka w całości zlokalizowana w parku pałacowym w Turwi. Poświęcona jest zagadnieniom związanym z przyjaznym kształtowaniem krajobrazu rolniczego.

■ Drzewa o historii, ptaki o współczesności (długość 28,5 km, 7 przystanków). Trasa: Racot – Darnowo – Wysocko – Rogaczewo Małe i Wielkie – Rąbiń – Turew – Stary Gołębin – Spytkówki – Racot. Jest to rowerowa ścieżka edukacyjna biegnąca przez centralną część parku i obszary będące przykładem połączenia gospodarki rolnej z ochroną środowiska.

Warto zobaczyć:

- ▶ historyczne pasy wiatrochronne,
- ▶ ptactwo wodno-błotne na łąkach i torfiankach wzdłuż rowu Wysokość (żurawie, gęsi, czajki i wiele innych),
- ▶ roślinność kserotermiczną na tak zwanych Wałach Szwedzkich, czyli grodzisku wczesnośredniowiecznym w Turwi,
- ▶ modrzewiową kaplicę w stylu zakopiańskim w Lesie Rąbińskim,
- ▶ pomnikowe aleje w Racocie, Błociszewie, Kopaszewie i Starym Gołębinie,
- ▶ ogródek chwastów i ziół przy pałacu w Turwi.

Ogródek chwastów i ziół w Turwi (fot. Małgorzata Kołtowska)

Warto odwiedzić:

- ▶ pałac Chłapowskich w Turwi, obecnie Stację Badawczą Instytutu Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN, po uprzednim zgłoszeniu można obejrzeć reprezentacyjne wnętrza i dowiedzieć się więcej o historii obiektu,
- ▶ nekropolię rodziny Chłapowskich przy kościele św. św. Piotra i Pawła w Rąbiniu z grobami generała, jego żony i siostry żony – wielkiej księżnej Łowickiej,
- ▶ dwory i pałace w Kopaszewie, Choryni, Racocie, Błociszewie, Krzyżanowie, Gorzyczkach,
- ▶ Muzeum Historii Techniki Gorzelniczej w Turwi.

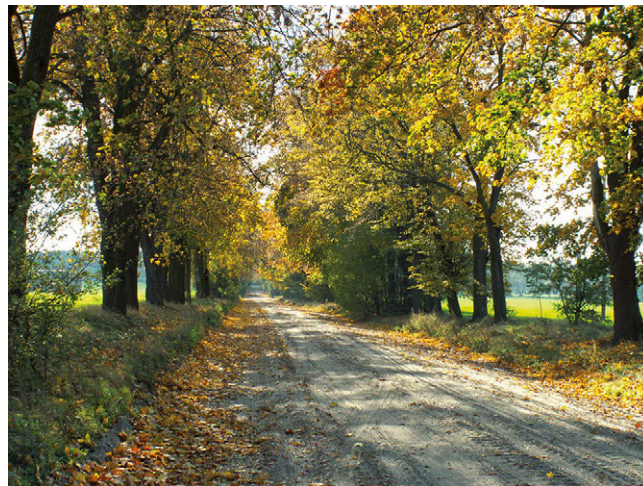

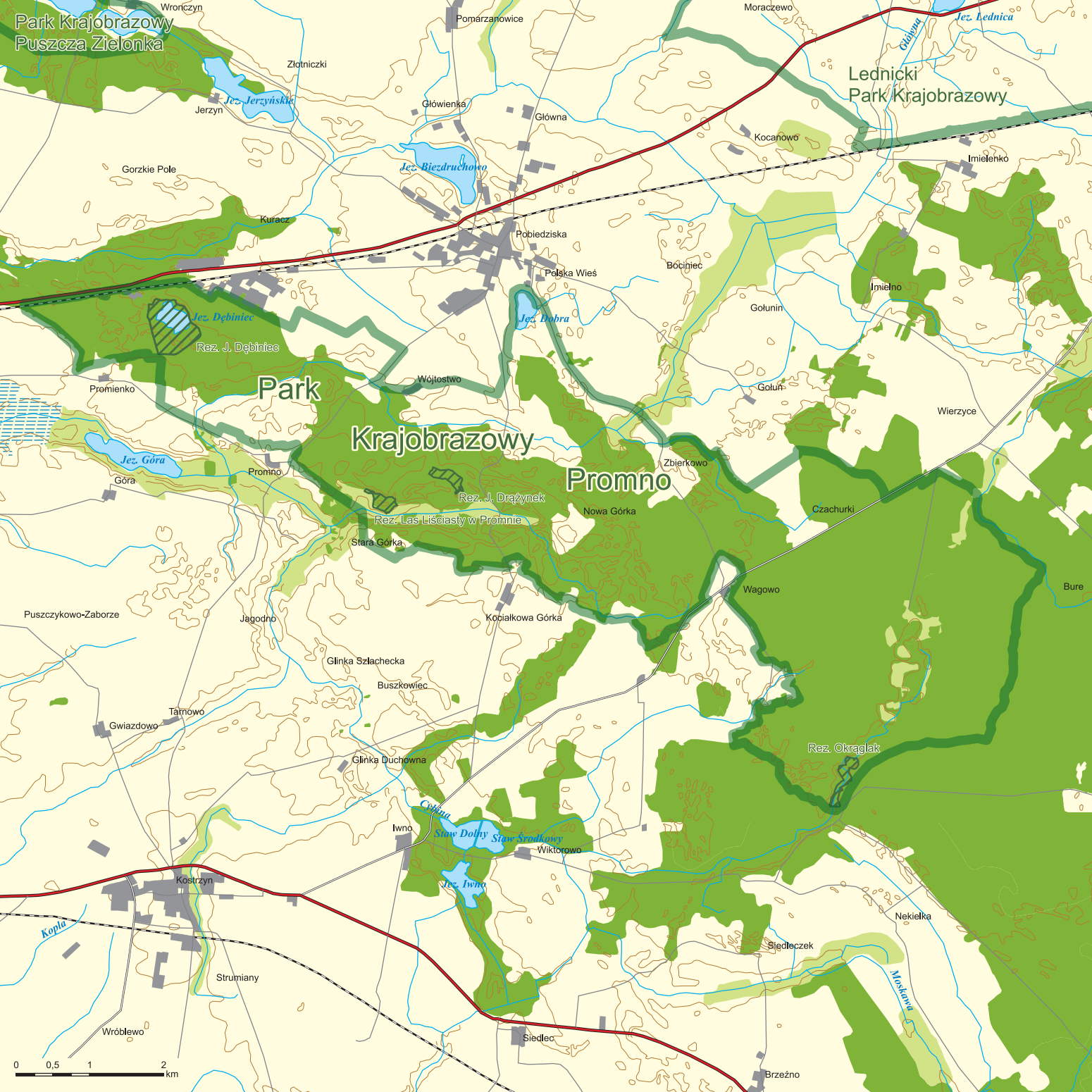
Pałac w Racocie (fot. Małgorzata Kołtowska)

Warto przeżyć:

- ▶ jesienny doroczny Bieg Chłapowskiego,
- ▶ coroczną Rowerową Kopaszewską Drogę Krzyżową,
- ▶ jesienny spacer wśród złocisto-pomarańczowych zadrzewień przydrożnych,
- ▶ przejażdżkę Krzywińską Koleją Drezynową.

Zadrzewienia przydrożne (fot. Jerzy Karg)

Jesień w grądzie (fot. Paweł Śliwa)

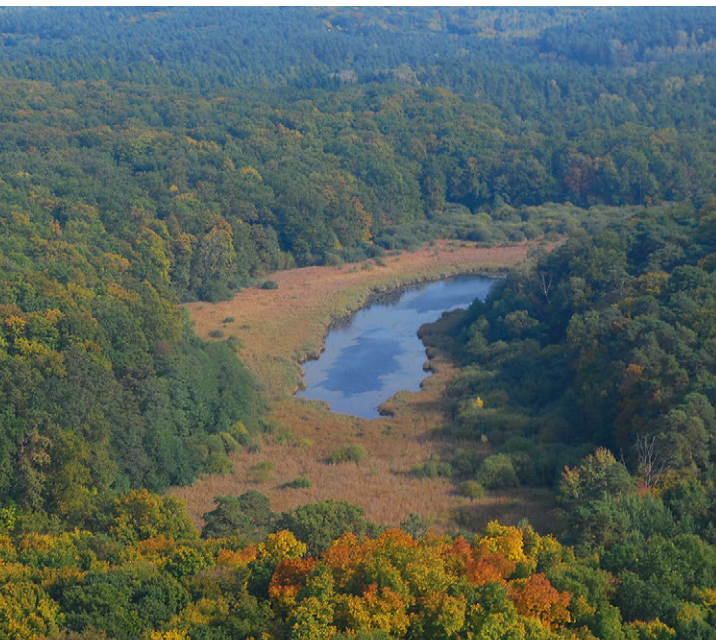
Podstawowe informacje

- Rok utworzenia: 1993
- Powierzchnia: 3363,86 ha
- Powierzchnia otuliny: 2379,68 ha
- Cele ochrony: zachowanie urozmaiconego krajobrazu polodowcowego o bogatej rzeźbie terenu, z wodami płynącymi i stosunkowo niewielkimi powierzchniowo zbiornikami wodnymi oraz dobrze wykształconych zbiorowisk leśnych (zwłaszcza lasów grądowych), torfowiskowych i wodno-błotnych, zasiedlanych przez liczne gatunki roślin, zwierząt i grzybów
- Położenie fizycznogeograficzne: Równina Wrzesińska
- Położenie administracyjne: powiat poznański, gminy: Pobiedziska i Kostrzyn
- Inne formy ochrony przyrody: rezerваты przyrody: Jezioro Dębiniac, Jezioro Drażynek, Las Liściasty w Promnie i Okrąglak; obszary Natura 2000: obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Ostoja koło Promna; pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Park Krajobrazowy Promno znajduje się około 25 km na wschód od Poznania, na południe od linii kolejowej Poznań – Pobiedziska – Gniezno, pomiędzy drogą krajową nr 5 przebiegającą na północ od jego granic a granicą gminy Pobiedziska na południowym wschodzie. Zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym Polski według Kondraciego Park Krajobrazowy Promno położony jest w obrębie mezoregionu Równina Wrzesińska. Rzeźba terenu została ukształtowana w wyniku działalności lądolodu, a dokładniej w czasie stadiału poznańskiego zlodowacenia bałtyckiego, gdy obszar parku znajdował się w strefie marginalnej (czołowej) lądolodu. Dziś tereny parku są uważane za jedną z najlepiej wykształconych części środkowopoznańskiej moreny czołowej. Jest to tak zwana pobiedziska morena czołowa – pasmo pagórków i falistych wzniesień. Najlepiej wykształcone moreny czołowe (o wysokości sięgającej 120–125 m n.p.m.) znajdują się w strefie pomiędzy Wagowem a Promnem. Kulminacją tego pasma jest najwyższe wzniesienie koło Kapalicy, o wysokości 127,1 m n.p.m. Poza pagórkami moreny czołowej w obrębie parku występuje szereg innych form młodoglacjalnych, mię-

Rezerwat Jezioro Drażynek (fot. Milena Kuleczka)

Krajobraz polodowcowy koło Wójtostwa (fot. Paweł Śliwa)

dzy innymi pagórki moreny dennej, wysoczyzna morenowa, rynny polodowcowe, wały ozowe i równiny sandrowe. W rejonie Kociałkowej Górki rozciąga się wysoczyzna morenowa pagórkowata. Północno-zachodnie i południowo-wschodnie krańce parku zajęte są przez sandry powstałe wskutek osadzania się żwirów i piasków niesionych przez wody roztopowe wypływające z lądolodu. W okolicy Zbierkowa ciągnie się wał ozowy – wydłużony pagórek powstały wskutek osadzania piasku i żwiru przez wody płynące pod lądolodem lub w jego szczelinach. Tutejsze jeziora to na ogół niewielkie zbiorniki w zagłębieniach wytopiskowych. Do większych akwenów należą jeziora: Dębiniec, Wójtostwo, Dobre i Brzostek oraz zespół śródleśnych zbiorników w dolinie Cybinki (Rowu z Wierzyc) – jeziora: Ósemka, Uli, Cyganek, Baba i Okrągłak. Mniejsze zbiorniki mają charakter okresowy. Wody płynące to trzy ciek: kanał Szkutelniak i Kanał Czachurski, które są pochodzenia naturalnego, ale w przeszłości zostały uregulowane i przebudowane, a także Cybinka odwadniająca wschodnią część parku. Jezioro Okrągłak wraz z fragmentem doliny Cybinki chronione jest jako rezerwat krajobrazowy o powierzchni 8,14 ha.

Głównym elementem krajobrazu parku są kompleksy leśne porastające pasmo moren czołowych w części zachodniej i centralnej oraz równinę sandrową w części wschodniej.

Walory przyrodnicze

W części zachodniej i wschodniej parku przeważają siedliska borowe, w których dominuje sosna, natomiast w części centralnej – siedliska lasowe, gdzie przeważają gatunki liściaste: grab, buk, dąb szypułkowy, klon zwyczajny, jawor, jesion i brzoza. W rejonie Nowej Górki występuje rzadki i chroniony gatunek drzewa – jarzab brekinia. Drzewostany charakteryzują się dużym udziałem gatunków liściastych i wysoką klasą wieku. Spotyka się dąbrowy w wieku ponad 140 lat. W lasach rosną liczne drzewa dziuplaste. Charakterystyczne jest bogate i zróżnicowane podszycie lasów, które tworzą między innymi: leszczyna, kalina koralowa, tarnina, dereń świdwa, głóg, bez czarny, kruszyna i stosunkowo często spotykany wawrzynek wilczełyko. Inwentaryzacja wykazała ponad 500 okazów tego gatunku. W dobrze zachowanych lasach grądowych na uwagę zasługuje tak zwany aspekt wiosenny (równoczesne kwitnienie wielu geofitów runa przed pojawieniem się liści drzew). Tworzą go głównie: zawilec gajowy, przylaszczka pospolita, miodunka ćma oraz fiołki. Z innych gatunków runa warto wymienić między innymi: kopytnika pospolitego, lilie złotogłów, kokorycz pustą oraz miodownika melisowatego. Jedne z cenniejszych fragmentów ładu środkowoeuropejskiego z ponad 150-letnim drzewostanem oraz bogatym runem w 1954 roku zostały objęte ochroną ścisłą w rezerwacie leśnym Las Liściasty w Promnie o powierzchni 6,09 ha. Cenne przyrodniczo są również zbiorowiska z roślinnością wodną i szuwarową. Dużą wartość ma torfowisko nakredowe koło jeziora Kazanie z dwoma gatunkami rosiczek:

Jezioro Dębiniec (fot. Paweł Śliwa)

Grąd przy Szwedzkich Okopach (fot. Paweł Śliwa)
okrągłolistną i długolistną, storczykiem lipiennikiem Loesela i innymi rzadkimi gatunkami. Interesujące torfowiska z bogatą florą występują także w dolinie Cybinki. Osobliwością omawianego obszaru są stanowiska kłoci wiechowatej nad jeziorami Drażynek i Dębiniec, uważane za największe w Wielkopolsce pod względem powierzchni szuwaru. Oba akweny objęte są ochroną rezerwatową. Jezioro Dębiniec to rezerwat krajobrazowy utworzony w 1959 roku na powierzchni 37,08 ha, służący zachowaniu stanowisk szeregu cennych roślin chronionych oraz walorów krajobrazowych jeziora wraz z otaczającymi je zbiorowiskami szuwarowymi i lasami. Pięć lat wcześniej powstał rezerwat torfowiskowy Jezioro Drażynek na powierzchni 6,45 ha w celu zachowania siedlisk roślinności torfowiskowej rozwijających się na zarastającym jeziorze o charakterze humusowego zbiornika ramienicowego z przyległymi łąkami bagiennymi o bogatej entomofaunie oraz interesującej roślinności zielnej i mszystej.

Miodownik melisowaty (fot. Paweł Śliwa)

Śródleśne rozlewisko stworzone przez bobry (fot. Paweł Śliwa)

Na terenie parku odnotowano występowanie wielu zbiorowisk i zespołów roślinnych, w tym cennych zespołów roślinności leśnej, wodnej i bagiennej. Łącznie w parku znajduje się 145 zbiorowisk roślinnych, spośród których aż 68 uważanych jest za zagrożone w regionie. Wiele odnotowanych zbiorowisk jest indykatorami siedlisk wymienionych w załącznikach dyrektywy siedliskowej, dlatego znaczna część parku chroniona jest w ramach sieci Natura 2000 jako obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Ostoja koła Promna.

Fauna okolic Promna charakteryzuje się równie dużym bogactwem gatunkowym jak świat roślin. Najlepiej rozpoznaną grupą są kręgowce, których do chwili obecnej stwierdzono ponad 220 gatunków. Większość należy do awifauny. Z ptaków drapieżnych gnieździ się tu na przykład błotniak stawowy, jastrząb, kobuz i trzmielojad, z ptaków wodno-błotnych: żuraw i bąk. Wśród ptaków związanych ze środowiskiem leśnym wymienić można: dzięcioła średniego, dzięcioła czarnego, bociana czarnego, muchołówkę małą i siniaka. Z większych ssaków opisywany obszar zasiedlają sarny, jelenie, dziki i lisy. Nad jeziorami występują wydry, od kilku lat spotyka się także bobry, które budują tamy na ciekach, tworząc rozlewiska. Na uwagę zasługuje liczne występowanie orzeszni-

cy, która ma tu jedyne stanowisko w regionie. Spotkać ją można w lasach liściastych z bogatym podszyciem złożonym z leszczyny i jeżyny. Duża liczba dziuplastych drzew sprzyja obecności wielu gatunków nietoperzy. Miejsca podmokłe zamieszkują płazy, w tym traszka grzebieniasta i kumak nizinny, żyjące w niewielkich zbiornikach wodnych. Często spotyka się zaskrońca i padalca, a we wschodniej części parku również żmiję zygzakowatą. Stosunkowo słabo poznaną grupą są bezkręgowce, wśród których jedynie motyle doczekały się szczegółowych badań. W przypadku motyli z rodziny sówkowatych stwierdzono obecność połowy gatunków występujących w Polsce. Ponadto na granicy parku odnotowano obecność osobników rzadkich gatunków z innych rodzin: postojaka wiesiołkowca i włodarki chorągiewki, umieszczonych w „Polskiej czerwonej księdze zwierząt”. Spośród bezkręgowców warto odnotować również stanowiska ślimaków: zatoczka łamliwego i dwóch gatunków poczwarówek oraz chrząszcza – kwietnicy okazałej.

Jastrząb (fot. Marek Chwistek)

Żmija zygzakowata (fot. Tomasz Skorupka)

Mała powierzchnia omawianego obszaru i bliskość Poznania stanowią czynniki negatywnie wpływające na walory przyrodnicze i krajobrazowe okolic Promna. Od kilku lat obserwuje się spadek poziomu wód gruntowych i powierzchniowych w niektórych akwenach. Drobne śródleśne oczka wodne wysychają. Sporym zagrożeniem jest postępująca zabudowa gruntów porolnych w sąsiedztwie obszarów leśnych i jezior. Rozwój osadnictwa oraz duża atrakcyjność turystyczna tego terenu powodują wzrost penetracji lasów przez turystów i spacerowiczów. Zagroże-

Dziki (fot. Paweł Śliwa)

niem jest także moda na quady i motory crossowe. W trakcie prac leśnych często usuwane są drzewa z dziuplami, co ogranicza możliwości rozrodu niektórych gatunków ptaków, owadów i nietoperzy.

Walory kulturowe

W granicach Parku Krajobrazowego Promno nie ma istotnych obiektów zaliczanych do dziedzictwa kulturowego oprócz grodziska pierścieniowatego koło Nowej Górki przy krawędzi doliny kanału Szkuleniak. Pochodzi ono z okresu wczesnego średniowiecza, a w czasach potopu szwedzkiego było kryjówką polskich wojsk (stąd nazwa Szwedzki Okop). Przy jeziorze Drażynek znajduje się głaz narzutowy z tablicą poświęconą zasłużonemu przyrodnikowi, profesorowi Zygmuntowi Czubińskiemu. Wycieczkę na teren parku turyści często łączą z wizytą w położonych w pobliżu jego granic Pobiedziskach, które uzyskały prawa miejskie przed 1257 rokiem od księcia Przemysła I. W urokliwym miasteczku warto zobaczyć między innymi rynek z zabytkowym wczesnogotyckim kościołem farnym z przełomu XIII i XIV wieku, a także pobliski Skansen Miniatur oraz Gród Pobiedziska z wystawą machin obłęźniczych.

Głaz z pamiątkową tablicą przy jeziorze Drażynek (fot. Paweł Śliwa)

Przez obszar parku przebiegają trzy szlaki piesze (niebieski, zielony i żółty) oraz kilka szlaków rowerowych, poczynając od tras o znaczeniu międzynarodowym (europejskie szlaki rowerowe EuroVelo nr 2 i nr 9). Z Poznania można tu dojechać, wykorzystując szlaki należące do Wielkopolskiego Systemu Szlaków Rowerowych – Pierścień Rowerowy dookoła Poznania oraz Piastowski Trakt Rowerowy. Uzupełnieniem oferty dla rowerzystów są szlaki łącznikowe R-11 i R-12, stanowiące element systemu szlaków rowerowych Puszczy Zielonki. Wokół je-

Las mieszany koło Promna (fot. Paweł Śliwa)

Oczko wodne w grądzie (fot. Paweł Śliwa)

zior w dolinie Cybinki pod Jeziercami poprowadzona została przyrodnicza ścieżka dydaktyczna wytyczona przez Nadleśnictwo Czerniejewo. Dla amatorów nordic walkingu powstały trzy trasy o różnej długości, pozwalające na poznanie najciekawszych pod względem krajobrazowym fragmentów parku podczas wędrówek z kijkami. Jazda konna w rejonie parku jest możliwa w ośrodkach jeździeckich w Borówku, Kaczynie, Kociałkowej Górcie i Nowej Górcie, jednak w obrębie parku nie wyznaczono dotychczas tras konnych. Dogodne warunki do kąpeli stwarzają jeziora Brzostek i Dębiniec. Podstawę turystycznej bazy noclegowej stanowi kilka gospodarstw agroturystycznych, funkcjonujących na terenie parku lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie.

Ścieżki dydaktyczne

■ Ścieżka przyrodniczo-leśna w Jeziercach (długość 3,7 lub 2,5 km, 22 przystanki). Trasa: Jezierce – pętla wokół jezior Ósemka oraz Uli. Ścieżka prezentuje walory środowiska przyrodniczego wokół śródleśnych jezior oraz wybrane elementy gospodarki leśnej i łowieckiej.

Warto zobaczyć:

- ▶ masowe kwitnienie roślin runa w okresie wiosennym w okolicach jeziora Drażynek,
- ▶ malownicze jezioro Dębiniac,
- ▶ wiekowe drzewostany liściaste w jesiennej scenerii,
- ▶ krajobraz przekształcony w wyniku działalności wodnych inżynierów – bobrów.

Warto odwiedzić:

- ▶ Skansen Miniatur w Pobiedziskach, w którym zgromadzono miniatury 100 interesujących obiektów architektonicznych ze Szlaku Piastowskiego i terenów Wielkopolski,
- ▶ kościół farny w Pobiedziskach.

Warto przeżyć:

- ▶ wycieczkę nordic walking po najciekawszych fragmentach parku,
- ▶ pokazy strzelania z kuszy wałowej i gigantycznego trabusza w Grodzie Pobiedziska.

Szlak nordic walking (fot. Artur Golis)

*Aspekt wiosenny w rezerwacie Las Liściasty w Promnie
(fot. Paweł Śliwa)*

*Skansen Miniatur w Pobiedziskach
(fot. Piotr Basiński)*

Kwaśna dąbrowa w Zielonce (fot. Milena Kuleczka)

Podstawowe informacje

- Rok utworzenia: 1993
- Powierzchnia parku: 12 202,0 ha
- Powierzchnia otuliny: 9 538,55 ha
- Cele ochrony: zachowanie jednego z największych kompleksów leśnych środkowej Wielkopolski, charakteryzującego się dużymi walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi, a także naukowo-dydaktycznymi
- Położenie fizycznogeograficzne: Pojezierze Gnieźnieńskie, Równina Wrzesińska
- Położenie administracyjne: powiat poznański, gminy: Czerwonak, Murowana Goślina i Pobiedziska; powiat gnieźnieński, gmina Kiszkowo; powiat wągrowiecki, gmina Skoki
- Inne formy ochrony przyrody: rezerваты przyrody: Jezioro Czarne, Jezioro Pławno, Klasztorne Modrzewie koło Dąbrówki Kościelnej, Las Mieszany w Nadleśnictwie Łopuchówko i Żywiec Dziewięciolistny; obszary Natura 2000: obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Uroczyska Puszczy Zielonki; użytki ekologiczne na terenie wsi Głębołek, Głębocko, Uchorowo, Zielonka oraz Mokradła nad jeziorem Kamińsko; pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Park wraz z otuliną leży w środkowej części województwa wielkopolskiego, około 10 km na południowy wschód od centrum Poznania. Według regionalizacji fizycznogeograficznej Polski tereny parku znajdują się w przeważającej części w obrębie Pojezierza Gnieźnieńskiego, natomiast jego południowe krańce położone są w granicach Równiny Wrzesińskiej. Omawiany obszar stanowi centralną część dużego kompleksu leśnego umownie nazwanego Puszcza Zielonką, obejmującego około 15 000 ha. Rzeźba parku została ukształtowana podczas poznańskiej fazy zlodowacenia bałtyckiego. Dominującą jednostką geomorfologiczną są tu płaskie równiny sandrowe urozmaiczone strefą pagórków moreny czołowej z najwyższym wzniesieniem – Dziewiczą Górą (143 m n.p.m.). Łądlód pozostawił również po sobie wyżłobione rynny jeziorne ciągnące się kilometrami. Najdłuższa z nich biegnie od Pobiedzisk przez Murowaną Goślinę po dolinę Warty i to w niej znajduje się największy w parku zbiornik wodny – Jezioro Sęszewskie (Sęszewsko-Kołatkowskie). Równie atrakcyjnymi krajobrazowo rynnami są doliny dwóch największych cieków

Jezioro Czarne (fot. Milena Kuleczka)

wodnych w parku: Trojanki oraz Dzwonówki. Pierwszy z nich ma swój początek w Hucie Pustej, dalej prowadzi przez Zielonkę i Głębocko, natomiast już poza granicami parku wody Trojanki łączą się z Wartą. Rynna rzeki Dzwonówki, zbierająca wody z północnego fragmentu parku, ciągnie się od okolic Dąbrówki Kościelnej, przez Dzwonowo do Skoków, gdzie Dzwonówka wpada do Małej Wełny.

Puszcza Zielonka z lotu ptaka (fot. Milena Kuleczka)

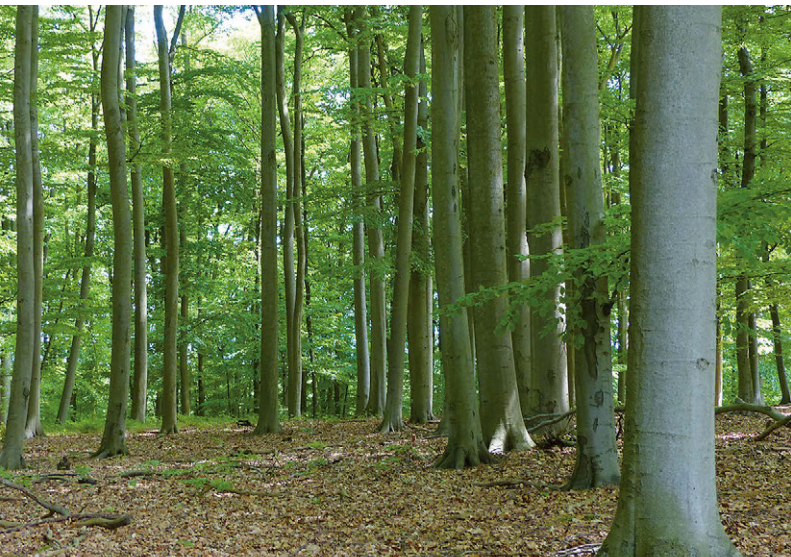

Walory przyrodnicze

Cechą wyróżniającą Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka jest znaczna powierzchnia (78%) pokryta lasami. Tak rozległe drzewostany charakteryzują się zarówno dużą różnorodnością siedliskową, jak i wiekową. Najciekawsze pod względem przyrodniczym fragmenty lasu zostały objęte ochroną w formie rezerwatów leśnych. Rezerwat Klasztorne Modrzewie koło Dąbrówki Kościelnej obejmuje jeden z najstarszych w Wielkopolsce drzewostanów modrzewio-sosnowych (z domieszką dębu, buka, daglezi), natomiast rezerwat Las Mieszany w Nadleśnictwie Łopuchówko chroni monumentalny 200-letni las mieszany z dobrze wykształconym drzewostanem dębowo-sosnowym rodzimego pochodzenia. Na terenie parku i otuliny występuje także ponad 200 pomników przyrody, w tym zarówno pojedyncze drzewa, jak i całe aleje, jest też jeden gład narzutowy w Zielonce. Wśród drzew objętych tą formą ochrony znalazły się dęby, sosny, buki, graby, ale także kasztanowce.

Wśród bogactwa gatunków runa lasów liściastych parku na uwagę zasługują między innymi: wawrzynek wilczełyko, lilia złotogłów, a także storczyki – kruszczyk szerokolistny i listera jajowata. Urokliwie wyglądają płaty konwalii majowej porastające dno lasu przy Dziewiczej Górze lub masowo zakwitające kokorycze puste przy Leśnej Klasie

*Drzewostan bukowy w rezerwacie Żywiec Dziewięciolistny
(fot. Monika Konatowska)*

*Rezerwat Klasztorne Modrzewie koło Dąbrówki Kościelnej
(fot. Artur Golis)*

w Annowie. Warto też wspomnieć o jednej z ciekawostek florystycznych, jaką jest żywiec dziewięciolistny, roślina rzadko występująca na niżu, która na terenie parku ma jedyne udokumentowane stanowisko w Wielkopolsce, chronione w ramach rezerwatu florystycznego Żywiec Dziewięciolistny. Rzadkie gatunki flory związane są również z łąkami, na których wiosną kwitnie pełnik europejski oraz storczyki: kukułka krwista i szerokolistna. Natrafić można ponadto na osobliwość świata roślin – nasięźrzała pospolitego, w Polsce mającego status narażonego na wyginięcie.

*Rosiczka okrągłolistna
(fot. Monika Konatowska)*

Gałgoł (fot. Tomasz Skorupka)

Samiec daniela (fot. Milena Kuleczka)

Warto też wspomnieć o niezwykle ciekawych przyrodniczo śródlęśnych zbiornikach wodnych objętych ochroną rezerwatową (rezerwat florystyczny Jezioro Czarne oraz rezerwat krajobrazowy Jezioro Pławno), z którymi związane są rzadkie zbiorowiska, chociażby łąki ramienicowe czy szuwar kłoci wiechowatej, a także chronione gatunki roślinności wodnej i torfowiskowej, między innymi mięsożerne płyczące (zwyczajny, drobny i pośredni), rosiczka okrągłolistna oraz kruszczyk błotny.

Wśród przedstawicieli fauny parku najlepiej poznaną grupą systematyczną są motyle większe. Podczas badań stwierdzono obecność 541 gatunków, w tym czerwończyka nieparka. Mięczaki reprezentowane są między innymi przez dwa rzadkie, kilkumilimetrowe gatunki ślimaków – poczwarówkę zwężoną oraz jajowatą. Wśród płazów występują żaby: jeziorkowa, śmieszka oraz wodna (uważana za mieszańca dwóch poprzednich taksonów), silnie związane ze środowiskiem wodnym, w odróżnieniu od żaby moczarowej i trawnej, które goszczą w wodzie przeważnie w okresie rozrodu. Spotykane są również: ropucha szara, grzebiuszka ziemna, kumak nizinny oraz traszki (zwyczajna i grzebieniasta). Spośród gadów najliczniejsza jest jaszczurka zwinka oraz zaskroniec zwyczajny, rzadsza jaszczurka żyworodna oraz padalec. Obszar parku charakteryzuje się znacznymi walorami ornitologicznymi. W drzewostanach wśród wielu gatunków odnotowano dudka, bociana czarnego, kanię rudą, dzięcioła średniego, sinia-

ka, muchołówkę małą, a także dzięcioła czarnego, dość powszechnie występującego na tym terenie. Z obszarami podmokłymi oraz zbiornikami wodnymi parku związane są między innymi: remiz, bąk, kszyc, perkoz dwuczuby, błotniak stawowy, gałgoł oraz żuraw. W lasach wśród przedstawicieli dużych ssaków spotkać można jelenie, sarny oraz daniela, które tworzą tu jedną z najliczniejszych populacji w Polsce. Spośród mniejszych ssaków wymienić należy nietoperze (14 gatunków), w większości są to gatunki związane ze zwartymi kompleksami leśnymi – borowiec leśny i borowiaczek. Bóbr europejski, introdukowany w dorzeczu Warty w latach 70. XX wieku, zadomowił się w parku na dobre, zajmując przede wszystkim rynnę Trojanki oraz Dzwonówki.

Jednym z największych zagrożeń parku jest intensywna zabudowa otuliny, która miała być buforem chroniącym park przed negatywnymi wpływami aglomeracji miejskiej, a stała się obszarem atrakcyjnym dla powstałych i nadal powstających nowych inwestycji, które nie tylko bezpowrotnie niszczą walory krajobrazowe, ale przede wszystkim zamykają korytarze ekologiczne, zmniejszając tym samym przestrzeń życiową zwierząt na terenie parku. Kolejnym problemem, dotyczącym najatrakcyjniejszych rejonów parku, jest nasilający się od kilku lat ruch turystyczny, który często odbywa się poza wyznaczonymi trasami, co w konsekwencji przynosi znaczne zaśmiecenie czy zadeptywanie cennych siedlisk przyrodniczych.

Walory kulturowe

W świetle badań archeologicznych pierwsze ślady pobytu człowieka na obszarze leżącym w granicach dzisiejszego parku pochodzą ze starszej epoki kamienia, natomiast wyraźniejszy rozwój osadnictwa nastąpił w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. Należy podkreślić, że teren obecnego parku z racji swojego puszczańskiego charakteru był zawsze słabo zasiedlony, a osady najczęściej powstawały na obrzeżach lasu oraz wzdłuż cieków i rynien jeziornych.

Z zachowanych zabytków najliczniej reprezentowane są obiekty sakralne. Jednym z najbardziej znanych jest sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Dąbrówce Kościelnej zbudowane w połowie XX wieku na miejscu wcześniej spalonego kościoła. Dziś sanktuarium jest miejscem gromadzącym rzesze pielgrzymów przybywających na wrześniowy odpust. W otulinie parku na uwagę zasługuje kompleks pocysterski w Owińskach z klasztorem, który obecną for-

Tajemniczy słup w Zielonce (fot. Artur Golis)

Sanktuarium maryjne w Dąbrówce Kościelnej (fot. Milena Kuleczka)

mę uzyskał z początkiem XVIII wieku, neobarokowym kościołem św. Jana Chrzciciela, plebanią oraz parkiem (XVIII wiek). Centrum miejscowości uatrakcyjnia zespół pałacowy, w którego skład wchodzi klasycystyczny pałac z pierwszej połowy XIX wieku, otoczony parkiem z pomnikowymi okazami drzew. Warto również odwiedzić drewniane świątynie w Kicinie z XVIII wieku oraz w Wierzenicy (nawa i prezbiterium pochodzą sprzed 1589 roku), będące przystankami na Szlaku Kościołów Drewnianych wokół Puszczy Zielonki. Malowniczo położone na wzniesieniach, mają w swoim wyposażeniu niezwykle dzieła sztuki, takie jak choćby płaskorzeźby na drzwiach z brązu w neoklasycystycznym pomniku grobowym Augusta Cieszkowskiego w wierzenickim kościele. W samym parku najstarszą drewnianą budowlą jest dzwonnica z XVIII wieku we Wronczynie, która ocalała z pożaru kościoła. Ciekawym obiektem jest także drewniany rzeźbiony słup, stojący przy drodze leśnej z Zielonki do Tuczna, którego przeznaczenie nadal pozostaje tajemnicą.

Turystyka

Walory przyrodnicze parku oraz bliskie sąsiedztwo aglomeracji poznańskiej sprawiają, że jest to miejsce często odwiedzane przez turystów. Odpowiadając na ich oczekiwania, przygotowano gęstą sieć szlaków turystycznych. Część z nich prowadzi po historycznych szlakach handlowych, których przebieg zachował się do dziś (trakty: Annowski, Bednarski, Pławiński, Poznański i Zielonkowski). Głównymi szlakami rowerowymi parku i jego otuliny są dwa pierścienie, uzupełnione o sieć tras łącznikowych. W 2007 roku wyznaczono Cysterski Szlak Rowerowy, prowadzący po miejscach związanych z działalnością zakonu. Dla amatorów pieszych wycieczek wytyczono cztery szlaki podstawowe (czerwony, niebieski, zielony i żółty) oraz szlaki łączące – oznaczone kolorem czarnym. Ciekawą propozycją jest szlak konny zwany Wilczym, który prowadzi przez urokliwe tereny leśne. Należy też wspomnieć o fragmencie Wielkopolskiej Drogi Świętego Jakuba oraz o Szlaku Kajakowym Puszcza Zielonka ciągnącym się od Jeziora Stęszewskiego, poprzez Wronczyńskie Duże i Małe do Jeziora Biezdruchowskiego (poza parkiem). Na osoby zmotoryzowane, a zarazem zainteresowane historią i architekturą drewnianych budynków sakralnych czeka Szlak Kościołów Drewnianych wokół Puszczy Zielonki. Wśród obiektów często odwiedzanych przez turystów najbardziej popularnym miejscem jest Dziewicza Góra wraz z wieżą widokową i kompleksem budynków turystyczno-edukacyjnych. Dla amatorów atrakcji wodnych przygotowano kąpieliska strzeżone przy jeziorach Stęszewskim i Kamińsko.

Ścieżki dydaktyczne

■ Dziewicza Góra (długość: 5,5 km, 19 przystanków). Trasa: Czerwonak (parking samochodowy pod Dziewiczą Górą) – lasami do leśniczówki Annowo. Na ścieżce uczestnicy poznają między innymi zasady funkcjonowania ekosystemu leśnego, a szczególną atrakcją jest wieża wido-

kowa na szczycie Dziewiczej Góry, skąd roztacza się widok na rozległe lasy Puszczy Zielonki.

■ Ścieżka imienia Maksymiliana Jackowskiego – pierwszego patrona Kótek Rolniczych (długość: 1 km, 5 przystanków). Trasa: Wronczyn (cmentarz przykościelny) – dworek rodziny Jackowskich. Prowadzi od miejsc upamiętniających dawnego dziedzica wsi Wronczyn po jeziora stanowiące walor krajobrazowy i przyrodniczy tych okolic.

■ Kraina Modrej Przygody (długość: 2 km, 11 przystanków). Trasa: osada Odżykorzuch (leśniczówka) – w kierunku Jeziora Modrego. Ścieżka w łatwy i przystępny sposób prezentuje zwiedzającym zasady gospodarki leśnej, a także przybliży świat flory i fauny pobliskich lasów.

■ Walory przyrodnicze okolic Kiszkowa (długość: 26 km, 9 przystanków). Trasa: Kiszkowo (parking przy gimnazjum) – Turostowo – dwa rezerваты – Dąbrówka Kościelna – Karczewo – Kiszkowo. Ścieżka zapoznaje z przyrodą, walorami kulturowymi oraz krajobrazowymi okolic Kiszkowa.

■ Zbiorowiska roślinne wokół jeziora Zielonka (długość: 3 km, 8 przystanków). Trasa: Zielonka (parkingu) – wzdłuż brzegu jeziora Zielonka – tereny leśne – Zielonka (parkingu). Prowadzi przez samo centrum parku, charakteryzuje się różnorodnością siedlisk roślinnych związanych z ekosystemami wodnymi, murawowymi oraz leśnymi.

*Oznakowanie szlaków turystycznych
(fot. Monika Konatowska)*

Warto zobaczyć:

- ▶ jedno z najstarszych drzewostanów w Wielkopolsce, w tym około 200-letnie sosny przy drodze leśnej z Zielonki do Tuczna,
- ▶ lustro jeziora Zielonka, jednolicie pokryte kwitnącymi grzybieniami białymi oraz grązelami żółtymi,
- ▶ kompleks stawów koło Dąbrówki Kościelnej,
- ▶ wiosną – masowo zakwitające zawilce gajowe i kokorycze puste w lasach liściastych leśnictwa Potasze i Annowo.

Warto odwiedzić:

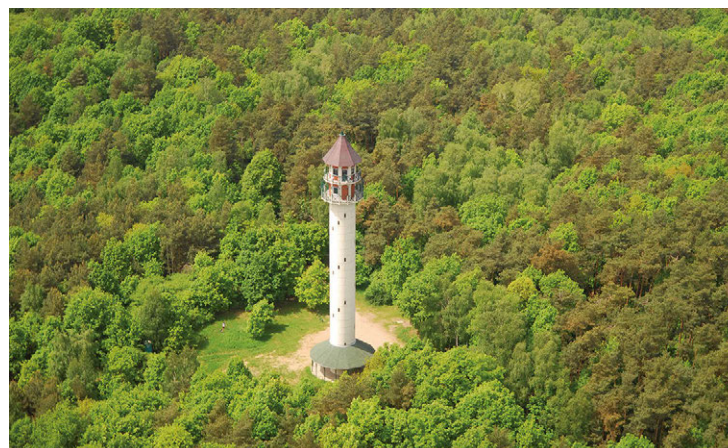
- ▶ arboretum leśne w Zielonce,
- ▶ dostrzegalnię przeciwpożarową z tarasem widokowym na Dziewiczej Górze oraz obiektem turystycznym znajdującym się u podnóża wzniesienia (Czerwonak),
- ▶ Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Dąbrówce Kościelnej – miejsce wrześniowych pielgrzymek,
- ▶ drewniane kościoły w Wierzenicy (z XVI wieku) oraz Kicinie (z XVIII wieku),
- ▶ Owińska wraz z kompleksem zabudowań pocysterskich, muzeum tyfologicznym posiadającym jeden z największych na świecie zbiorów map dla osób niewidomych oraz Park Orientacji Przestrzennej, zlokalizowany na terenie zabytkowego parku pocysterskiego.

Warto przeżyć:

- ▶ największy w Wielkopolsce Jarmark św. Jakuba w Murowanej Goślinie,
- ▶ piknik cysterski w Owińskach,
- ▶ rajdy Puszcza Wpuszcza oraz Goślińskie Lofry po Puszczy Zielonce,
- ▶ spływ Szlakiem Kajakowym Puszcza Zielonka,
- ▶ Noc Kościołów Drewnianych,
- ▶ wernisaż wieńczący Międzynarodowy Plener Rzeźbiarski Puszcza Zielonka odbywający się co roku w Pławnie.

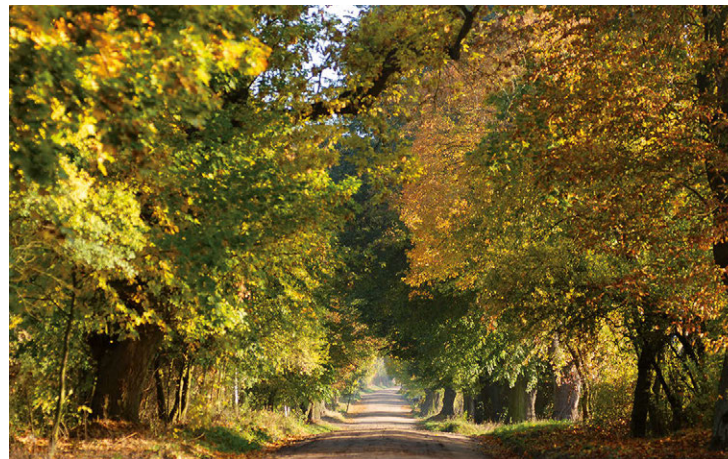

Łany kokoryczy pustej przy leśniczówce w Annowie
(fot. Milena Kuleczka)

Wieża widokowa na Dziewiczej Górze (fot. Milena Kuleczka)

Trakt Poznański – jedna z tras rajdów rowerowych w parku
(fot. Milena Kuleczka)

Powidzki

Park Krajobrazowy

Podstawowe informacje

- Rok utworzenia: 1998
- Powierzchnia: 24 887,21 ha
- Cele ochrony: zachowanie krajobrazu młodogłacialnego o dużym zróżnicowaniu form, którego główny element stanowi zespół kilkunastu jezior polodowcowych, przeważnie o charakterze rynnowym (w tym największe jeziora regionu: Powidzkie i Niedzięgiel) ze zbiorowiskami podwodnych łąk ramienicowych, licznymi gatunkami ryb i dogodnymi warunkami do bytowania ptaków; ochrona stanowisk rzadkich roślin wodno-błotnych
- Położenie fizycznogeograficzne: Pojezierze Gnieźnieńskie, Równina Wrzesińska
- Położenie administracyjne: powiat gnieźnieński, gmina Witkowo; powiat koniński, gminy: Kleczew i Wilczyn; powiat słupecki, gminy: Orchowo, Ostrowite, Powidz i Słupca
- Inne formy ochrony przyrody: Powidzko-Bieniszewski Obszar Chronionego Krajobrazu; obszary Natura 2000: obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Pojezierze Gnieźnieńskie; użytek ekologiczny Jezioro Czarne; pomniki przyrody

Krajobraz parku (na pierwszym planie jezioro Niedzięgiel, dalej Jezioro Powidzkie) (fot. Magdalena Piątkowska)

Położenie i krajobraz

Powidzki Park Krajobrazowy leży w północno-wschodniej Wielkopolsce. Większa część chronionego obszaru położona jest w obrębie mezoregionu Pojezierze Gnieźnieńskie, natomiast fragmenty na zachodzie i południowym zachodzie wchodzi w skład Równiny Wrzesińskiej. Park obejmuje tereny między jeziorami: Kamienieckim (poza granicami parku), Kownackim, Powidzkim oraz Ostrowite. Rzeźba terenu ma charakter młodoglacjalny i obejmuje liczne zróżnicowane formy: rynny polodowcowe, moreny czołowe i denne oraz równiny sandrowe.

Najważniejszym elementem decydującym o charakterze krajobrazu parku jest zespół dużych, głębokich jezior polodowcowych. Część z nich cechuje się urozmaiconą, malowniczą linią brzegową, na niektórych znajdują się wyspy. Większość jezior położona jest w obrębie dwóch rynien polodowcowych: rynny, w której skład wchodzi Jezioro Powidzkie i mniejsze jeziora leżące na jego przedłużeniu w kierunku północno-wschodnim aż po Jezioro Ostrowskie (poza parkiem), oraz drugiej rynny, zajętej przez jezioro Niedzięgiel i dolinę Małej Noteci (zwanej również Notecią Zachodnią) przepływającej przez Jezioro Białe, Jezioro Skubarczewskie oraz jezioro Słowikowo. Wśród tutejszych jezior na uwagę zasługują zwłaszcza akweny zaliczane

do największych (Jezioro Powidzkie, jezioro Niedzięgiel) i najgłębszych (Jezioro Powidzkie, Jezioro Budziszawskie) w regionie. Nie brak również licznych małych zbiorników o charakterze eutroficznym, podmokłych obniżeni i oczek wodnych otoczonych roślinnością wodno-błotną, które stanowią istotne urozmaicenie krajobrazu rolniczego. Przez opisywany obszar przebiega dział wodny pomiędzy zlewnią Noteci a Warty. Biorą tu swój początek rzeki: Mała Notec (wypływa z jeziora Niedzięgiel, a uchodzi do Noteci w rejonie Pakości) i Mieszna (wypływa z Jeziora Powidzkiego, a uchodzi do Warty w rejonie Ciążenia).

W granicach parku nie ma dużych ośrodków miejskich i przemysłowych. Przy większych kąpieliskach powstało kilka dużych kompleksów rekreacyjnych (Skorzęcin, Tręby Stare, Przybrodzin, Powidz, Giewartów), a wzdłuż wielu jezior (zwłaszcza Jeziora Powidzkiego) wydzielono szereg działek rekreacyjnych z zabudową letniskową, co ma niekorzystny wpływ na walory krajobrazu i utrudnia dostęp do linii brzegowej. W krajobrazie przeważają tereny rolnicze (ponad 45% powierzchni). Znaczące obszary (około 30% powierzchni parku) zajmują lasy, a największy zwarty kompleks rozciąga się na północ od Jeziora Powidzkiego i jeziora Niedzięgiel. Lasy zajmują przede wszystkim mało żyzne, piaszczyste i żwirowe pola sandrowe. Żyźniejsze siedliska wykorzystywane są jako pola uprawne i – w znacznie mniejszym stopniu – w charakterze użytków zielonych.

Łąka nad Jeziorem Powidzkim (fot. Piotr Basiński)

Walory przyrodnicze

Na terenach leśnych parku w wyniku nasadzeń na siedliskach dąbrów i borów mieszanych zdecydowanie dominuje sosna zwyczajna, tworząc drzewostany jednogatunkowe lub dwupiętrowe, z drugim piętrem budowanym przez dąb bezszypułkowy. Spośród pozostałych drzew stosunkowo największą powierzchnię zajmują drzewostany dębowe obu gatunków oraz olsy. Do najcenniejszych kompleksów leśnych zalicza się stare drzewostany sosnowe i bory mieszane wokół jezior Niedzięgiel i Białego. Szczególnie istotna jest obecność płatów świetlistej dąbrowy w okolicy Skorzęcina, zaliczanych do najlepiej wykształconych i zachowanych w Wielkopolsce. W Lasach Skorzęcińskich można również spotkać fragmenty dobrze zachowanych łąk środkowoeuropejskich i kwaśnej dąbrowy. Dna rynien jeziornych oraz bezodpływowe zagłębienia porastają łągi jesionowo-olszowe oraz olsy. Znaczącymi walorami przyrodniczymi cechują się zarastające jeziora Czarne i Salamonowskie (Kańskie), wokół których wykształciły się torfowiska niskie i przejściowe. Otoczenie wielu jezior i obniżenia terenu zajmują zróżnicowane zbiorowiska łąkowe. Wśród nich wyróżniają się łąki zióloroślowe, trzęślicowe oraz świeże. Na pokładach kredy jeziornej nad Jeziorem Powidzkim (w rejonie Polanowa) i jeziorem Niedzięgiel wy-

Roślinność kserotermiczna w rejonie Ostrowa (fot. Piotr Basiński)

kształciły się kalcyfilne torfowiska, łąki, szuwały i zadrzewienia. Dobrze nasłonecznione stoki wzgórz morenowych porasta roślinność kserotermiczna. Duże jeziora parku charakteryzują się zazwyczaj wysokim stopniem czystości, dużą głębokością i znaczną przejrzystością. W ich wodach występują podwodne łąki ramienicowe, które należą do najlepiej zachowanych w Wielkopolsce. Dla niektórych gatunków ramienic tutejsze jeziora stanowią jedyną ostoję w Polsce, a nawet w Europie.

Łąki ramienicowe w Jeziorze Budzistawskim (fot. Magdalena Piątkowska)

Lipiennik Loesela (fot. Artur Golis)

Szata roślinna Powidzkiego Parku Krajobrazowego liczy prawie 1000 gatunków, z czego około 150 to gatunki rzadkie, a także podlegające ochronie. Wśród najcenniejszych roślin stwierdzonych na omawianym obszarze wyróżnić należy mięsożerną aldrowandę pęcherzykowatą. Bogata populacja selerów błotnych stanowi jedno z kilkunastu stanowisk tego gatunku w Polsce i najdalej na wschód wysunięte w regionie. Na uwagę zasługuje również mech sierpowiec błyszczący i lipiennik Loesela – rzadki storczyk o zielonkawych lub białozłoty kwiatach.

Spośród rzadkich zwierząt na omawianym terenie większość to gatunki związane ze środowiskiem wodnym lub wodno-błotnym. W grupie bezkręgowców wyróżnia się obecność zatoczka łamliwego – rzadkiego chronionego

Gęś białoczelna (fot. Tomasz Skorupka)

ślimaka. Wody licznych jezior na omawianym obszarze stanowią środowisko życia wielu gatunków ryb, w tym chronionego piskorza i suma europejskiego. Część tutejszych zbiorników, w tym największe Jezioro Powidzkie, zaliczana jest do typu sielawowego – a więc akwenów o dużej głębokości i znacznej przejrzystości wody, dla których charakterystycznymi gatunkami są sieja i sielawa. W związku z istnieniem wielu dogodnych siedlisk płazy reprezentowane są przez wszystkie gatunki krajowe, w tym znaczące populacje traszki grzebieniastej i kumaka nizinnego. W skład awifauny wchodzi między innymi wiele ptaków wodno-błotnych, w tym gatunki związane z pasem trzcinowisk (na przykład bąk, bączek, błotniak stawowy, gęgawa, remiz, wąsatka). W okresie przelotów rozległe jeziora parku stanowią dogodne miejsce odpoczynku dla licznych stad gęsi, łabędzi, łysek i kaczek. Bogactwo ichtiofauny wpływa na obecność wydry.

Jednym z największych zagrożeń dla walorów przyrodniczych omawianego obszaru jest obniżanie się poziomu wód w jeziorach. Istotnym zagrożeniem jest też nadmierna presja rekreacyjna i niekontrolowany rozwój zabudowy letniskowej nad brzegami jezior, co w efekcie przynosi zubożenie krajobrazu, ograniczenie dostępu do linii brzegowej, wzrost poziomu zanieczyszczeń wód jeziornych, zaśmiecanie lasów, terenów nadbrzeżnych i wód, fragmentację i fizyczne niszczenie siedlisk.

Walory kulturowe

Śladem dawnej działalności ludzkiej na opisywanym terenie są grodziska w Mrówkach, Powidzu (Zamkowa Góra) i Świętnem. W Mrówkach funkcjonuje skansen archeologiczny, w którym zrekonstruowano tamtejszy „dwór na kopcu”. Wśród wartościowych obiektów kulturowych parku na uwagę zasługują zabytkowe świątynie, między innymi gotycki kościół św. Urszuli z XV-wieczną rzeźbą Madonny z Dzieciątkiem w Wilczogórze oraz XVIII-wieczne wiejskie kościoły drewniane w Linówcu, Orchowie Górnym i Wilczynie. Uzupełnieniem listy obiektów sakralnych są cmentarze (w tym kilkanaście ewangelickich, stanowiących pamiątkę po dawnych niemieckich mieszkańcach tych ziem) oraz liczne kapliczki, figury i krzyże przydrożne (w tym figura Ducha Świętego w Powidzu, według niektórych autorów jedna z czterech w Europie). Charakterystyczny element krajobrazu stanowią dwory i pałace szlacheckie wraz z otaczającymi je parkami, powstałe w XIX i na początku XX wieku. Ciekawsze znajdują się w Budziszawiu Górnym, Charbinie, Giewartowie i Osówcu. W Mieczownicy w skład zespołu pałacowego wchodzi również zabudowania tamtejszej stadniny koni.

Zabytki techniki obejrzyć można w Słowikowie (Skansen nad Potokiem) i Piłce (pozostałości młyna wodnego). Zachowało się też kilka drewnianych wiatraków, w tym wiatrak Szczepan w Budziszawiu Kościelnym, który został poddany gruntownej renowacji; w sąsiednim budynku utworzono Izbę Pamięci Wsi, Młynarstwa i Rolnictwa.

Dwór w Budziszawiu Górnym (fot. Piotr Basiński)

Skansen archeologiczny w Mrówkach (fot. Piotr Basiński)

W miejscowościach mających niegdyś prawa miejskie (Powidzu i Wilczynie) zachował się częściowo dawny układ urbanistyczny. Powidz słynął jako ośrodek uzdrowiskowy, a pozostałością tamtego okresu jest budynek tak zwanych Łazienek. Warto odwiedzić także niewielkie Anastazewo, gdzie zachowały się budynki strażnic z czasów zaborów (pruska i rosyjska), dawnego zajazdu (Hotel Przybylski, obecnie gospodarstwo agroturystyczne) oraz zabudowania stacji kolei wąskotorowej.

Fragment ekspozycji Izby Pamięci Wsi Młynarstwa i Rolnictwa w Budziszawiu Kościelnym (fot. Piotr Basiński)

Turystyka

Tereny Powidzkiego Parku Krajobrazowego stwarzają dogodne warunki do rozwoju zróżnicowanych form turystyki. Miłośnicy pieszych wędrówek mogą skorzystać z czterech szlaków pieszych i trzech ścieżek dydaktycznych o różnej długości. Dla rowerzystów przygotowano system szlaków o łącznej długości ponad 200 km, obejmujący 8 tras podstawowych, 3 szlaki łącznikowe, tablice informacyjne oraz miejsca postojowe. Turystykę konną można uprawiać na terenie stadniny koni w Mieczownicy. W miesiącach letnich niewątpliwą atrakcją jest przejazd pociągiem Gnieźnieńskiej Kolei Wąskotorowej. Liczne jeziora parku przyciągają amatorów kąpieli i sportów wodnych. Znaczące ośrodki wypoczynkowe znajdują się w Skorzęcinie nad jeziorem Niedziegieł (największy w Wielkopolsce), Wilczynie nad Jeziorem Wilczyńskim, Trębach Starych nad Jeziorem Budziszawskim oraz w Giewartowie, Kosewie, Powidzu i Przybrodzinie nad Jeziorem Powidzkim. Ten ostatni akwen ze względu na dogodne warunki wietrzne upodobali sobie żeglarze. Jeziora parku (zwłaszcza Powidzkie i Budziszawskie) z uwagi na ich głębokość i dużą przejrzystość wody służą też miłośnikom nurkowania. Uzupełnieniem oferty turystycznej jest rozbudowana baza noclegowa: od pól namiotowych, przez gospodarstwa agroturystyczne, aż po hotele.

Kąpielisko i przystań w Przybrodzinie (fot. Piotr Basiński)

spodarstwa szkółkarskiego Powidz-Dolina. Ścieżka przedstawia głównie zagadnienia związane ze szkółkarstwem, etapami życia lasu oraz podstawowymi gatunkami fauny i flory żyjącymi w lesie.

Gnieźnieńska Kolej Wąskotorowa (fot. Piotr Basiński)

Ścieżki dydaktyczne

■ Mrówki (długość 5 km, 8 przystanków). Trasa: Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Wilczynie – Skansen Archeologiczny w Kownatach-Mrówkach – Grodzisko Świętne. Prezentuje faunę i florę oraz ekosystemy parku, pozwalając również na zdobycie wiedzy z dziedziny historii i archeologii.

■ Przygoda z przyrodą (długość 7 km, 5 przystanków). Trasa: Ośrodek Wypoczynkowy w Skorzęcinie – użytek ekologiczny Jezioro Czarne – Piłka – powrót. Ścieżka prezentuje walory przyrodnicze okolicy Jeziora Białego.

■ Ścieżka w gospodarstwie szkółkarskim w Powidzu-Dolinie (długość 1,5 km, 17 przystanków). Trasa: w obrębie go-

Warto zobaczyć:

- ▶ rozległe, zamrożone i... puste powierzchnie największych jezior Wielkopolski w zimowej szacie,
- ▶ malowniczą dolinę Noteci Zachodniej,
- ▶ podwodne łąki ramienicowe oraz wiele gatunków ryb (w tym sieję i sielawę) podczas nurkowania w czystych wodach jezior Powidzkiego i Budzisławskiego,
- ▶ stada ptaków odpoczywające na powierzchni dużych akwenów podczas wiosennych i jesiennych przelotów,
- ▶ niepozorne selery błotne, które mają tu jedno ze swych nielicznych stanowisk w Wielkopolsce,
- ▶ zabytkowe cmentarze ewangelickie, stanowiące pamiętkę po dawnych mieszkańcach tych ziem.

Warto odwiedzić:

- ▶ Izbę Pamięci Wsi, Młynarstwa i Rolnictwa w Budziszławiu Kościelnym z odrestaurowanym zabytkowym wiatrakiem i ciekawymi zbiorami regionalnymi,
- ▶ Skansen Archeologiczny w Mrówkach z gródkiem stożkowatym, na którym znajduje się wieża strażnicza służąca jako wieża widokowa,
- ▶ Anastazewo – dawne przejście graniczne między zaborem pruskim a rosyjskim, z zabytkowymi zabudo-

Wiatrak Szczepan w Budziszławiu Kościelnym (fot. Piotr Basiński)

Jezioro Powidzkie w zimowej szacie (fot. Piotr Basiński)

- waniami straży granicznej i dawnego zajazdu (Hotel Przybylski) oraz budynkami stacji kolei wąskotorowej,
- ▶ Skansen Nad Potokiem w Słowikowie z wystawą starych maszyn rolniczych.

Warto przeżyć:

- ▶ przyrodniczy spacer ścieżkami dydaktycznymi: Mrówka lub Przygoda z przyrodą,
- ▶ Regaty Pucharu Polski Jachtów Kabinowych na Jeziorze Powidzkim,
- ▶ Dni Otwartych Koszar w 33. Bazie Lotnictwa Transportowego na lotnisku wojskowym w Powidzu,
- ▶ poszukiwanie skarbu – quest w Powidzu.

Na ścieżce dydaktycznej Mrówki (fot. Piotr Basiński)

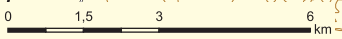

Przemęcki

Park

Krajobrazowy

Widok na Wyspę Konwaliową na Jeziorze Radomierskim (fot. Piotr Basiński)

Podstawowe informacje

- Rok utworzenia: 1991
- Powierzchnia: 22 344 ha, w tym w województwie wielkopolskim 19 450 ha
- Cele ochrony: zachowanie jednego z najciekawszych fragmentów rzeźby polodowcowej w Wielkopolsce, a także bogatych zespołów leśno-jeziorno-łąkowych oraz siedlisk rzadkich gatunków roślin, zwierząt i grzybów; utrzymanie struktury przestrzennej terenu, ze szczególnym uwzględnieniem swoistych cech miejscowego krajobrazu rolniczego, a także ochrona wartości kulturowych i historycznych
- Położenie fizycznogeograficzne: Pojezierze Sławskie, Równina Kościańska, Pojezierze Krzywińskie, Wysoczyzna Leszczyńska
- Położenie administracyjne: województwo lubuskie, powiat wschowski, gmina Wschowa; województwo wielkopolskie, powiat wolsztyński, gmina Przemęt, powiat kościański, gmina Śmigiel, powiat leszczyński, gminy: Świeciechowa, Włoszakowice i Wijewo
- Inne formy ochrony przyrody: rezerваты przyrody: Jezioro Trzebidzkie, Torfowisko nad Jeziorem Świętym i Wyspa Konwaliowa; Obszar Chronionego Krajobrazu Przemęcko-Wschowski i kompleks leśny Włoszakowice; obszary Natura 2000: obszary specjalnej ochrony ptaków Pojezierze Sławskie i Wielki Łęg Obrzański, obszary mające znaczenie dla Wspólnoty Jezioro Brenno i Ostoja Przemęcka; pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Przemęcki Park Krajobrazowy leży w południowo-zachodniej Wielkopolsce, na granicy z województwem lubuskim, na południowy zachód od Kościana i północny zachód od Leszna. Przeważająca część jego terenu znajduje się w obrębie mezoregionu Pojezierze Sławskie, wschodni i północno-wschodni fragment wchodzi w skład Równiny Kościańskiej i Pojezierza Krzywińskiego, natomiast fragment południowy stanowi skraj Wysoczyzny Leszczyńskiej. Rzeźba terenu ukształtowana została przez ostatnie zlodowacenie i cechuje się dużym zróżnicowaniem. Występują tu niemal wszystkie charakterystyczne formy młodoglacjalne. Większość terenu pokrywają płaskie lub faliste wysoczyzny morenowe, ale odnaleźć można także fragmenty moreny czołowej oraz wydmy. Istotnym elementem krajobrazu są liczne jeziora polodowcowe, głównie o charakterze rynnowym, które wraz z przyległymi terenami leśnymi i łąkowymi tworzą wartościowe środowisko dla licznych gatunków roślin i zwierząt.

Wody powierzchniowe zajmują blisko 7% powierzchni parku, a znajdujący się tutaj system 24 zbiorników, w większości połączonych ze sobą, stanowi jego serce. Do

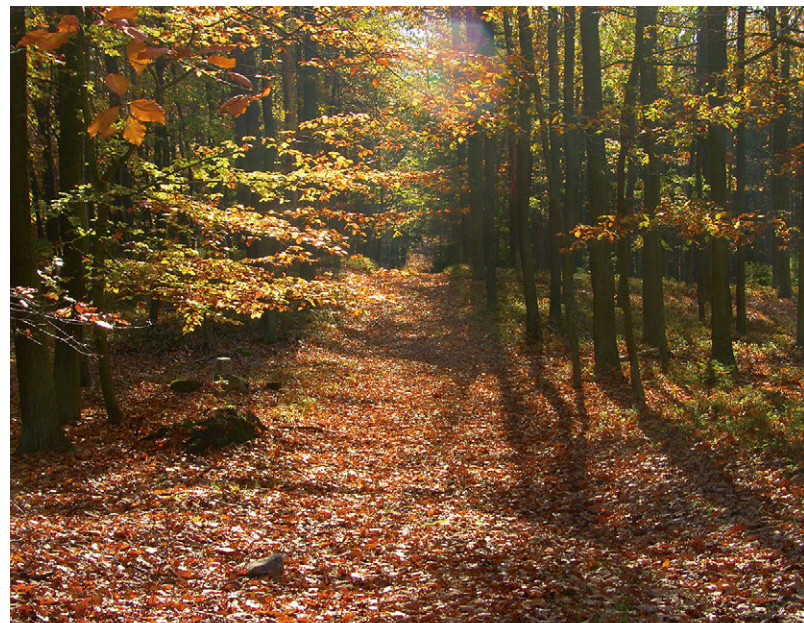
największych należą jeziora: Dominickie (344 ha), Przemęckie (224 ha) i Wieleńskie (220 ha). Jeziora w parku to zazwyczaj zbiorniki płytkie i dość mocno zeutrofizowane. Na tym tle wyróżnia się Jezioro Dominickie z głębokością maksymalną sięgającą 17,1 m i przejrzystością dochodzącą nawet do 5 m.

W krajobrazie dominują tereny rolnicze: pola uprawne i łąki kośne poprzecinane płataniną jezior i kanałów, które malowniczo komponują się z kompleksami leśnymi i dość dobrze rozbudowaną siecią osadniczą. W tej mozaice dużą rolę odgrywają zadrzewienia śródpolne (głównie wierzbowe i topolowe) oraz nadbrzeżne (najczęściej olsy). Znaczny obszar na południowym wschodzie parku zajmują lasy włoszakowickie. W pozostałej części w licznych obniżeniach terenu występują wilgotne, żyzne łąki turzycowe i torfowiska. Wszystkie miejscowości parku mają charakter wiejski. Do największych zaliczają się wsie gminne: Włoszakowice, Wijewo oraz Przemęt. Wyjątkowo urokliwy obszar pojezierny przyciąga wielu turystów złaknionych wypoczynku nad wodą, którzy najczęściej odwiedzają miejscowości położone nad największymi jeziorami: Boszkowo Letnisko (nad Jeziorem Dominickim), Wieleń Zaobrzański (nad Jeziorem Wieleńskim) i Brenno-Ostrów (nad Jeziorem Białym).

*Polodowcowy krajobraz w rejonie Sączkowa
(fot. Michał Klawinski)*

*Dąbrowa w lasach włoszakowickich
(fot. Michał Klawinski)*

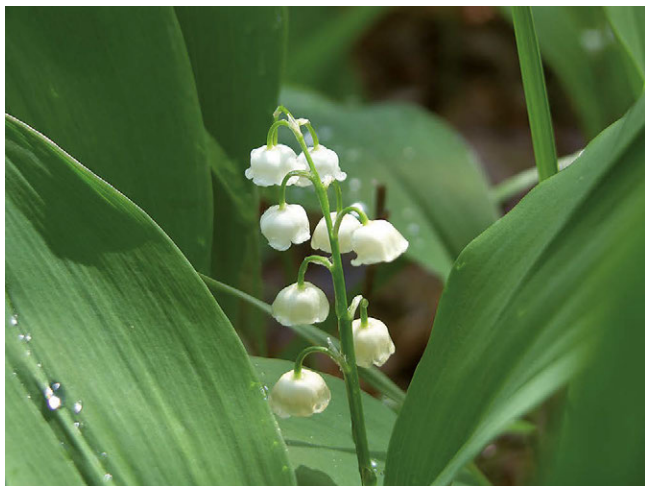

Walory przyrodnicze

Ze względu na pojezierny charakter obszaru najciekawsze siedliska związane są z wodami i terenami podmokłymi. Znajdziemy tu między innymi liczne łąki turzycowe i torfowiska porośnięte wieloma cennymi gatunkami roślin. Na uwagę zasługują dobrze rozwinięte zbiorowiska roślinności wodnej, w tym także rozległe łąki ramienicowe (Jeziro Dominickie) czy powszechne zbiorowiska grzybieni białych. Cenne siedliska o charakterze bagiennym występują w rezerwacie Torfowisko nad Jeziorem Świętym, obejmującym torfowisko przejściowe wraz z zarastającym jeziorem, gdzie rośnie między innymi rosiczka okrągłolistna, wełnianka pochwowata czy bagnica torfowa. W rezerwacie krajobrazowym Wyspa Konwaliowa umiejscowionym na Jeziorze Radomierskim występuje łąkowo konwalia majowa o unikatowym różowym zabarwieniu pręcików. Jednak zdecydowanie najcenniejszym przedstawicielem flory na tym terenie są selery błotne. Nad jeziorem Brenno odnotowano jedną z dwóch największych populacji tego gatunku w naszym kraju.

Przemęcki Park Krajobrazowy to także ogromne bogactwo fauny. Na całym jego obszarze, ze względu na duże zróżnicowanie środowisk, występuje wielka jej

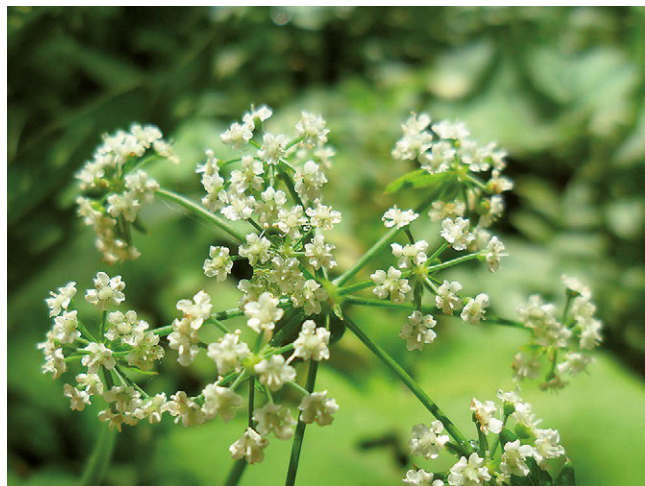
Konwalia majowa z Wyspy Konwaliowej (fot. Michał Klawinski)

Torfowisko nad Jeziorem Świętym (fot. Piotr Skórnicki)

różnorodność. W parku żyje wiele gatunków bezkręgowców typowych dla tej części naszego kraju, spośród których dwa stanowią o jego wyjątkowości. Na terenie kwaśnych dąbrów w lasach włoszakowickich żyje jedna z bardziej licznych krajowych populacji jelonka rogacza – największego polskiego chrząszcza, natomiast w starych dziuplastych drzewach występuje inny cenny i ważny gatunek chrząszcza, również związany z martwym drewnem – pachnica dębowa. W jeziorach i ciekach parku stwierdzono 21 gatunków ryb, między innymi karpia, klenie, kielbia, okonia, płoć, sielawę,

Selery błotne (fot. Michał Klawinski)

Jelonek rogacz (fot. Michał Klawinski)

Perkozki (fot. Tomasz Skorupka)

suma, szczupaka czy węgorza, w tym również chronione: kozę, piskorza i różankę. Nie dziwi więc nikogo duża liczba wędkarzy na brzegach i w łodziach, a także często odbywające się tu zawody wędkarskie. Na terenie pojeziernym nie może zabraknąć płazów. Występuje tu 11 z 13 nizinnych gatunków krajowych. Płazy ogoniaste reprezentowane są przez traszkę zwyczajną oraz rzadką traszkę grzebieniastą. Spośród płazów bezogonowych spotkać można między innymi ropuchę szarą, żabę jeziorkową, kumaka nizinny oraz wyjątkowo liczną populację rzekotki drzewnej. Największą różnorodnością świata płazów cechuje się północno-wschodnia część parku, nad jeziorami: Wielkim, Małym, Trzebidzkim, Boszkowskim oraz na brzegach łączących je cieków. Tereny parku stwarzają dogodne warunki do życia dla ptaków. Regularnie występuje tu ponad 140 gatunków lęgowych, a w okresie przelotów liczba ta rośnie do niemal 190. Większość związana jest z siedliskami wodno-błotnymi. Pilny obserwator może dostrzec: czaplę siwą i białą, bąka, bączka, derkacza, wąsatkę, lelka, perkozka czy będącego symbolem parku perkozka dwuczubego. Z ptaków drapieżnych spotkamy między innymi bielika, kanię rudą i czarną, błotniaka stawowego oraz rybołowa. Amatorzy podglądania ptasich zwyczajów powinni obowiązkowo wybrać się w rejon rezerwatu ornitologicznego Jezioro Trzebidzkie, a także nad jeziora: Miałkie, Górskie

i Osłonińskie. Uzupełnieniem składu awifauny są liczne dziuplaki zamieszkujące tutejsze kompleksy leśne, w tym znacząca populacja dzięcioła średniego. Spośród ssaków, poza pospolitymi gatunkami, można spotkać tu chronione: wydrę europejską oraz bobra europejskiego.

Największym zagrożeniem dla tego regionu, podobnie jak dla innych terenów pojeziernych, jest nadmierny i niekontrolowany rozwój turystyki. Cechy charakterystyczne takiego terenu stanowiące o jego dużej wartości przyrodniczej są również największym magnesem przyciągającym turystów. Najbardziej narażona na dewastację jest strefa brzegowa największych jezior, czyli jednocześnie tereny najcenniejsze przyrodniczo. Zbyt duże natężenie ruchu turystycznego i jego silna koncentracja wokół zaledwie kilku miejsc powodują często nieodwracalne straty w ekosystemie. Do tego dochodzi chaotyczna zabudowa rekreacyjna, rozwijana w miejscach zupełnie do tego celu nieprzystosowanych. Praktyki takie nie tylko mają zgubny wpływ na przyrodę, lecz wprowadzają także spory dysonans w harmonijnym krajobrazie. Inne zagrożenie stanowi presja na gospodarcze wykorzystanie bogactw naturalnych, bowiem tereny młodoglacjalne obfitują w złoża żwiru, a przyjeziorne i łąkowe są dobrym miejscem do pozyskiwania torfu. Stąd tak ważne jest prowadzenie spójnej, odpowiednio zaplanowanej gospodarki, uwzględniającej potrzeby ochrony przyrody.

Walory kulturowe

Na obszarze parku odnaleźć można wiele miejsc świadczących o bogatej i bardzo ciekawej historii tych ziem, które po raz pierwszy wzmiankowano ponad 800 lat temu, kiedy to na ziemi przemęckiej osiedlili się cystersi. Do dziś pozostało po nich wiele pamiątek. Najciekawszą jest kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Przemęcie. Na uwagę zasługuje również znajdujący się w Błotnicy fragment misternie wykonanego muru ceglanego, okalającego niegdyś dobra zakonne. Z innych budowli sakralnych wymienić można sanktuaria maryjne w Wieleniu Zaobrzańskim i Charbielinie. Szczególnie to drugie, malowniczo położone na wzgórzu wśród pól, łąk i jezior, warte jest odwiedzenia, zwłaszcza w czasie słynnych w całej okolicy odpustów. Warto odwiedzić także Włoszakowice, gdzie znajduje się barokowy kościół Świętej Trójcy oraz bardzo ciekawy pałac, otoczony pięknym parkiem, zbudowany w XVIII wieku przez Aleksandra Józefa Sułkowskiego jako pałac myśliwski. Obiekt został wzniesiony na planie równobocznego trójkąta symbolizującego kielnię – jeden z symboli łoża masońskiej, w związku z czym uznawany jest za jedną z pierwszych siedzib tego ruchu w Wielkopolsce. We Włoszakowicach urodził się także Karol Kurpiński, znany polski kompozytor, twórca między innymi słynnej melodii „Warszawianki”. Dziś w rodzinnej miejscowości kompozytora co roku odbywają się konkursy w ramach Festiwalu im. Kurpińskiego dla młodych muzyków. W miejscowości Górsko, w samym centrum parku, znajduje się niezwykła, znana w całym kraju galeria. Rzeźbiarz Marian Murek stworzył kolekcję naturalnej wielkości rzeźb ptaków, które można spotkać w parku. Ekspozycja ukazuje ptaki w otoczeniu zbliżonym do tego, w którym naturalnie występują.

Pałac we Włoszakowicach (fot. Michał Klawinski)

Kościół w Charbielinie (fot. Michał Klawinski)

Pocysterski kościół w Przemęcie (fot. Michał Klawinski)

Przemęcki Park Krajobrazowy to wspaniałe miejsce dla turystów zainteresowanych aktywnym spędzaniem czasu. Gęsta sieć dobrze ze sobą połączonych szlaków turystycznych pozwala na bezpieczne przemierzanie parku zarówno pieszo, jak i rowerem, kajakiem czy na końskim grzbiecie.

Zdecydowanie największy ruch turystyczny przypada na okres letni, koncentrując się nad jeziorami i wokół trzech największych miejscowości wypoczynkowych: Boszkowa Letniska, Wielenia Zaobrzańskiego oraz Brenna. Parkowe jeziora oferują świetne warunki do uprawiania żeglarsstwa, w tej kwestii zdecydowany prym wiedzie Jezioro Dominickie. Dodatkowo większość zbiorników wodnych jest ze sobą połączona, tworząc niezwykle malowniczy Kajakowy Szlak Konwaliowy, pozwalający przepłynąć niemal wszystkie jeziora parku w ciągu niecałych dwóch dni.

Dla turystów stroniących od wody ciekawą ofertą będą wycieczki piesze, rowerowe lub konne. W ich trakcie można zapoznać się z ciekawą przyrodą i historią parku i odwiedzić jedną z trzech zachwycających panoramą wież widokowych (w Dominicach, Olejnicy lub Siekowie), aby podziwiać park z nieco innej perspektywy.

Ścieżki dydaktyczne

■ Krzyżowiec (długość 12 km, 11 przystanków). Trasa: leśnictwo Krzyżowiec – planowany rezerwat Kwaśna Dąbrowa – leśnictwo Mścigniew – powrót. Ścieżka leśna przedstawiająca walory przyrodnicze kwaśnej dąbrowy w lasach włoszakowickich.

■ Koczury (długość 1 km, 7 przystanków). Trasa: w pobliżu leśniczówki. Krótka ścieżka przy leśniczówce i stacji edukacyjnej Nadleśnictwa Włoszakowice.

■ Olejnica (długość 8 km lub 5 km, 13 przystanków). Trasa: Olejnica, leśnictwo Przemęt – Wyspa Konwaliowa, rezerwat Torfowisko nad Jeziorem Świętym – Olejnica. Ścieżka leśna nad brzegiem Jeziora Olejnickiego prezentuje rezerваты Wyspa Konwaliowa i Torfowisko nad Jeziorem Świętym.

■ Papiernia (długość 8 km, 19 przystanków). Trasa: las między Włoszakowicami a Dominicami. Ścieżka w lasach włoszakowickich, na trasie znajduje się wieża widokowa w Dominicach.

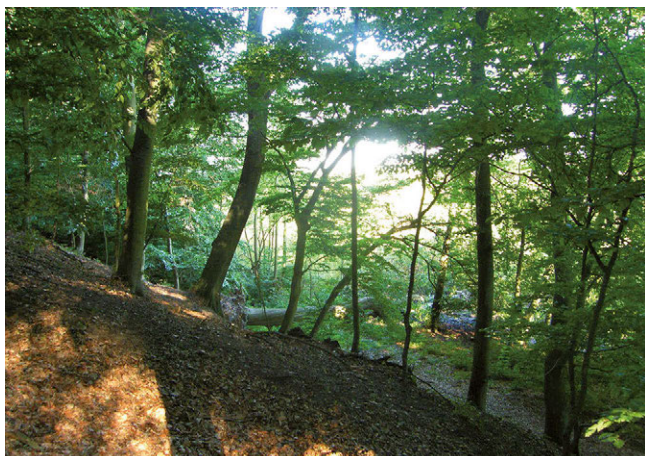
■ Ścieżka przyrodniczo-historyczna Śladami Bartka z Piekła (długość 10 km, 8 przystanków). Trasa: Boszkowo-Letnisko – leśnictwo Papiernia – kopiec Wilsona – Dominice. Ścieżka przedstawia walory okolic Jeziora Dominickiego i przybliża postać Jana Kowalewicza.

Boszkowo-Letnisko (fot. Marcin Buchwald)

Warto zobaczyć:

- ▶ panoramę parku z jednej z trzech wież widokowych: w Dominicach, Olejnicy lub Siekowie,
- ▶ skarpe bukową w rezerwacie Jezioro Trzebidzkie,
- ▶ stada wędrownych ptaków na łąkach w okolicach Charbielina,
- ▶ stanowisko żywotnika olbrzymiego na ścieżce dydaktycznej w Olejnicy,
- ▶ Wyspę Konwaliową z pokładu kajaka lub łódki (rezerwat ścisły).

Skarpa bukowa w rezerwacie Jezioro Trzebidzkie
(fot. Michał Klawinski)

Warto odwiedzić:

- ▶ pocysterski zespół klasztorny w Przemęcie,
- ▶ pałac Sułkowskich z Muzeum Karola Kurpińskiego we Włoszakowicach,
- ▶ kościół Świętej Trójcy we Włoszakowicach,
- ▶ sanktuarium maryjne w Charbielinie i Wieleniu Zabrzezańskim,
- ▶ galerię ptaków Mariana Murka w Górsku,
- ▶ retorty (piece do wypału węgla drzewnego) w leśnictwie Krzyżowiec,
- ▶ Kopiec Wilsona w leśnictwie Papiernia.

Warto przeżyć:

- ▶ spływ Konwaliowym Szlakiem Kajakowym,
- ▶ Festiwal im. Karola Kurpińskiego we Włoszakowicach,
- ▶ piknik rycerski w Przemęcie,
- ▶ rejs żaglówką po Jeziorze Dominickim,
- ▶ wycieczkę bryczką lub wierzchem po jednym ze szlaków konnych.

Konwaliowy Szlak Kajakowy (fot. Piotr Basiński)

Fragment ekspozycji Galerii Rzeźby Ptaków w Górsku
(fot. Piotr Basiński)

Meandrująca rzeka Kamionka (fot. Karolina Ferenc)

Podstawowe informacje

- Rok utworzenia: 1986
- Powierzchnia: 12 220 ha, w tym w województwie wielkopolskim 2920 ha
- Powierzchnia otuliny: 33 080 ha
- Cele ochrony: zachowanie urozmaiconego krajobrazu rynny jezior pszczewskich oraz fragmentów dolin rzek Obry i Kamionki wraz z ostojami różnych gatunków zwierząt, stanowiskami rzadkich gatunków roślin oraz cennymi elementami historycznymi i kulturowymi
- Położenie fizycznogeograficzne: Bruzda Zbąszyńska, Pojezierze Poznańskie
- Położenie administracyjne: województwo lubuskie, powiat międzyrzecki, gminy: Pszczew, Trzciel, Przytoczna i Międzyrzecz; województwo wielkopolskie, powiat międzychodzki, gmina Międzychód, powiat nowotomyski, gmina Międzichowo
- Inne formy ochrony przyrody: rezerваты przyrody – Dąbrowa na Wyspie, Dolina Kamionki, Jeziora Gołyńskie, Jezioro Wielkie; Obszar Chronionego Krajobrazu „H” Międzychód; obszary Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków Jeziora Pszczewskie i Dolina Obry, obszary mające znaczenie dla Wspólnoty Dolina Kamionki oraz Jeziora Pszczewskie i Dolina Obry; użytki ekologiczne: 10 w gminie Międzychód, 1 w gminie Międzichowo, 4 w gminie Pszczew (Nad Gołyniem, Nad Jeziorem Stobno, Nad Obrą i Oczko), 2 w gminie Trzciel (Łąki nad Jeziorem Wielkim i Obrą, Nad Wielkim); pomniki przyrody

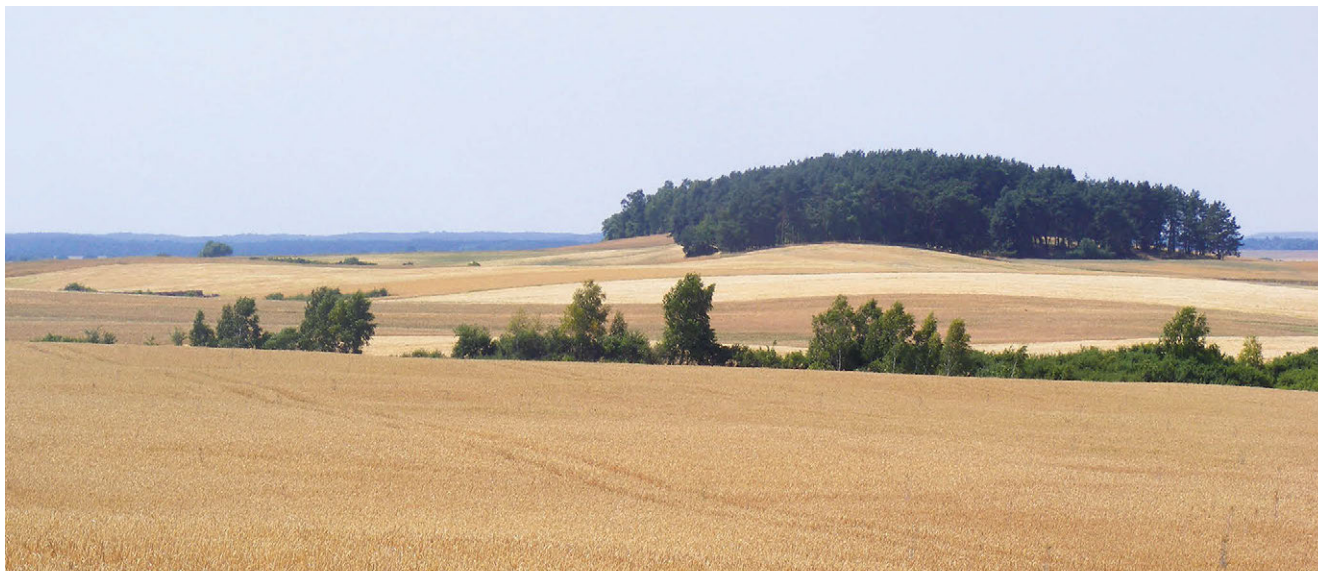
Położenie i krajobraz

Pszczewski Park Krajobrazowy położony jest na pograniczu województw lubuskiego i wielkopolskiego, w obrębie Bruzdy Zbąszyńskiej oraz Pojezierza Poznańskiego. Park składa się z dwóch fragmentów połączonych wspólną otuliną. Zachodnia, większa część obejmuje długą na około 30 km rynną jezior pszczewskich wraz z doliną rzeki Obry. Niewielka, wschodnia część parku chroni fragment doliny rzeki Kamionki na długości od Lewic do Kamionny. Urozmaicona rzeźba terenu parku została ukształtowana w wyniku działalności plejstoceńskiego lądolodu oraz spływu jego wód roztopowych. Rozległe wysoczyzny morenowe i sandrowe urozmaicone są przez liczne wzniesienia. Najwyższe z nich nazwano górami (Góra Trębacza, Królewska Góra czy Kozie Góry). Płaskie i lekko pofalowane tereny miejscami zostały głęboko porozcinane przez doliny rzeczne i rynny jeziorne. Rynna jezior pszczewskich ciągnie się z południowego wschodu na północny zachód. Rzeka Obra początkowo towarzyszy jeziorom, przepływa przez Jezioro Wielkie i Rybojadło, a następnie opuszcza rynnę, kierując się bardziej na zachód. We wschodniej części parku z południa na północ głęboko wciętą rynną polodowcową płynie rzeka Kamionka. Jeziora Pszczewskiego Parku Krajobrazowego to w większości jeziora rynnowe o wydłużonym kształcie, np. najdłuższe na terenie *Polodowcowe wzniesienie Kozich Gór (fot. Artur Golis)*

*Widok na Pszczew i Jezioro Pszczewskie (Kochle)
(fot. Karolina Ferenc)*

parku jezioro Chłop (długość 4150 m). Wielkości zbiorników są zróżnicowane – od niewielkich oczek wodnych, po rozległe, często połączone ze sobą ciekami wodnymi jeziora. Największe z nich to jeziora: Lubikowskie (277,5 ha), Chłop (222,5 ha), Wielkie (202,5 ha) i Szarcz (163,5 ha). Linia brzegowa poszczególnych akwenów często jest urozmaicona licznymi zatokami, półwyspami i wyspami. Większość jezior to zbiorniki płytkie i eutroficzne. Często otaczają je torfowiska niskie i przejściowe. W północnej części parku występuje jednak kilka jezior głębszych i mniej zeutrofizowanych. Rzeka Kamionka przepływa przez tereny leśne i łąki miejscami meandrując i nabierając górskiego charakteru. Jej wody zasilane są przez źródła wypływające u podnóża stoków rynny.

Walory przyrodnicze

Teren Pszczewskiego Parku Krajobrazowego w większości, bo aż w 60%, porośnięty jest lasami. Są to głównie bory świeże, ale na siedliskach suchych i ubogich wykształcają się również bory suche z chrobotkami. W rynnach polodowcowych i dolinach rzek oraz w zagłębieniach terenu spotkać można bory mieszane świeże i różnego typu lasy liściaste. Znamionym przykładem takiej doliny jest dolina Kamionki będąca jednocześnie rezerwatem florystycznym utworzonym w 2004 roku, o powierzchni 59,18 ha. Rezerwat powstał w celu ochrony i zachowania kompleksu ekosystemów związanych z doliną rzeki wraz z charakterystycznymi dla nich gatunkami roślin. Na stromych zboczach doliny występują okazałe lasy bukowe. Miejscami, w okolicach wsi Mnichy i Krzyżkówko, istnieją dobrze zachowane fragmenty grądów i olsów. W grądach dominującym gatunkiem jest dąb, a towarzyszą mu buk, grab, jesion i jawor. Poja-

Rozcięcie erozyjne w dolinie Kamionki (fot. Karolina Ferenc)

Minóg strumieniowy – prymitywny kręgowiec wodny żyjący w wodach Kamionki (fot. Archiwum Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego)

wiają się także gatunki chronione, takie jak cis, wawrzynek wilczczyko, lilia złotogłów czy storczyk buławnik czerwony. W obrębie rozcięć erozyjnych w stromych skarpach doliny Kamionki, gdzie funkcjonują źródliska, miejscami utworzyły się torfowiska źródłiskowe. Na skraju doliny występują fragmenty cennych zbiorowisk łąkowych z pełnikiem europejskim i storczykami. W wodach Kamionki stwierdzono występowanie rzadkiego minoga strumieniowego, prymitywnego kręgowca wodnego. Żyje on wyłącznie w dobrze natlenionych i czystych wodach w rejonie Mnichów, gdzie Kamionka nabiera górskiego charakteru. Jak wspomniano w poprzednim rozdziale, rysem charakterystycznym krajobrazu są też jeziora. Wiele z nich jest cennych z krajobrazowego i przyrodniczego punktu widzenia, co znalazło odbicie w strukturze rezerwatów przyrody w parku. Trzy z czterech rezerwatów obejmują ekosystemy jeziorne lub przyległe, związane z nimi historycznie. Rezerwat ornitologiczny Jezioro Wielkie został utworzony w 1991 roku, a jego powierzchnia wynosi 236,30 ha. Obejmuje płytkie, eutroficzne Jezioro Wielkie z trzema wyspami. Na jednej z nich rośnie ponad 200-letni naturalny drzewostan z przewagą dębu. Na jeziorze spotkać można około 120 gatunków ptaków, w tym 32 zagrożone w skali kraju. Uwagę zwraca kolonia

Bielik (fot. Daunpol)

kormoranów. Na wyspie w południowo-wschodniej części Jeziora Lubikowskiego znajduje się rezerwat leśny Dąbrowa na Wyspie, utworzony w 1995 roku, o powierzchni 4,40 ha. Występuje tu rzadko spotykany las liściasty w typie świetlistej dąbrowy. Rezerwatem krajobrazowym jest natomiast rezerwat Jeziora Gołyńskie utworzony w 1972 roku, o powierzchni 3,10 ha. Jest to fragment dawnego Jeziora Gołyńskiego obecnie osuszonego w wyniku ekspansji lasu. Rosną tu między innymi rosiczki: okrągłolistna i długolistna.

Poza rzekami i jeziorami liczne są w parku drobne zbiorniki wodne. Żyje w nich, między innymi, traszka zwyczajna i traszka grzebieniasta. Spotkać tu można również rzekotkę drzewną i grzebiuszkę ziemną oraz kumaka nizinnego. Płytke, silnie porośnięte roślinnością pływającą zbiorniki zamieszkuje niepozorny ślimak – zatoczek łamliwy. Wody parku są też miejscem życia cennych gatunków ryb: kozy, bolenia czy piskorza. W niewielkich zbiornikach w otulinie stwierdzono występowanie żółwia błotnego. Teren parku stanowi ważny przystanek dla wielu gatunków ptaków migrujących, na przykład dla gęsi zbożowej i białoczelnej. Szuwary nad jeziorami zamieszkują: cyranka, bąk, nurogęs, kropiatka i wiele innych. W lasach i na ich skraju żerują dudki i dzięcioły zielone. Spośród ptaków drapieżnych w parku odnotowano między innymi obecność rybołowa, bielika, kani rudej i czarnej, kobuza i trzmielojada. Na wielu zbiorni-

Rzekotka drzewna (fot. Karolina Ferenc)

kach zaobserwować można ślady obecności bobra i wydry. Niekiedy teren parku odwiedzają także łosie. Ciekawą grupą są nietoperze występujące tu w liczbie aż 12 gatunków (w tym nocek duży, nocek Natterera i mopek).

Zagrożeniem dla przyrody parku jest głównie osuszanie terenu, a na obszarach użytkowanych rolniczo i w kompleksach stawów hodowlanych intensyfikacja gospodarki oraz zmiany w sposobie użytkowania. Groźne dla wielu gatunków jest ponadto wiosenne wypalanie roślinności.

Kolonja kormoranów na Wyspie Małej na Jeziorze Wielkim (fot. Magdalena Piątkowska)

Walory kulturowe

Na terenie Pszczewskiego Parku Krajobrazowego zachowały się liczne ślady po dawnym osadnictwie. Na półwyspie nad jeziorem Kochle (nazywanym też Jeziorem Pszczewskim lub Miejskim) już w IX wieku znajdował się wczesnopiastowski gród. Obecnie półwysp ten nosi nazwę Katarzyna od związanej z nim legendy. Po drugiej stronie jeziora, obok plebanii, wznosi się niewielki sztuczny pagórek, prawdopodobnie również pozostałość po dawnym grodzie. Obecnie pagórek ten nazywany jest Górą Wieżową. Wśród zabytkowych budowli w obrębie parku istotną rolę odgrywają kościoły. W Kamionnie można podziwiać gotycki kościół z ciekawą dzwonnica przykrytą ceglany m hełmem. U stóp kościelnego wzgórza rozciąga się malownicza dolina Kamionki. Z kolei w Lewicach na pagórku wznosi się neogotycki kościół z okładziną z łamanymi kamieniami polnych. W Pszczewie warto zobaczyć kościół św. Marii Magdaleny, a w Trzcielu kościół św. Wojciecha. Do Rokitna, do Sanktuarium Matki Bożej Rokitniańskiej, można wybrać się z pielgrzymką. Znajduje się tam łaskami słynący obraz Matki Bożej Cierpliwie Słuchającej. Ciekawe są też budynki związane ze świątyniami, na przykład barokowa plebania w Pszczewie oraz dawny dom pastora w Policku o konstruk-

Kościół św. Marii Magdaleny w Pszczewie (fot. Karolina Ferenc)

Kościół w Lewicach (fot. Karolina Ferenc)

cji szachulcowej. W Kamionnie zachował się XIX-wieczny miejski układ zabudowy. Również w Trzcielu na uwagę zasługuje układ urbanistyczny z zespołem kalenicowych domów głównie o konstrukcji szachulcowej. Warto także zwiedzić zespoły dworsko-folwarczne na terenie parku, na przykład odrestaurowany folwark w Mniszkach, gdzie mieści się Centrum Edukacji Regionalnej i Przyrodniczej. W lasach, w okolicach Borowego Młyna i Rybojad, entuzjaści militariów zobaczyć mogą pozostałości po umocnieniach obronnych, okopach i gniazdach karabinów maszynowych z okresy II wojny światowej.

Półwysp Katarzyna – miejsce po słowiańskim grodzie (fot. Karolina Ferenc)

Teren Pszczewskiego Parku Krajobrazowego przecinają liczne szlaki turystyczne. Niebieski szlak pieszy oraz zielony szlak rowerowy poprowadzone rynną jezior pszczewskich umożliwiają wędrowkę nad znaczną częścią zbiorników wodnych parku. Ciekawy jest również szlak kajakowy rzeką Obrą. Walory parku znakomicie prezentują wyznaczone na jego terenie ścieżki dydaktyczne.

W chacie z przełomu XVII i XVIII wieku w Pszczewie zlokalizowano Muzeum Dom Szewca, gdzie zgromadzono eksponaty związane z historią miejscowości oraz warsztatem

Muzeum Dom Szewca w Pszczewie (fot. Karolina Ferenc)

Skład kolonialny – ekspozycja w Mniszkach (fot. Karolina Ferenc)

pracy szewca. Warto ponadto zobaczyć unikalną kolekcję uli o słomianych dachach, zdobionych rzeźbami albo wydrążanych w pniach drzew o ciekawych kształtach, które można znaleźć w skansenie pszczelarskim w Pszczewie. Również w Pszczewie ma swoją siedzibę Ośrodek Edukacji Przyrodniczej, w którym dzieci i młodzież uczestniczą w praktycznych zajęciach biologicznych. Z kolei w Mniszkach, w dawnych zabudowaniach folwarcznych mieści się Centrum Edukacji Regionalnej i Przyrodniczej. Można tu poznać ginące zawody i obejrzeć dawne sprzęty domowe. Wśród odtworzonych warsztatów wyróżnia się dawna kuźnia czy miejsce pracy praczki, odtworzono też dawny sklep – skład kolonialny i szkolną klasę. Ekspozycje przyrodnicze pozwalają zapoznać się ze światem ożywionym.

Ścieżki dydaktyczne

- Wokół jezior śródleśnych (długość 2 km, 8 przystanków). Trasa: brzegami śródleśnych jezior Piecniewo i Przydrożnego. Przedstawia ekosystemy jeziora i lasu.
- Trzciel – Łysa Góra (długość 2 km, 22 przystanki). Trasa: wzdłuż zachodniej krawędzi doliny Obry. Przedstawia krajobraz doliny rzecznej oraz jej szatę roślinną i faunę.
- Wokół pszczewskiej Góry Wysokiej (długość 5 km, 10 przystanków). Trasa: przez tereny leśne w rejonie jezior: Pszczewskiego, Cegielnianego, Proboszczowskiego i Chłop, wokół Góry Wysokiej. Przedstawia walory przyrodnicze i krajobrazowe Ozu Pszczewskiego.

Warto zobaczyć:

- ▶ ptaki odpoczywające na Jeziorze Wielkim podczas przelotów,
- ▶ jezioro Chłtop – najdłuższy zbiornik parku,
- ▶ dąb o obwodzie pnia 723 cm rosnący w Lewicach,
- ▶ widok na dolinę Kamionki sprzed kościoła w Kamionnie.

Jezioro Chłtop – najdłuższe jezioro parku (fot. Karolina Ferenc)

Gotycki kościół w Kamionnie (fot. Karolina Ferenc)

Warto odwiedzić:

- ▶ Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Pszczewie Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego,
- ▶ kościół św. Marii Magdaleny w Pszczewie,
- ▶ gotycki kościół w Kamionnie,
- ▶ Sanktuarium Matki Bożej Rokitniańskiej w Rokitnie,
- ▶ Muzeum Dom Szewca w Pszczewie,
- ▶ Skansen Pszczelarski w Pszczewie,
- ▶ Rynek w Trzcielcu.

Warto przeżyć:

- ▶ Jarmark Magdaleński Folk Art w Pszczewie,
- ▶ Plener Dużej Rzeźby w Pszczewie,
- ▶ Wielkie Smażenie Powideł w Centrum Edukacji Regionalnej i Przyrodniczej w Mniszkach,
- ▶ Jarmark w Dolinie Kamionki w Kamionnie,
- ▶ półmaraton – Pszczewską Dwudziestkę,
- ▶ spływ kajakowy rzeką Obrą i przez jeziora pszczewskie, wraz z obserwacją kolonii kormoranów na Jeziorze Wielkim.

Centrum Edukacji Regionalnej i Przyrodniczej w Mniszkach (fot. Karolina Ferenc)

Wielkopolski
Park Narodowy

Rogaliński

Park Krajobrazowy

Park Krajobrazowy
im. gen. Dęzidero Chłapowskiego

0 1,5 3 6 km

Rogaliński

Park Krajobrazowy

Starorzeczna Warty (fot. Milena Kuleczka)

Podstawowe informacje

- Rok utworzenia: 1997
- Powierzchnia: 12 682,7 ha
- Cele ochrony: zachowanie jednego z największych w Europie skupisk dębów szypułkowych porastających w tym rejonie dolinę Warty oraz unikatowej rzeźby terenu, na którą składają się liczne starorzeczna występujące na terasie zalewowej i nadzalewowej
- Położenie fizycznogeograficzne: Kotlina Śremska, Poznański Przełom Warty, Równina Wrzesińska
- Położenie administracyjne: powiat poznański, gminy: Kórnik i Mosina; powiat śremski, gminy: Brodnica i Śrem
- Inne formy ochrony przyrody: rezerваты przyrody: Goździk Siny w Grzybnie i Krajkowo; obszary Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków Ostoja Rogalińska, obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Rogalińska Dolina Warty; użytki ekologiczne: Bobrzysko, Jeziorko, Potop, Żowiniec; pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Rogaliński Park Krajobrazowy leży w środkowej Wielkopolsce, około 20 km na południe od Poznania, w granicach gmin: Kórnik, Mosina, Brodnica i Śrem. Większa część parku położona jest na obszarze Kotliny Śremskiej. Teren między Rogalinkiem a Wiórką wchodzi w skład Poznańskiego Przełomu Warty, a północno-zachodni fragment parku, pomiędzy miejscowościami Sasinowo, Nowa Wieś i przysiółkiem Podlesie, mieści się w granicach Równiny Wrzesińskiej. Rzeźba terenu została ukształtowana głównie w okresie wycofywania się lądolodu zlodowacenia bałtyckiego. Obecnie w obrębie parku obserwować można zróżnicowane formy rzeźby: moreny czołowe, sandry, ozy, wydmy oraz fragment Pradoliny Warciańsko-Odrzańskiej.

System wód powierzchniowych tego obszaru tworzą zarówno wody płynące, jak i zbiorniki wodne. Największym ciekim jest rzeka Warta. Spośród mniejszych wymienić należy kanał Szymanowo-Grzybno oraz Kanał Mieczewski. Luźna budowa geologiczna i nizinny charakter Warty sprzyjały meandrowaniu koryta rzecznej i powstawaniu starorzeczy. Występują one tutaj w największym zagęszczeniu w skali całego biegu Warty, a 35 z nich ma charakter trwały. Największe – Święconka – ma powierzchnię ponad 8 ha, a najgłębsze – Tuchoń – głębokość 7 m. Naturalnym czynnikiem zapewniającym trwałość starorzeczy jest przepływ wód powodziowych, które wypłukują osady, zapobiegając w ten sposób wypłucaniu zbiorników. Dzięki wczesnowiosennym wysokim stanom wody w Warcie starorzecza zlokalizowane na terasie zalewowej podlegają okresowemu odtwarzaniu i zasilaniu. Na ekosystemy wodne parku znaczący wpływ ma zbiornik retencyjny Jeziorsko, który zmienia reżim hydrologiczny Warty.

Urozmaicona rzeźba terenu ukształtowana przez lądolód, a następnie przez działalność Warty sprawia, że obszar parku charakteryzuje się bardzo dużymi walorami krajobrazowymi. Dominuje tu krajobraz rozległej doliny rzecznej z mozaiką starorzeczy, łąk, pól uprawnych, lasów i zadrzewień. Krajobraz kulturowy niewielkich wsi

*Naturalny charakter doliny Warty na terenie parku
(fot. Piotr Basiński)*

odnaleźć można w wyższych partiach doliny rzecznej. Wybitnymi walorami krajobrazowymi odznaczają się okolice Rogalinka i Rogalina, gdzie znajduje się skupisko kilkusetletnich dębów rogalińskich, a także okolice Sowińca, Baranowa, Krajkowa, Czmońca, Orkowa czy Trzykolnych Młynów.

*Rezerwat Krajkowo
(fot. Magdalena Kempieńska)*

Walory przyrodnicze

Przyroda parku jest typowa dla dużych dolin rzecznych. Stwierdzono tu występowanie 16 siedlisk przyrodniczych z załącznika I dyrektywy siedliskowej, w tym trzech priorytetowych. Są to: zalewane muliste brzegi rzek, ciepłolubne, śródłądowe murawy napiaskowe, ziołorośla górskie i ziołorośla nadrzeczne, łąki selernicowe, niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie, grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny, pomorski kwaśny las brzoźowo-dębowy, łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe, olsy źródliskowe, łągowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe. Jednym z najbardziej charakterystycznych i szczególnie licznie występujących siedlisk są starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami grążeli żółtych, grzybieni białych oraz różnych gatunków rdestnic.

Flora parku liczy 730 roślin naczyniowych. Do najcenniejszych gatunków należą: fiołek mokradłowy, goryczka wąskolistna, goździk pyszny, goździk siny, groszek błotny,

Samotny dąb w dolinie Warty (fot. Małgorzata Kołtowska)

kosaciec syberyjski, kruszczyk błotny, nasięźrał pospolity, selernica żyłkowana i starodub łąkowy.

Spośród rzadkich zwierząt występujących na opisywanym terenie większość to gatunki związane ze środowiskiem wodno-błotnym oraz ze starymi, zamierającymi dębami. Odnotowano tu do tej pory 288 gatunków chrząszczy, w tym 15 gatunków chronionych. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują: kozioróg dębosz (jedna z największych w Polsce populacji tego gatunku), pachnica dębowa, kwietnica okazała oraz tęgosz rdzawy. Bogata jest ichtiofauna wód parku. Spośród chronionych gatunków występują tu m.in. piskorz, koza i różanka. Liczne zbiorniki wodne i tereny podmokłe sprzyjają obecności 11 gatunków płazów, w tym kumaka nizinnego i traszki grzebieniastej. Gady reprezentowane są przez 4 gatunki, natomiast zróżnicowanie siedlisk wpływa na znaczną różnorodność gatunkową awifauny parku. Dotychczas odnotowano tu ponad 220 gatunków ptaków. Na szczególną uwagę za-

Starodub łąkowy (fot. Małgorzata Kołtowska)

Samiec kozioroga dębosza (fot. Małgorzata Kołtowska)

sługują: dzięcioł średni, dzięcioł zielony, krętogłów, dudek, bocian czarny i rybitwa czarna. Spotkać tu można także rzadkie ptaki szponiaste, między innymi kanię czarną i rudą oraz bielika. Ssaki reprezentowane są przez około 40 gatunków, w tym 12 gatunków objętych ochroną ści-

Ślady działalności bobrów (fot. Małgorzata Kołtowska)

Czerwończyk nieparek (fot. Marek Chwistek)

ślą i 5 objętych ochroną częściową. Na szczególną uwagę zasługują sztandarowe dla parku gatunki, ściśle związane z dolinami rzecznyymi – bóbr europejski i wydra europejska. Gatunki te znajdują się również w załączniku II dyrektywy siedliskowej. Ślady ich obecności można znaleźć na całym obszarze nadwarciańskich łęgów.

Największym zagrożeniem dla przyrody tego terenu jest zaburzenie naturalnego reżimu przepływów Warty. Brak corocznych wiosennych wezbrań oraz późnoletnich i jesiennych niżówek oddziałuje negatywnie na siedliska i gatunki związane z doliną rzeki. Negatywny wpływ na walory parku ma silna penetracja terenu przez wędkaczy, coraz częściej odnotowuje się niszczenie terenu przez quady czy motocykle. Ponadto zagrożeniem dla tego obszaru jest bliskość Poznania i innych większych miejscowości, takich jak: Mosina, Śrem, Puszczykowo, i związany z tym rozwój budownictwa mieszkaniowego.

Kania ruda (fot. Marek Chwistek)

Walory kulturowe

Osadnictwo zaczęło się tu rozwijać w epoce kamienia. Z czasów wczesnośredniowiecznych na uwagę zasługują pozostałości grodziska w Śremie, leżącego na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych. Wieloletnie wojny oraz częste epidemie w XVI i XVII wieku doprowadziły do znacznego wyludnienia tych terenów, a w następstwie do sprowadzenia tu Olędrów, którzy mieli gospodarczo ożywić opustoszałe ziemie. Dziś po dawnych osadnikach pozostały jedynie cmentarze ewangelickie, niestety w dużym stopniu zniszczone.

Do szczególnie atrakcyjnych śladów działalności ludzkiej na opisywanym terenie należy barokowo-klasycystyczny pałac Raczyńskich z XVIII wieku w Rogalinie wraz z otaczającym go rozległym parkiem, dzielącym się na późnobarokowy ogród francuski i romantyczny park angielski, w którym rosną słynne pomnikowe dęby nazwane od imion legendarnych założycieli państw słowiańskich: „Lech”, „Czech” i „Rus”. Mniej znany, lecz równie sędziwy, jest dąb „Edward” rosnący samotnie przy zejściu ze skarpy na terasę zalewową. Dzięki zamiłowaniu Raczyńskich do sztuki i literatury w pałacu zgromadzono bogatą kolekcję malarstwa i literatury. Rogalin był także jednym z ważniejszych ognisk życia kulturalnego. Bywali tutaj: Adam Mickiewicz, Henryk Sienkiewicz, Julian Ursyn Niemcewicz, Jacek Malczewski czy Leon Wyczółkowski. Ostatni właściciel, Edward Raczyński – prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie – utworzył Fundację imienia Raczyńskich, za której

Pałac Raczyńskich w Rogalinie (fot. Piotr Basiński)

Drewniany kościół w Rogalinie (fot. Piotr Basiński)

pośrednictwem przekazał cały majątek rodu Muzeum Narodowemu w Poznaniu. Hrabia Edward Raczyński został pochowany w dolnej części świątyni-mauzoleum pw. św. Marcelina w Rogalinie, wybudowanej w latach 1817–1820. Architektonicznym pierwowzorem dla tej budowli była świątynia rzymska z I wieku p.n.e. z Nimes.

Spośród zabytków architektury parku na szczególną uwagę zasługują także obiekty sakralne: drewniany kościół św. Michała Archanioła i Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych w Rogalinie (wybudowany na przełomie XVII i XVIII wieku), drewniany kościół św. Jakuba Apostoła w Żabnie o konstrukcji sumikowo-łątkowej (wybudowany w 1789 roku) oraz późnogotycki kościół św. Barbary z połowy XV wieku w Jaszkuwie. Tuż obok kościoła, w dawnym budynku nowicjatu Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, mieści się dziś Izba Pamięci błogosławionego Edmunda Bojanowskiego – założyciela zgromadzenia i twórcy ochronek wiejskich w Polsce.

Kościół św. Marcelina w Rogalinie (fot. Piotr Basiński)

Turystyka

Na terenie parku wyznaczono 4 szlaki piesze, 11 szlaków rowerowych, między innymi Nadwarciański oraz Konwaliowy, a także 3 ścieżki dydaktyczne. Miłośnicy turystyki wodnej mogą wykorzystać szlak wodny rzeki Warty – fragment Wielkiej Pętli Wielkopolski (z przystaniami w Jaszkanie, Radzewicach i Rogalinku). Na miłośników turystyki konnej czekają liczne ośrodki jeździeckie – w Sowińcu, Wiórku, Świątnikach, Rogalinku, Rogalinie i największe centrum jeździectwa w Europie – Centrum Hipiki Antoniego Chłapowskiego w Jaszkanie. Przez park przebiega także fragment Wielkopolskiej Drogi Świętego Jakuba.

Park stwarza wiele możliwości do rozwoju turystyki konnej (fot. Monika Konatowska)

Ścieżki dydaktyczne

■ **Bobrowy Szlak** (długość 8,75 km, 9 przystanków). Trasa: Czmoniec (parking leśny) – Czmoniec (parking przy boisku wiejskim). Ścieżka została wytyczona na terenie zalewowej rzeki Warty, biegnie przez kompleksy leśne oraz obszary łąk nadrzecznych z dębami szypułkowymi i starorzeczami.

Starorzecze w Czmońcu (fot. Magdalena Kempieńska)

■ **Borówkowy Szlak** (długość 8 km, 20 przystanków). Trasa: Pecna (siedziba Nadleśnictwa Konstaktynowo) – rezerwat Goździk Siny w Grzybnie – szkółka leśna – powrót. Ścieżka przedstawia głównie informacje o lesie, jego ochronie i gospodarczym wykorzystaniu.

■ **Rogalinek – Rogalin** (długość 8 km, 5 przystanków). Trasa: most w Rogalinku – park angielski przy pałacu w Rogalinie. Ścieżka prezentująca walory zalewowej doliny Warty, nieoznakowana w terenie.

■ **Stare drzewa w Majątku Rogalin** (długość: 6,1 km, 9 przystanków). Trasa: Rogalin (parking przy pałacu) – dęby w dolinie Warty – powrót – Droga Poznańska – Aleja Klonowa – Majątek Rogalin. Ścieżka przedstawia ekologiczną rolę starych drzew oraz historię Majątku Rogalin.

Na szlaku (fot. Piotr Basiński)

Warto zobaczyć:

- ▶ wiosenne rozlewiska w dolinie Warty z naturalnych punktów widokowych w Świątnikach, Trzykolnych Młynach lub z mostu w Rogalinie,
- ▶ królestwo kozioroga dębosza – skupisko kilkusetletnich dębów w dolinie Warty, jedno z największych stanowisk tego rzadkiego chrząszcza w Polsce,
- ▶ malowniczą panoramę nadwarciańskich łągów od strony Rogalina.

Zalane łąki w dolinie Warty (fot. Małgorzata Kołtowska)

Warto odwiedzić:

- ▶ pałac Raczyńskich w Rogalinie – Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu,
- ▶ park przypałacowy w Rogalinie z pomnikowymi dębami: „Lechem”, „Czechem” i „Rusem”,
- ▶ Centrum Hipiki w Jaszkanie,
- ▶ Starą Introligatornię, Drukarnię i Zbiory Regionalne w Rogalinie,
- ▶ cmentarze ewangeliczne w Żabnie, Sowinkach, Baranówku, Brodniczce, Rogalinie, Czmońcu, Żabinku i Radzewicach,
- ▶ drewniane kościoły w Rogalinie i Żabnie,

Stara Introligatornia, Drukarnia i Zbiory Regionalne w Rogalinie (fot. Piotr Basiński)

- ▶ miejsce straceń z czasów II wojny światowej w lesie koło Sowinek,
- ▶ Izbę Pamięci bł. Edmunda Bojanowskiego w Jaszkanie.

Warto przeżyć:

- ▶ spacer po nadwarciańskich łąkach między majestatycznymi dębami i licznymi starorzeczami,
- ▶ spływ kajakowy Wartą z przystani w Rogalinie, Radzewicach lub Jaszkanie,
- ▶ chwilę natchnienia podczas plenerów malarskich w ramach Wielkopolskiego Rajdu Przyjaciół Dębów Rogalińskich.

Dęby Lech, Czech i Rus (fot. Małgorzata Kołtowska)

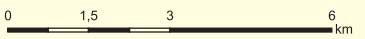

Sierakowski

Park

Krajobrazowy

Pszczewski
Park Krajobrazowy

Sierakowski

Park Krajobrazowy

Podstawowe informacje

Krajobraz pojezierny w rejonie Chalina (fot. Magdalena Piątkowska)

- Rok utworzenia: 1991
- Powierzchnia: 30 413 ha
- Cele ochrony: zachowanie i ochrona połudowcowego krajobrazu części Pojezierza Międzychodzko-Sierakowskiego, o rzeźbie urozmaiconej wzgórzami morenowymi, wydłami, dolinami rzek i rynnami jezior
- Położenie fizycznogeograficzne: Kotlina Gorzowska, Pojezierze Poznańskie
- Położenie administracyjne: powiat międzychodzki, gminy: Chrzypsko Wielkie, Kwilcz i Sieraków; powiat szamotulski, gmina Pniewy
- Inne formy ochrony przyrody: rezerваты przyrody: Buki nad Jeziorem Lutomskim, Bukowy Ostrów, Cegliniec, Czaple Wyspy i Mszar nad Jeziorem Mnich; obszary Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków Puszcza Notecka, obszary mające znaczenie dla Wspólnoty: Jezioro Kubek, Jezioro Mnich, Ostoja Międzychodzko-Sierakowska i Sieraków; użytek ekologiczny Jaskółcza Skarpa; pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Sierakowski Park Krajobrazowy leży w zachodniej części województwa wielkopolskiego, około 70 km od Poznania. Nazwa pochodzi od największej miejscowości parku – Sierakowa. W ujęciu fizycznogeograficznym park położony jest na obszarze Kotliny Gorzowskiej (teren na północ od rzeki Warty wraz z wąskim pasem wzdłuż i na południe od niej) i Pojezierza Poznańskiego (na południe od Warty z wyłączeniem wąskiego pasa przylegającego do rzeki). Krajobraz parku, choć wybitnie polodowcowy, nie jest jednorodny. Część północna jest fragmentem Puszczy Noteckiej – drugiego co do wielkości (po Borach Dolnośląskich) zwartego obszaru leśnego w Polsce, mieszczącego się w widłach Warty i Noteci. Jest to równina akumulacyjna, gdzie po ostatnim zlodowaczeniu topniejący lądolód pozostawił masy piasku, kształtowane później przez wiatr. W ten sposób powstały charakterystyczne dla Puszczy wydmy, mające wysokość średnio 20–30 m (maksymalnie 90 m) i leżące w odległości około 500–600 m od siebie. Jest to największy w Polsce zespół wydm śródlądowych, porośnięty głównie jednorodnym i jednowiekowym borem sosnowym, posadzonym po gradacji strzygoni choinówki w latach 1922–1924. Pozostałością z tego okresu jest rezerwat leśny Cegliniec chroniący ocalałe 170-letnie sosny. Część południowa parku jest dużo bardziej urozmaicona, ukształtowana przez cofający się lądolód. Na krajobraz składają się tu wzgórza morenowe porośnięte częściowo

*Puszcza Notecka
(fot. Karolina Ferenc)*

Wyspa na jeziorze Kubek (fot. Jacek Wendzonka)

lasami liściastymi, poprzecinane ciekami i jeziorami, często o rynnowym kształcie. Najwyższe wzniesienie znajduje się na wschód od Kwilcza i liczy 126 m n.p.m. Duży udział w powierzchni mają pola uprawne. Wody parku to przede wszystkim rzeka Warta i ponad 50 jezior, w tym największe Jezioro Chrzypskie (ponad 300 ha) i będące ewenementem w skali krajowej Jezioro Śremskie, które jest kryptodepresją, a jego dno znajduje się 6 m poniżej poziomu morza, przy głębokości maksymalnej 45 m. Jeziora leżą z reguły w głębokich rynnach, wiele z nich ma charakter przepływowy. Poza jeziorami liczne są starorzecza i inne drobne zbiorniki wodne. Polodowcowy krajobraz parku jest bardzo wyrazisty, ale został już w dużym stopniu przeobrażony przez wielowiekową działalność człowieka. Przede wszystkim chodzi tu o przekształcenie terenów leśnych w rolnicze, regulacje rzek i osuszanie terenów wilgotnych. Obecnie leśność obszaru kształtuje się na poziomie około 33%.

*Rolniczy krajobraz południowej części parku
(fot. Artur Golis)*

Walory przyrodnicze

Puszcza Notecka w zdecydowany sposób kształtuje północną część parku. Ubogie siedliska wydmy porasta sosna, jedynie w obniżeniach zajmowanych przez jeziora istnieją warunki do rozwoju bardziej wymagających drzew liściastych. Puszcza jest obecnie domem wielu gatunków roślin i zwierząt. Występuje tu około 50 gatunków rzadkich ptaków, w tym jedna z większych populacji bielika. Charakterystycznym gatunkiem rozległych terenów leśnych jest lerka, zwana również skowronkiem borowym. Rozległe tereny Puszczy Noteckiej to teraz także jedyna stała ostoja wilka w zachodniej Polsce. Bogaty jest świat owadów. Liczne są pomniki przyrody ożywionej, między innymi we wsi Ma-

Dąb „Józef” w Marianowie (fot. Jacek Wendzonka)

Lerka (fot. Tomasz Skorupka)

rianowo rośnie największy dąb w Puszczy o obwodzie 840 cm – „Józef”. Bardzo interesujące jest Jezioro Kłosowskie, na którym znajdują się dwie wyspy pół wieku temu objęte ochroną w formie rezerwatu ornitologicznego Czaple Wyspy dla ochrony miejsc lęgowych czapli, kormoranów, rybołówów, sokołów i kań czarnych. Przy jeziorach wytwarzają się cenne przyrodniczo torfowiska, a stoki zlewni porastają lasy bukowe, często z bardzo starym drzewostanem, na przykład w granicach rezerwatu leśnego Buki nad Jeziorem Lutomskim i rezerwatu krajobrazowego Bukowy Ostrów, przy ścieżce przyrodniczej Jary koło Chalina czy wokół Jeziora Ławickiego. Kolejnym ciekawym fragmentem terenu

Czaple siwe – symbol parku (fot. Piotr Skórnicki)

jest obszar Natura 2000 Jezioro Kubek, obejmujący jezioro wraz z otaczającymi je lasami. Jezioro jest płytkie (3 m), przepływowo, zasilane strumieniem z terenów źródłiskowych w części północnej, z rzadkimi zbiorowiskami włosieniczników. W najbliższym otoczeniu jeziora występują olsy i lasy grądowe, w wyższych położeniach zastępowane przez bór sosnowy porastający okoliczne wydmy. Odnotowano tu kilka rzadkich gatunków mchów i roślin chronionych, takich jak zimoziół północny, pomocnik baldaszkowaty i widłak goździsty. Spośród zwierząt do najciekawszych można zaliczyć przede wszystkim wilka, a także zimorodka, żurawia i rzadkiego rybołowa, natomiast w źródłiskach występuje jedyny chroniony w Polsce chruścik krynicznik wilgotka. Z kolei obszar Natura 2000 Jezioro Mnich, obejmujący jezioro Mnich, jezioro Mnich Mały i ciek je łączący, jest otoczony unikatowym torfowiskiem z reliktowymi wapnolubnymi gatunkami mszaków. Dno jeziora Mnich Mały porastają łąki ramienicowe. Przy wschodnim brzegu jeziora Mnich znajduje się wspomniany już rezerwat Cegliniec, a wokół niego – lasy grądowe i bory bagienne. Funkcjonuje tu silna populacja bobra, są to też tereny lęgowe bielika i żurawia. W torfowisku rozwija się, odkryta w 2011 roku, ważka zalotka większa, będąca gatunkiem „parasolowym”, chroniącym drobne zbiorniki wodne. Z roślin na uwagę zasługują ramienice, mięsożerna aldrowanda pęcherzykowata oraz storczyk lipiennik Loesela.

Odmiennej charakter przyrodniczy mają tereny na południe od Warty. Istotnymi elementami krajobrazu są tu rzeka Warta wraz ze starorzeczami i przyległymi wilgotnymi łąkami oraz jeziora i strugi je łączące. Największe powierzchnie zajmują jednak lasy liściaste oraz pola uprawne.

Zalotka większa (fot. Jacek Wendzonka)

Źródlika przy jeziorze Kubek (fot. Jacek Wendzonka)

Rzeźba terenu jest bardzo urozmaicona, co przekłada się na liczbę siedlisk, a co za tym idzie – dużą różnorodność flory i fauny. Bogata jest awifauna, w której skład wchodzi między innymi ptaki drapieżne: bielik, kania czarna, kania ruda i trzmielojad. Nad wodami występują bóbr i wydra, a w lasach rzadki nadržewny ssak – popielica. Duże uwodnienie terenu sprzyja płazom – występują tu na przykład kumak nizinny i traszka grzebieniasta. Bogaty jest świat owadów. Stwierdzono tu między innymi 10 gatunków chronionych trzmieli, w tym zagrożonego trzmiela tajgowego. W licznych zabytkowych parkach wiejskich rosną okazałe drzewa, takie jak stare dęby, w których rozwija się rzadki chrząszcz pachnica dębowa. W Sierakowie na strychu budynku ośrodka zdrowia mieści się jedna z najliczniejszych kolonii rozrodczych nocka dużego w Polsce.

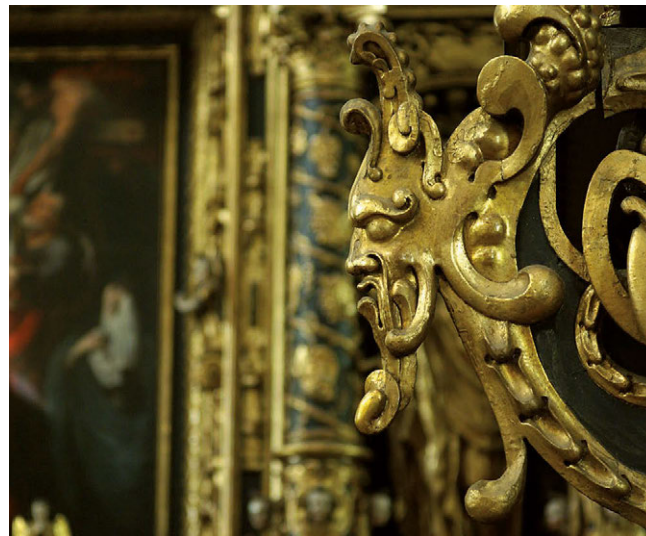
Starorzecze Warty w Kłosowicach
(fot. Jacek Wendzonka)

Walory kulturowe

Choć najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z epoki kamienia (Chrzypsko, Borowy Młyn), epoki brązu (Grobia) i epoki żelaza (Kłosowice), to puszczańsko-bagienny charakter terenu mu nie sprzyjał. Pierwsze wzmianki z XIII wieku wspominają o Puszczy Noteckiej jako o *silva magna* – wielkim lesie. Ludzie zaczęli się intensywniej osiedlać na tych ziemiach dopiero 100 lat później, a dynamiczny rozwój osadnictwa rozpoczął się w XVII wieku za sprawą ludności holenderskiej. Tak zwani Olędrzy byli specjalistami od osuszania bagien i zaczęli zmieniać charakter puszczy na bardziej sprzyjający ludziom. Powstawały liczne wsie

Kościół Najświętszej Marii Panny w Sierakowie
(fot. Piotr Skórnicki)

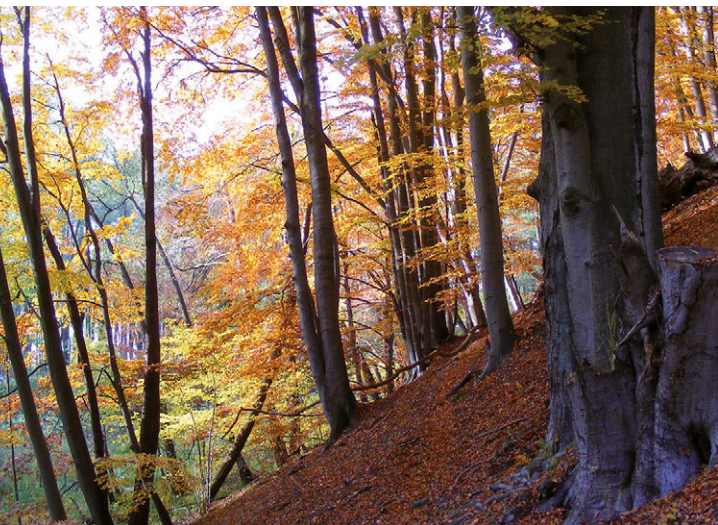

Przykład zdobnictwa w pobernardyńskim kościele w Sierakowie (fot. Jacek Wendzonka)

i osady, jedną z pierwszych było Bucharzewo. Od XIX wieku rozpoczął się proces wyludniania osad, spowodowany wyjąłowieniem gleby, a później stratami wojennymi. Wiele wsi zniknęło z powierzchni ziemi (na przykład Radosz), a ich miejsce ponownie zajął las. Osadnictwo po południowej stronie Warty miało się dużo lepiej, a jego głównym ośrodkiem stał się Sieraków. Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z połowy XIII wieku, a prawa miejskie otrzymała w roku 1335. Do dziś pozostaje jedynym, niewielkim (około 6100 mieszkańców) miastem w parku. Do najciekawszych obiektów kulturowych Sierakowa należy rozległy rynek, kościół pobernardyński Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej będący najcenniejszym zabytkiem miasta, zrujnowany kościół ewangelicki i zamek, w którym znajdują się sarkofagi członków rodziny Opałińskich – fundatorów kościoła bernardyńskiego. W Sierakowie warto też odwiedzić Stado Ogierów, najstarsze w Polsce i trzecie w Europie, z powozownią i szorownią. Jest tam również piękny dziedziniec z czterema potężnymi dębami. Do Stada przylega rozległy park założony w XIX wieku, z bogatym drzewostanem obfitującym w drzewa pomnikowe.

Liczne jeziora, rzeka Warta, lasy oraz urozmaicony pagórkowaty krajobraz zapewniają możliwość uprawiania w Sierakowskim Parku Krajobrazowym większości form aktywnego wypoczynku, takich jak sporty motorowodne, kajakarstwo, żeglarsstwo, kolarstwo, jeździectwo, a nawet narciarstwo biegowe i kręglarsstwo. Można też oczywiście odbywać wędrowki piesze lub po prostu wypoczywać na plaży. W samym Sierakowie znajdują się trzy ośrodki sportowo-rekreacyjne z bazą noclegowo-żywieniową. Najatrakcyjniejsze plaże z dobrym dojazdem znajdują się nad jeziorami: Jaroszewskim, Ławickim, Chrzypskim, Kwileckim i Młyńskim. Park jest pocięty gęstą siecią szlaków turystycznych (pieszych, konnych, rowerowych, wodnych), których łączną długość szacuje się na około 1000 km. Na szczególną uwagę zasługuje rowerowy Szlak Powstań Narodowych 1769–1919, którego tematyką jest historia walk narodowowyzwoleńczych. Bardzo ważnym miejscem dla edukacji przyrodniczej regionu jest Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie, stanowiący również centralny obiekt systemu certyfikowanych tras nordic walking.

*Buczyna na trasie ścieżki dydaktycznej Jary koło Chalina
(fot. Karolina Ferenc)*

Ścieżki dydaktyczne

■ Jary koło Chalina (długość 7 km, 12 przystanków). Trasa: Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie – jezioro Chalinek – wieś Chalin. Ścieżka biegnie wzdłuż krawędzi rynny jeziornej nad jeziorem Chalinek. Prezentuje polodowcowy krajobraz z erozyjnymi wcięciami (jarami) w krawędź rynny jeziornej, wraz z bogactwem przyrody ożywionej.

■ Marianówka (długość 2,5 km, 16 przystanków). Trasa: Marianowo – Szkółka Leśna Cegliniec – powrót. Ścieżka prezentuje zagadnienia związane z gospodarką leśną, hodowlą, ochroną i użytkowaniem lasu. Rozpoczyna się obok pomnikowego dębu „Józef”.

■ Nad Jeziorem Małym w Chalinie (długość 3 km, 7 przystanków). Trasa: Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie – pętla wokół Jeziora Małego – Jezioro Śremskie – Chalin. Ścieżka prezentuje ekosystem jeziorny i stawowy oraz ekosystemy leśne wykształcające się na różnych siedliskach wokół jeziora.

■ Ostępy Puszczy Noteckiej (długość 3 km, 10 przystanków). Trasa: po terenach Puszczy Noteckiej w rejonie Schroniska Chata Zbójców w Bucharzewie. Ścieżka prezentuje zagadnienia związane z ochroną przyrody i gospodarką leśną.

■ Stawy w Gardówcu (długość 5,2 km, 17 przystanków). Trasa: Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie – brzeg Jeziora Małego – stawy w Gardówcu – Struga Śremska – stawy rybne w Chalinie. Ścieżka przedstawia krajobraz polodowcowy oraz informacje na temat świata fauny i flory.

■ W parku dworskim w Chalinie i nad Jeziorem Śremskim (długość 2 km, 26 przystanków). Trasa: park w Ośrodku Edukacji Przyrodniczej w Chalinie – brzeg Jeziora Śremskiego. Ścieżka przedstawia zabytkowy XIX-wieczny park przydworski, gdzie można obejrzeć pomnikowe 200-letnie drzewa: platana i kasztana jadalnego oraz pochodzące z Anglii wyhodowane wegetatywnie dęby z tzw. Dębu Robin Hooda. Atrakcyjne jest także zejście ze skarpy wzdłuż Jeziora Śremskiego.

Warto zobaczyć:

- ▶ ścieżkę przyrodniczą Jary koło Chalina, prezentującą typowy krajobraz polodowcowy,
- ▶ panoramę Sierakowa z mostu przez Wartę,
- ▶ Diabelski Kamień – głaz narzutowy o obwodzie 11 m przy czarnym szlaku na północ od Lutomia,
- ▶ Leśny Ogród Edukacyjny w siedzibie Nadleśnictwa Sieraków w Bucharzewie,
- ▶ malowniczą panoramę parku z punktów widokowych w Łęczeczkach i Grobi („Góra Głazów”) oraz panoramę Puszczy Noteckiej z dostrzegalni przeciwpożarowej na Francuskich Górach,
- ▶ Dąb „Józef” w Marianowie – największy dąb w Puszczy Noteckiej, o obwodzie 840 cm.

Warto odwiedzić:

- ▶ zamek w Sierakowie z interesującą ekspozycją,
- ▶ najstarsze w Polsce Stado Ogierów w Sierakowie z zabytkową powozownią i szorownią oraz park założony w XIX wieku,
- ▶ kościół pobernardyński w Sierakowie z początku XVII wieku,
- ▶ Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie z zabytkowym, XIX-wiecznym dworkiem, parkiem przydworskim i ekspozycją przyrodniczą.

Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie (fot. Artur Golis)

Panorama Jeziora Chrzypskiego z punktu widokowego w Łęczeczkach (fot. Artur Golis)

Warto przeżyć:

- ▶ Festyn Rycerski w Starym Zatoeniu,
- ▶ spływ kajakowy Wartą z Sierakowa do Międzyzochodu,
- ▶ imprezę na orientację z wykorzystaniem infrastruktury Zielonego Punktu Kontrolnego w rejonie Chalina,
- ▶ przeprawę przez Wartę promem w Zatoeniu Starym,
- ▶ rajdy nordic walking w Chalinie,
- ▶ Triathlon Sieraków,
- ▶ „Tarpaniadę” i Memoriał im. K. Nowickiego,
- ▶ Dni Ziemi Sierakowskiej.

Rajd nordic walking w Chalinie (fot. Krzysztof Walczak)

Żerkowski-Czeszewski

Nadwarciański
Park Krajobrazowy

Park Krajobrazowy

0 0,5 1 2 km

Widok z Wału Żerkowskiego (fot. Marek Chwistek)

Podstawowe informacje

- Rok utworzenia: 1994
- Powierzchnia: 15 794,84 ha
- Cele ochrony: zachowanie krajobrazu polodowcowego, ze szczególnym uwzględnieniem fragmentu Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej i kulminacji Wału Żerkowskiego oraz cennych ekosystemów, w tym zespołów lasów grądowych i łągowych; utrzymanie struktury przestrzennej terenu podkreślającej swoiste cechy miejscowego krajobrazu oraz cenne walory kulturowe
- Położenie fizycznogeograficzne: Kotlina Śremska, Równina Rychwalska, Dolina Konińska, Równina Wrzesińska, Wysocka Kaliska, Wał Żerkowski
- Położenie administracyjne: powiat jarociński, gmina Żerków; powiat średzki, gmina Nowe Miasto nad Wartą; powiat wrzesiński, gmina Miłostaw
- Inne formy ochrony przyrody: rezerваты przyrody: Czeszewski Las, Dębno nad Wartą i Dwunastak; Obszar Chronionego Krajobrazu Szwajcaria Żerkowska; obszary Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków Dolina Środkowej Warty, obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Lasy Żerkowsko-Czeszewskie; użytek ekologiczny Pasieka; pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

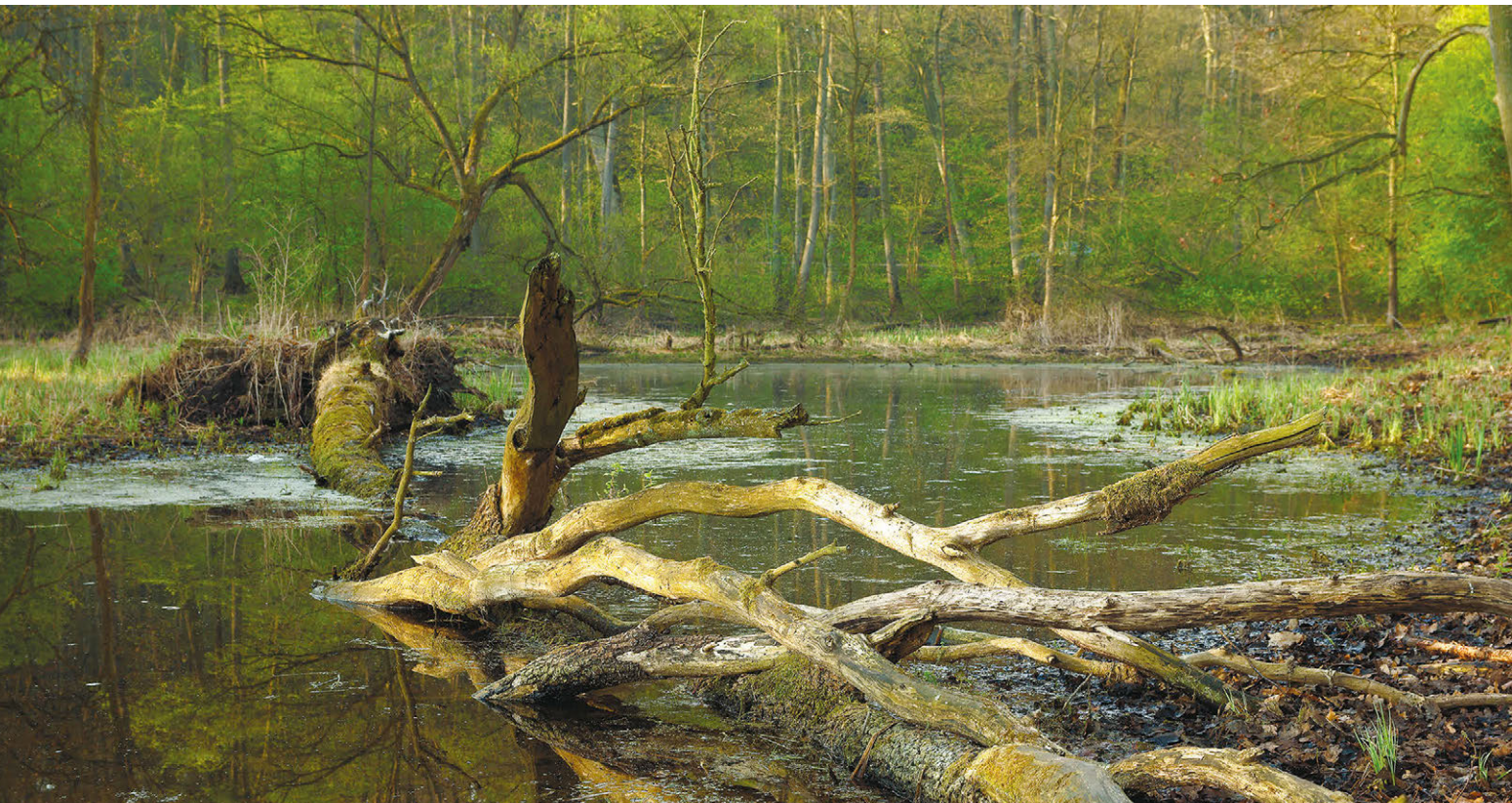
Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy usytuowany jest w środkowej części województwa wielkopolskiego w obrębie sześciu mezoregionów. Opisywany teren w przeważającej części leży w Kotlinie Śremskiej i Równinie Rychwalskiej, mniejsze fragmenty parku znajdują się w obrębie Doliny Konińskiej, Równiny Wrzesińskiej, Wysoczyzny Kaliskiej i Wału Żerkowskiego. Cechą unikatową tego obszaru jest znaczne zróżnicowanie rzeźby w części południowej, ukształtowanej podczas ostatniego zlodowacenia i będącej zarazem granicą maksymalnego zasięgu tego zlodowacenia. Teren ten gwałtownie opada w kierunku dolin rzecznych, ukazując terasy zalewowe z cennymi łąkami i łąkami oraz nadrzeczными łakami. Przepływająca przez park Warta rozdziela go na dwie części. Większa część obszaru na południe od doliny rzecznej to pola i łąki z licznymi wsiami i osadami ludzkimi oraz miasteczkiem Żerków, usytuowanym na wzgórzu. Zasad-

Stawy w Miłosławiu (fot. Marek Chwistek)

niczym elementem krajobrazu jest tu Wał Żerkowski z kulminacjami Łysej Góry (161 m n.p.m.) i Góry Żerkowskiej (155 m n.p.m.). Krajobraz północnej części parku (wraz z doliną Warty) jest mniej zróżnicowany. Tworzą go przede wszystkim zwarte kompleksy: leśny z bogatą fauną i florą oraz stawy okalający miasto Miłosław.

Starorzecze ukryte wśród nadwarciańskich lasów
(fot. Marek Chwistek)

Walory przyrodnicze

Mimo znacznej antropopresji już od zarania dziejów opisywane tereny zachowały częściowo swoje pierwotne cechy. Dotyczy to zwłaszcza obszaru lewej terasy zalewowej Warty od Pogorzelicy do Dębna. Teren ten znajduje się pomiędzy wałami przeciwpowodziowymi, co powoduje, że okresowo zalewany jest przez wezbrane wody Lutyni i Warty. Wtedy życiodajne zalewy wypełniają liczne starorzeczka, stanowiące swoisty rezerwuuar wody w czasie suchych miesięcy późnowiosennych i letnich. Wokół starorzeczy i nad rzekami rozciągają się niezwykle cenne lasy łęgowe (w tym łęgi jesionowo-wiązowe) i grądowe, dobrze zachowane zwłaszcza w widłach Lutyni i Warty, w tak zwanym Uroczysku Warta. Walory i znaczenie okolicznych lasów dostrzeżono już na początku XX wieku, ustanawiając tam z inicjatywy Hugo Conwentza i Friedricha Pfuha pierwszy w Wielkopolsce rezerwat przyrody na obszarze 0,75 ha. Również znani polscy przyrodnicy – profesorowie Adam

Wodziczko czy Jan Sokołowski – doceniali nieprzeciętne bogactwo przyrodnicze tego terenu. Obecnie znaczna część Uroczyska Warta wchodzi w skład utworzonego w 2004 roku rezerwatu leśnego Czeszewski Las o powierzchni 222,62 ha, natomiast po drugiej stronie Warty w 1959 roku utworzono rezerwat leśny Dwunastak, chroniący fragment grądu niskiego, łęgu i lasu mieszanego o cechach zespołów naturalnych. Na terenie parku istnieją również liczne pojedyncze drzewa i grupy drzew uznane za pomniki przyrody. Takie drzewa mają nie tylko wartość przyrodniczą, ale i historyczną, upamiętniając pobyt Henryka Sienkiewicza czy miejsce podpisania rozporządzenia powołującego park krajobrazowy.

Uwilgotnienie opisywanego terenu sprzyja występowaniu fiołka mokradłowego, goryczki wąskolistnej czy czarcikęsika Kluka. W okolicy Dębna rośnie bardzo rzadki pszeniec grzebieniasty. Dzięki obecności lasów o charakterze puszczańskim nie brakuje tu rzadkich i zagrożonych wyginieciem zwierząt bezkręgowych, takich jak kozioróg

Nad Lutynią (fot. Marek Chwistek)

Czarci kęsik Kluka (fot. Mirosław Masztalerz)

dębosz, pachnica dębowa czy ciótek matowy. Oprócz owadów i ślimaków świdrzyków, objętych szczególną ochroną w rezerwacie faunistycznym Dębno nad Wartą, na terenach tych bardzo licznie występują kumaki nizinne, grzebiuszki ziemne czy zaskrońce. Duża liczebność ptaków wodno-błotnych wynika z faktu występowania znacznej różnorodności siedliskowej, zwłaszcza obszarów podmokłych wraz ze stawami hodowlanymi, które stanowią dogodne miejsca żerowania i rozrodu. Przemierzając park, można spotkać bielika, kanię rudą, bociana czarnego czy

Świdrzyk stępiący (fot. Marek Chwistek)

czaplę białą. Nie sposób też pominąć dzięciołów, przede wszystkim dzięcioła średniego, którego populacja jest jedną z największych w Wielkopolsce. Występowanie tego ptaka uzależnione jest od dostępności starych drzew, których w okolicy Czeszewa nie brakuje. Rzeki oraz mniejsze ciekie wodne w ostatnich latach zostały licznie skolonizowane przez bobry, przywracające naturalny charakter siedlisk przyrodniczych.

Aby zahamować deficyt wody w Uroczysku Warta (spowodowany między innymi działalnością zbiornika retencyjnego Jeziorsko) i związany z tym proces grądowienia łągów, Nadleśnictwo Jarocin wykonało progi gabionowe na Lutyni oraz przepusty jednokierunkowe na starorzeczach, pozwalające zatrzymać wodę na opisywanym terenie. Celem tych prac jest zahamowanie lub spowolnienie zmian siedliskowych poprzez przywrócenie pierwotnego reżimu hydrologicznego.

Bocian czarny na gnieździe (fot. Marek Chwistek)

Walory kulturowe

Wcześniejsza działalność człowieka na terenie parku pozostawiła po sobie spuściznę w postaci wielu interesujących zabytków architektury. Obiektem wyróżniającym się na tle innych jest XV-wieczny kościół gotycki w Dębnie. Budowę oraz uposażenie świątyni sfinansował prymas Wincenty Kot, wywodzący się z tej miejscowości. Dębno w XIX wie-

*Pomnik Juliusza Słowackiego w Miłostawiu
(fot. Marek Chwistek)*

Gotycki kościół w Dębnie (fot. Marek Chwistek)

ku zasłynęło także za sprawą funkcjonującego ówczesnie zakładu wodoleczniczego, leczącego według zasad Priessnitza, oraz jako ośrodek życia kulturalnego. Cennym obiektem jest pałac w Śmiełowie, w którym obecnie mieści się Muzeum Adama Mickiewicza. Do rozstawienia miejscowości wieszcz przyczynił się, przybywając tu w 1831 roku. Piękno okolicy natchnęło poetę do stworzenia „Pana Tadeusza”, w którym można doszukać się opisów ówczesnego Śmiełowa i okolic. W pobliskim Brzostkowie, na zboczu Wału Żerkowskiego, znajduje się XIX-wieczny klasycystyczny kościół oraz dwór wraz ze spichlerzem. Na północy parku na zwiedzających czeka XIX-wieczny pałac w Miłostawiu, w którym funkcjonuje Izba Pamięci Kościelskich. Za pałacem rozciąga się park założony w stylu francuskim, a następnie przekształcony na styl angielski z licznymi mostami nad kanałami. W parku odsłonięto pierwszy na ziemiach polskich pomnik Juliusza Słowackiego. Niedaleko Miłostawia, w Winnej Górze, znajduje się malowniczy pałacyk, a w nim Izba Pamięci Generała Jana Henryka Dąbrowskiego.

Ze względu na urozmaiconą rzeźbę terenu, południową część obszaru parku nazwano Szwajcarią Żerkowską. Nazwa ta zaczęła funkcjonować w XIX wieku podczas dynamicznego rozwoju turystyki. Na terenie całego parku liczne szlaki piesze i rowerowe pozwalają na aktywne poznawanie jego piękna. W zachodniej części parku funkcjonują trasy do nordic walkingu. Przy jednej z nich w Wolicy Koziej wybudowano wieżę widokową, z której można podziwiać panoramę Hermanowa i okolic. Wielbiciel turystyki wodnej mogą skorzystać ze szlaku kajakowego na Lutyni czy Wielkiej Pętli Wielkopolski na Warcie. Poza siecią szlaków tereny parku mogą zaoferować wiele innych elementów infrastruktury turystycznej: obiekty noclegowe, wypożyczalnie rowerów i kajaków czy korty do tenisa i squasha. Dla osób chcących zapoznać się z funkcjonowaniem złożonego ekosystemu leśnego otwarto Ośrodek Edukacji Leśnej w Czeszewie, a tuż za nim (po drugiej stronie Warty) wyznaczono ścieżki edukacyjne, które pozwalają na zdobywanie wiedzy w terenie. Przy samym ośrodku wybudowano też instalację Rzeka, przedstawiającą model koryta rzeki oraz obieg wody w przyrodzie.

Ścieżki dydaktyczne

■ Nad Lutynią (długość 2 km, 8 przystanków). Trasa: parking przy wale przeciwpowodziowym – ujście Lutyni – łąki – stanowisko archeologiczne – powrót. Ścieżka ukazuje las łęgowy, jego mieszkańców, zwłaszcza ważki, ujście Lutyni oraz śródleśne łąki wraz ze średniowiecznym grodziskiem.

■ Stare Dęby (długość 0,5 km, 8 przystanków). Trasa: Kamień Sienkiewicza – Mała Starucha – pole biwakowe. Ścieżka przedstawia miejsca żerowania kozioroga dębsza, ptaki związane ze środowiskiem wodnym oraz młode pokolenie lasu.

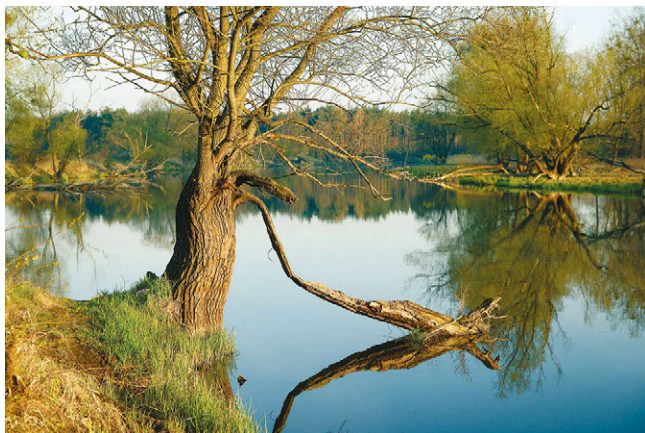
■ Starorzecze (długość 2,5 km, 20 przystanków). Trasa: Prom Nikodem – wzdłuż Warty – starorzecze Starucha – leśniczówka Warta – Kamień Sienkiewicza. Ścieżka przedstawia krajobraz nadwarciański, miejsca żerowania bobrów, wpływ powodzi i kry lodowej na las oraz gatunki drzew występujące w lesie i sposoby ich rozpoznawania.

Spyt w kajakowy Lutynią (fot. Marek Chwistek)

Warto zobaczyć:

- ▶ panoramę doliny Warty i Lutyni z punktu widokowego w Brzostkowie,
- ▶ panoramę Hermanowa i Dębna z wieży widokowej w Wolicy Koziej,
- ▶ ptaki podczas przelotów i te gniazdujące na stawach hodowlanych w Miłosławiu, Raszewach oraz Podlesiu,
- ▶ starorzecza w nadwarciańskich kompleksach leśnych wraz z bogactwem fauny i flory.

Starorzecze w rezerwacie Dębno nad Wartą
(fot. Marek Chwistek)

Warto odwiedzić:

- ▶ kościół gotycki z XV wieku w Dębnie nad Wartą ufundowany przez ówczesnego prymasa Wincentego Kota,
- ▶ Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie wraz z przylegającym parkiem upamiętniające pobyt i twórczość wieszca oraz inne sławne postacie,
- ▶ pałac w Miłosławiu z otaczającym go parkiem, w którym znajduje się pomnik Juliusza Słowackiego,
- ▶ barokowy kościół z rozbudowaną nawą i prezbiterium w stylu neobarokowym wraz z kaplicą grobową Jana Henryka Dąbrowskiego oraz pałac z izbą pamięci poświęconą twórcy legionów w Winnej Górze,

Pałac w Śmiełowie (fot. Natalia Sulanowska)

- ▶ Ośrodek Edukacji Leśnej w Czeszewie, prezentujący walory okolicy oraz obieg wody w przyrodzie,
- ▶ neogotycki zameczek myśliwski w Bugaju (tzw. Bażantarnię), zbudowany w formie średniowiecznego zespołu obronnego.

Warto przeżyć:

- ▶ poszukiwanie skarbu – questy w Miłosławiu i Żerkowie
- ▶ Noc Muzeów i lekcje muzealne w Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie,
- ▶ spływ kajakowy Wartą, podczas którego można podziwiać lasy i łąki nadrzeczne,
- ▶ przeprawę przez Wartę promem górnolinowym w Nowej Wsi Podgórnej, Czeszewie lub Dębnie nad Wartą,
- ▶ romantyczny spacer w parku miłosławskim i śmiełowskim śladami pisarzy i poetów.

Prom w Dębnie nad Wartą (fot. Marek Chwistek)

Nadwarciański

Park

Grabowo

Zydowo

Szamarzewo

Łąbrowa

Działy

Dziedzice

Jarosław

Kołaczkowo

Gorządowo

Barkowo

Samarzewo

Ciążeń

Policko

Borzykowo

Pietrzyków-Kolonia

Pietrzyków

Rataje

Ciążeńskie Holendry

Wszembórz

Nadwarciański

Park

Cieśle Małe

Dłusk

Białobrzeg

Wrąbczynek

Cieśle Wielkie

Walgą

Białobrzeg Ratajski

Wrąbczyn Górski

Splawie

Tarnowa

Zapowiednia

Wrąbczynkowskie Holendry

Wrąbczyn

Królewiny

Adamierz

Trzcianki

Kruszyny

Glinianki

Myszakówek

Myszaków

Tłoczyna

Łukom

Bukowe

Paruchów

Konnożyce Przybysławskie

Ruda Komorska

Baraniec

Koszelewska Łąka

Łomów

Antonin

Przybysław

Lupice

Lisewska Kolonia

Ciemierów-Kolonia

Grądy Górne

Anielewo

Grądzień

Żerkowsko-Czeszewski Park Krajobrazowy

Chwałów

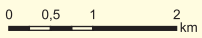
Prośna

Siekierzyn

Lisawo

Ciemierów

Staw

Krajobrazowy

Nadwarciański

Park Krajobrazowy

Urozmaicony krajobraz parku (fot. Marek Chwistek)

Podstawowe informacje

- Rok utworzenia: 1995
- Powierzchnia: 13 428 ha
- Cele ochrony: zachowanie pradolinnego krajobrazu doliny środkowej Warty z mozaiką siedlisk przyrodniczych (zwłaszcza wodnych i łąkowych), stwarzających dogodne warunki do bytowania dla ptaków wodno-błotnych; zabezpieczenie walorów kulturowych związanych z osadnictwem na kępach wydmowych i na krawędzi pradoliny, w tym z ośrodkami władzy kościelnej i świeckiej w Łądzie, Ciężeniu i Pyzdrach
- Położenie fizycznogeograficzne: Dolina Konińska, Równina Rychwalska
- Położenie administracyjne: powiat koniński, gmina Rzgów; powiat słupecki, gminy: Łądek i Zagórz; powiat wrzesiński, gmina Pyzdry
- Inne formy ochrony przyrody: Pyzdrowski Obszar Chronionego Krajobrazu; obszary Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków Dolina Środkowej Warty, obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Ostoja Nadwarciańska; użytek ekologiczny w gminie Łądek; pomniki przyrody

Położenie i krajobraz

Nadwarciański Park Krajobrazowy obejmuje około 30-kilometrowy odcinek doliny Warty w jej środkowym biegu od autostrady A2 na wschodzie po ujście Proсны, w obrębie mezoregionu zwanego Doliną Konińską. Dominującym elementem ukształtowania terenu jest tu szeroka, płaska pradolina, wyżłobiona przez połączone wody z topniejącego lądolodu oraz wody Prawarty. Krawędzie pradoliny (zwłaszcza po północnej stronie rzeki) są wyraźnie zaznaczone w terenie i tworzą naturalne punkty widokowe. Dziś pradolinę wykorzystuje Warta, osiągająca tu zaledwie kilkadziesiąt metrów szerokości; w czasie okresowych wezbrań zalewa ona płaskie dno doliny, zasilając w wodę liczne starorzecza i smugi. Pierwotny, naturalny rytm wezbrań i niżówek został zakłócony przez powstanie i funkcjonowanie zbiornika retencyjnego Jezioro oraz budowę wałów przeciwpowodziowych, które odcięły część doliny od życiodajnych zalewów. Rzekę obwałowano dwustronnie we wschodniej części parku, wał przeciwpowodziowy występuje też na południowym brzegu na odcinku Modlica – Pызdry – Białobrzeg. Okresowe rozlewiska nie obejmują terenów na tak zwanym zawału, a także pagórków wydmowych powstałych wskutek działalności wiatru na przedpolu lądolodu. Najbardziej efektowne wydmy zobaczyć dziś można w rejonie Łądkowskiego Borku (między innymi Piaskowa Góra), koło Wrąbczynka oraz na południe od Pietrzykowa (tak zwane Białe Góry). Uzupełnieniem sieci rzecznej parku są dopływy Warty (do większych należą Czarna Struga, Meszna, Proсны i Wrześnica).

Niegdyś dolinę Warty porastały lasy łąkowe. Dzisiejszy krajobraz to efekt tradycyjnego, pastersko-łąkarskiego użytkowania doliny, uzależnionego od zmiennego rytmu przepływów rzeki z regularnymi wezbrzeniami, tworzącymi okresowe rozlewiska. Charakterystyczny dla tych stron był zwłaszcza swobodny wypas wielotysięcznych stad gęsi, sprzyjający utrzymaniu terenów otwartych. Dziś powierzchnia płaskiego dna doliny Warty zajęta jest przez mozaikę podmokłych łąk, szuwarów, pastwisk, gruntów ornych i zadrzewień, pomiędzy którymi występują liczne

Starorzecza i wydmy (fot. Marek Chwistek)

starorzecza, smugi i wydmy. Coraz większy obszar zajmują pola uprawne. Nieliczne rozproszone zabudowania usytuowane są zazwyczaj na wyniesionych kępach wydmowych, a wszystkie większe miejscowości założono wzdłuż krawędzi pradoliny, poza strefą zalewów. Największe miejscowości parku to Pызdry i Zagórw, których układ urbanistyczny zachował wyraźne ślady dawnego założenia lokacyjnego. Najbardziej zauważalnymi przykładami wpływu człowieka na tutejszy krajobraz są niewątpliwie przecinająca dolinę autostrada oraz ciągnące się kilometrami wały przeciwpowodziowe.

Podmokłe łąki w dolinie Warty (fot. Marek Chwistek)

Walory przyrodnicze

Niezwykle bogactwo roślinności parku tworzącej około 230 zespołów (od bagiennych i torfowiskowych po wydmore) powstało między innymi jako efekt pastersko-łąkarskiej działalności człowieka. Charakterystycznym zbiorowiskiem leśnym są fragmenty łągów nadrzecznych, niegdyś zajmujących znacznie większą powierzchnię. W miejscach zabagnionych występują olsy. Krawędzie pradoliny w okolicy Kopojna porasta cenny zespół łągu zboczowego. Powierzchnię licznych starorzeczy pokrywają zbiorowiska roślin wodnych, wokół rozciągają się szuwały. Miejsca suche, wydmore porastają bory sosnowe oraz zbiorowiska muraw napiaskowych. Najbardziej charakterystycznym elementem krajobrazu są rozległe łąki, które w okresie kwitnienia cechują się dużymi walorami estetycznymi. Wśród nich znaczne powierzchnie zajmują wartościowe łąki wyczyńcowe. Do najcenniejszych należą bogate florystycznie łąki trzęślicowe (ze stanowiskami staroduba łąkowego) oraz śródlądowe zbiorowiska słonorośli ze stanowiskami rzadkich gatunków (jarnik solankowy, świbka morska, mlecznik nadmorski, oczeret Tabernemontana, storczyk błotny – na Łąkach Pyzdrskich znajduje się jego jedyne stanowisko w Wiel-

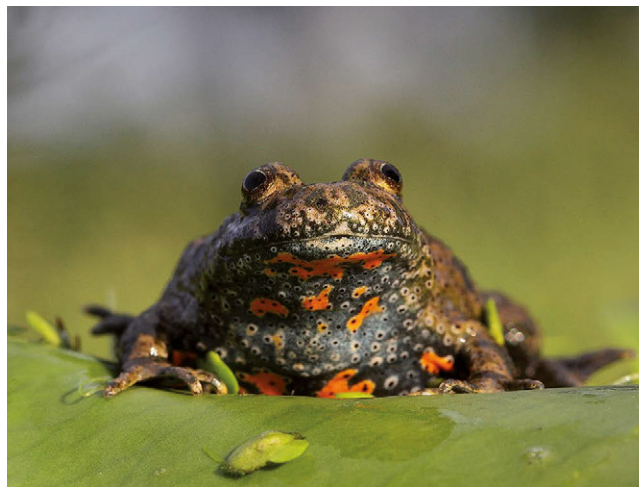
Storczyk błotny (fot. Piotr Basiński)

kopolsce). Flora parku obejmuje blisko tysiąc gatunków, spośród których około 10% to gatunki rzadkie i ginące. Na uwagę zasługują rośliny rzadkie i chronione – między innymi skrzyp olbrzymi, goździk pyszny, kosaciec syberyjski, goryczka wąskolistna oraz kilka gatunków rodzimych efektownych storczyków.

Spośród różnych grup systematycznych najlepiej rozpoznane w parku są kręgowce. Wśród ryb odnotowano obecność rzadszych gatunków – kozy, piskorza i różanki. Dogodne warunki siedliskowe sprzyjają występowaniu licznych płazów, w tym traszki grzebieniastej, rzekotki drzewnej i kumaka nizinnego. Gady reprezentowane są między innymi przez popularnego zaskrońca i jaszczurkę zwinkę. Najbogatszy jest świat ptaków (szczególnie wodno-błotnych), dla których dolina Warty stanowi ważną ostoję łągową oraz miejsce odpoczynku w czasie sezonowych przelotów. Dotychczas w parku stwierdzono ponad 230 gatunków, z czego ponad 150 odbywało tu lęgi. Podmokłe łąki stwarzają dogodne warunki do życia dla ptaków siewkowych: czajki (ptak herbowy parku), krwawodzioba, kszyka i rycyka, chruścieli (kokoszka, wodnik, kropiatka, zielonka) oraz wielu gatunków kaczek, w tym tak zwanych kaczek łąkowych: płaskonosy, cyranki i krakwy. Nad Wartą i jej dopływami bytują zimorodki i remizy, w rejonie starorzeczy żerują śmieszki. W cza-

Kumak nizinny (fot. Tomasz Skorupka)

się wędrówek po parku często usłyszeć można klangor żurawi i huczenie bąka, a wczesną wiosną nie sposób nie zauważyć żerujących gęgaw. Dolina Warty stanowi ostoję dla kilku gatunków rybitw, w tym białowąsej, biało-czelnej i czarnej. Ptaki drapieżne reprezentowane są między innymi przez błotniaka stawowego i łąkowego oraz pustułkę. Warto odnotować wysokie zagęszczenie gniazd bociana białego, które można tu oglądać niemal w każdej miejscowości, pojawia się również jego rzadszy krewniak – bocian czarny. W okresie przelotów dolina Warty staje się miejscem odpoczynku dla migrujących ptaków, w tym blaszkodziobych (między innymi różnych gatunków gęsi), ptaków siewkowych (na przykład batalionów) i żurawi. W przeszłości świat awifauny parku był znacznie bardziej zróżnicowany, jednak część gatunków w wyniku powstania wałów, ograniczenia wiosennych wylewów i zaniechania koszenia łąk wycofała się i dziś można je obserwować głównie w trakcie przelotów. Faunę ssaków parku oprócz gatunków pospolitych reprezentują charakterystyczne zwierzęta związane z wodami – licznie występujące bobry oraz wydry.

Do głównych zagrożeń dla walorów przyrodniczych parku należą modyfikacja reżimu hydrologicznego w dolinie Warty poprzez gospodarkę wodną na zbiorniku Jezioro nie uwzględniającą potrzeb ochrony przyrody

Czajka – ptak herbowy parku (fot. Marek Chwistek)

oraz nieprawidłowe melioracje na obszarze tak zwanego zawala, a także zmiana sposobu użytkowania gruntów (ograniczenie ekstensywnej gospodarki łąkowo-pasterkiej). Wśród innych zagrożeń wymienia się między innymi drapieżnictwo lisa, norki amerykańskiej czy ptaków krukowatych, zanieczyszczenie wód oraz funkcjonowanie „dzikich” wysypisk śmieci.

Żerujące bociany białe (fot. Marek Chwistek)

Śladami po osadnictwie zlokalizowanym w dolinie Warty we wczesnym średniowieczu i czasach jeszcze dawniejszych są grodziska w Modlicy (Szwedzki Okop), Bartogach (Góra Mszalna), Samarzewie i najstynniejsze na Rydlowej Górze w Łądzie. Większość późniejszych zabytków znajduje się w miejscowościach położonych już poza strefą zalewów. W Łądzie zachwyca opactwo pocysterskie wpisane na prestiżową listę pomników historii. Obok znajduje się XIX-wieczny dworek – obecnie siedziba Ośrodka Edukacji Przyrodniczej. Śladem dawnych tradycji hodowlanych jest pomnik gęsi. W rokokowym pałacu biskupim w Ciążeniu zgromadzono unikatowe zbiory literatury masońskiej. Chlubą Zagórowa jest barokowy kościół oraz figura Jana Nepomucena – świętego chroniącego przed powodzią. Ciekawe obiekty sakralne znajdują się również w Rzgowie (drewniany kościół św. Jakuba) i Łądku (barokowa świątynia pocysterska). Do licznych zabytków Pызdr zalicza się między innymi pofranciszkański zespół klasztorny (obecnie siedzibę Muzeum Regionalnego), kościół farny, dwa zniszczone wiatraki koźlaki i wiatrak typu holenderskiego. W nieodległym Borzykowie zrekonstruowano posterunek graniczny z czasów zaborów. Śladami po innych nacjach zamieszkujących dolinę Warty są macewy zgromadzone

Cmentarz ewangelicki we Wrąbczynkowskich Holendrach
(fot. Marek Chwistek)

Pałac w Ciążeniu (fot. Piotr Basiński)

w pyzdrowskim muzeum, kościoły ewangeliczne: murowany w Zagórowie i drewniany we Wrąbczynkowskich Holendrach (dziś katolicki) oraz kilka cmentarzy.

Figura św. Jana Nepomucena w Zagórowie
(fot. Marek Chwistek)

Turystyka

Nadwarciański Park Krajobrazowy stwarza dogodne warunki do uprawiania ekoturystyki. Walory przyrodnicze podmokłej doliny Warty można poznać, wykorzystując czerwony szlak pieszy, Nadwarciańską Drogę Świętego Jakuba oraz ścieżki dydaktyczne. Należy jednak pamiętać, że wędrówka przez znaczną część roku może wymagać założenia kaloszy, a niekiedy będzie zupełnie niemożliwa. Rowerzyści mogą dotrzeć na teren parku z Konina, Śremu czy odległego Poznania Nadwarciańskim Szlakiem Rowerowym. Przepływająca przez park Warta stanowi element wodnego szlaku zwanego Wielką Pętlą Wielkopolski z przystaniami w Łądzie i Pyzdrach oraz wypożyczalniami kajaków (na przystaniach oraz w Dłusku). Lokalną atrakcją są nadal funkcjonujące przeprawy promowe. Wiele dróg (między innymi wzdłuż północnej krawędzi pradoliny oraz odcinek Zagórów – Łąd) cechuje się dużymi walorami widokowymi. Pradolinę w pełnej krasie można też podziwiać z naturalnego punktu widokowego w Ratajach, z mostów w Pyzdrach i Łądzie, a także z tarasu widokowego w dworze w Łądzie. Funkcjonujący w tym budynku Ośrodek Edukacji Przyrodniczej stanowi ważny w skali regionu obiekt prowadzący szeroko zakrojoną działalność dydaktyczną skierowaną do dzieci, młodzieży i dorosłych.

Ścieżki dydaktyczne

■ Krzynica (długość 6 km, 4 przystanki). Trasa: Łąd (parking przy moście) – Socznia – Krzynica – powrót. Ścieżka prezentuje krajobraz doliny Warty z charakterystycznymi elementami: łąkami, wydmmami i starorzeczami oraz bogactwem fauny i flory.

■ Łąd – Łądek (długość 9 km, 8 przystanków). Trasa: Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Łądzie – Rydlowa Góra – Łądkowski Borek – Łądek. Ścieżka prezentuje mozaikowy krajobraz doliny Warty oraz dziedzictwo kul-

*Przystań i kościół pofranciszkański w Pyzdrach
(fot. Piotr Basiński)*

turowe związane z dwoma ośrodkami osadniczymi – Łądem i Łądkiem.

■ Pyzdry – Białobrzeg (długość 8 km, 6 przystanków). Trasa: Pyzdry (parking przy moście) – Białobrzeg (Schronisko PTTK „Chatka Ornitologa”). Ścieżka prezentuje zróżnicowane ekosystemy doliny Warty w okolicy Pyzdr.

Na ekspozycji w Ośrodku Edukacji Przyrodniczej w Łądzie (fot. Marek Chwistek)

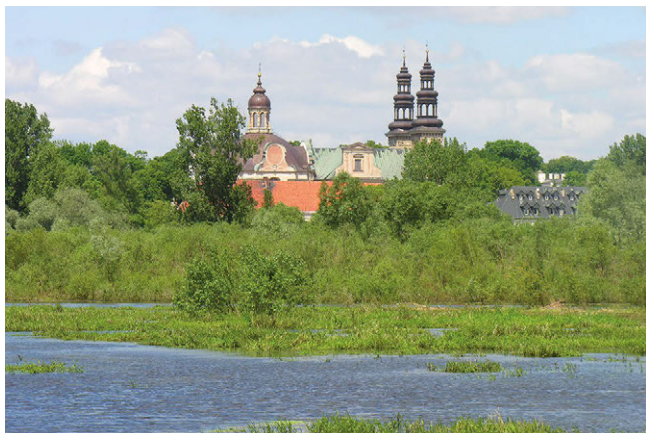
Warto zobaczyć:

- ▶ wiosenne rozlewiska w dolinie Warty z naturalnego punktu widokowego w Ratajach lub z mostu w Łądzie,
- ▶ wielkie stada gęsi, kaczek i ptaków siewkowych w czasie sezonowych przelotów,
- ▶ kwitnące storczyki na Łąkach Pyzdryskich, w tym unikatowego storczyka błotnego,
- ▶ liczne gniazda bociana białego (niemal w każdej wsi),
- ▶ malowniczą panoramę Pyzdr od strony rzeki.

Warto odwiedzić:

- ▶ pocysterskie opactwo w Łądzie nad Wartą, wpisane na listę pomników historii,
- ▶ Muzeum Regionalne w Pyzdrach (w zbiorach między innymi zabytkowe rękopisy, unikatowe freski, słupy graniczne z czasów zaborów i judaica),
- ▶ rokokowy pałac biskupów poznańskich w Ciążeniu, otoczony parkiem w stylu angielskim i francuskim, miejsce przechowywania największej w Polsce kolekcji masoników,
- ▶ grodzisko na Rydlowej Górze, ważny ośrodek władzy z okresu początków państwowości polskiej,

*Pocysterski klasztor w Łądzie nad Wartą
(fot. Piotr Basiński)*

*Widok na rozlewiska Warty z mostu w Łądzie
(fot. Piotr Basiński)*

- ▶ Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Łądzie z tarasem widokowym, ekspozycją przyrodniczą i repliką średnio-wiecznego grodu.

Warto przeżyć:

- ▶ Festiwal Kultury Słowiańskiej i Cysterskiej w Łądzie,
- ▶ spływ kajakowy z przystani w Łądzie lub Pyzdrach,
- ▶ poszukiwanie skarbu – quest w Pyzdrach,
- ▶ wycieczkę pieszą, rowerową lub wodną w ramach Rajdu Chatkowego (z metą w schronisku PTTK „Chatka Ornitologa” w Białobrzegu),
- ▶ przeprawę przez Wartę promem górnolinowym w Sławsku, Sługocinie lub Ciążeniu.

*Festiwal Kultury Słowiańskiej i Cysterskiej w Łądzie
(fot. Marek Chwistek)*

Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie

Od 1997 roku w Chalinie działa Ośrodek Edukacji Przyrodniczej. Obiekt położony jest w Sierakowskim Parku Krajobrazowym – jednym z najczystszych i najpiękniejszych rejonów Wielkopolski (wydmowe tereny Puszczy Noteckiej, dolina Warty, urozmaicona Kraina Stu Jezior). Mieści się w obrębie zabytkowego założenia dworskiego, obejmuje XIX-wieczny dwór, który pełni funkcję muzealno-konferencyjną, oraz bazę noclegową z 42 miejscami i zapleczem gastronomicznym. Wokół rozciąga się park przydworkowy i teren rekreacyjny. W pobliżu Ośrodka mają swój początek 4 wytyczone i opisane ścieżki dydaktyczne oraz 6 tras nordic walking. Do dyspozycji gości przygotowano ekspozycję przyrodniczą, imitację jaskini, tablicę edukacyjną z głosami zwierząt, wigwam mogący pomieścić około 60 osób, ogródek ziołowo-kwiatowy, kolekcję starych odmian drzew owocowych, boiska do koszykówki i piłki nożnej oraz kije nordic walking. Grupy zorganizowane mogą w Ośrodku skorzystać między innymi z wycieczek autokarowych i pieszych po Sierakowskim Parku Krajobrazowym, prelekcji przyrodniczych, zajęć z astronomii i nordic walking, warsztatów „Ptasie łęgi” i „Dzkie pszczołowate”, zajęć z terenoznawstwa, garncarstwa i kowalstwa.

Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Chalinie
(fot. Karolina Ferenc)

Zajęcia przy ścianie gniazdowej dla pszczołowatych
(fot. Karolina Ferenc)

- Ośrodek pozostaje do dyspozycji gości przez cały rok. Zapraszamy do organizacji zielonych szkół, wycieczek jednodniowych, warsztatów, konferencji, uroczystości rodzinnych i szkoleń.
- Więcej informacji: www.ekoedukacja.com.pl, www.zpkww.pl
- Informacje o ofercie i rezerwacje: Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego, tel.: 61 65 54 657, edukacja@zpkww.pl

Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Łądzie

Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Łądzie
(fot. Marek Chwistek)

Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w Łądzie rozpoczął działalność wiosną 2006 roku. Obiekt znajduje się na terenie Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego, około 25 km na zachód od Konina. Zlokalizowany jest na skraju zalewowej doliny Warty o urozmaiconym krajobrazie zdominowanym przez łąki i pastwiska z licznymi starorzeczami, stanowiącej obszar o niezwykłym bogactwie świata ptaków, płazów i roślin. Ośrodek mieści się w wyremontowanym dworze pochodzącym z XIX wieku, otoczonym parkiem. Obiekt dysponuje salą konferencyjno-wykładową na około 80 osób (wyposażoną w sprzęt audiowizualny), pracownią laboratoryjno-komputerową, salami wystawowymi, bazą noclegową na 50 miejsc, tablicą edukacyjną z głosami zwierząt oraz sprzętem do obserwacji ornitologicznych. W Ośrodku organizuje się między innymi wycieczki autokarowe i piesze po Nadwarciańskim i Powidzkim Parku Krajobrazowym, prelekcje oraz zajęcia z wikliniarstwa, warsztaty z zakresu badania parametrów chemicznych

wody, zajęcia muzyczne „Orkiestra ceramiczna”, gry terenowe (tzw. questy). Przy budynku Ośrodka znajduje się zrekonstruowany gród słowiański, w którym co roku odbywa się Festiwal Kultury Słowiańskiej i Cysterskiej – największa impreza rekonstrukcji historycznej w powiecie słupeckim.

Warsztaty wikliniarskie (fot. Natalia Sulanowska)

- Ośrodek pozostaje do dyspozycji gości przez cały rok. Zapraszamy do organizacji zielonych szkół, wycieczek jednodniowych, warsztatów, konferencji, uroczystości rodzinnych i szkoleń.
- Więcej informacji: www.ekoedukacja.com.pl, www.zpkww.pl
- Informacje o ofercie i rezerwacje: Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego, tel.: 61 65 54 657, edukacja@zpkww.pl